

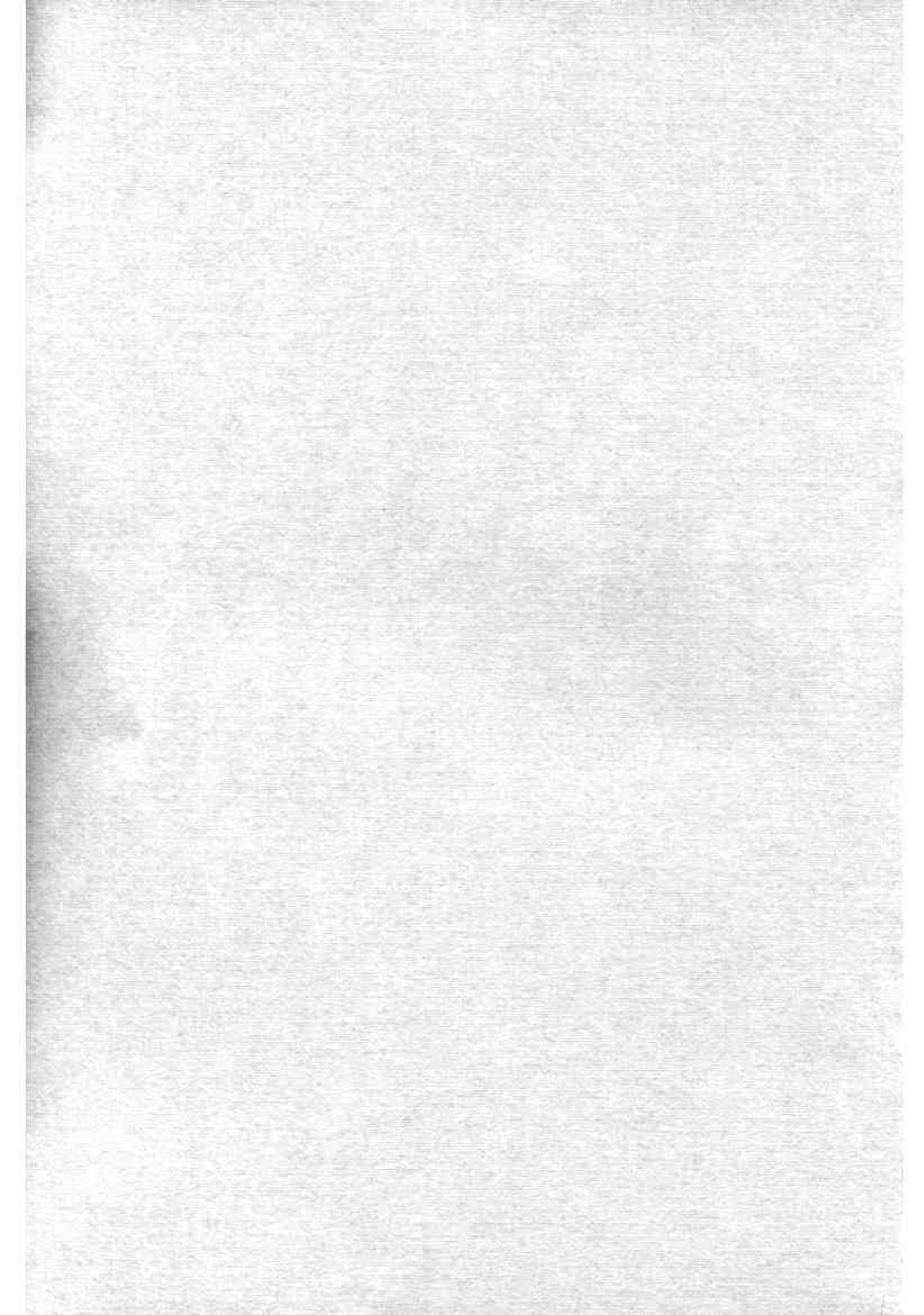
ZPRÁVY

VLASTIVĚDNÉHO MUZEA
V OLOMOUCI

SPOLEČENSKÉ VĚDY

284
2002

VM

K autorství tzv. Rokického modelu čestného sloupu Nejsvětější Trojice v Olomouci

Simona Jemelková

Restaurování sloupu Nejsvětější Trojice v Olomouci v letech 1999–2001 a s ním spojené restaurátorské průzkumy byly ideální příležitostí pro detailní studium všech věcných i písemných pramenů s touto památkou přímo i nepřímo souvisejících.

Pozornost se tedy upřela i na oba modely sloupu, které jsou uloženy ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci a z nichž zejména ten starší je badateli neprávem opomíjen.

Tzv. Rokického model byl dosud v odborné literatuře zmiňován vždy pouze okrajově. Vzhledem k tomu, že jde o tzv. přípravný model, který se od výsledné podoby sloupu odlišuje, omezují se zmínky pouze obvykle na konstatování, že existuje a že jeho celková kompozice nedosahuje kvality realizovaného díla. Při detailním průzkumu modelu však zjistíme, že jde o velmi důležitý pramen nejen z hlediska vývoje kompozice sloupu a jeho celkové podoby, ale i z hlediska historického, ikonografického a ideového. V neposlední řadě pak určení možného autorství může významným způsobem doplnit obraz moravského barokního sochařství první poloviny 18. století.

Pojmenování „Rokického model“ je pouze vžitým názvem, podloženým nepřímým pramenem. Jediná dobová zmínka o vytvoření nějakého modelu je totiž pouze v pamětním spise Jana Ignáce Rokického,¹ který byl uložen do vrcholového sousoší sloupu Nejsvětější Trojice spolu s dalšími dokumenty a který je datován 16. května 1754.

Model býval občas rovněž připisován samotnému Václavu Renderovi.² Za podklad tohoto názoru se obvykle bere domněnka, že jde o původní, nejstarší návrh sloupu, který se v průběhu dlouhých desetiletí jeho výstavby změnil pod vlivem vyvíjejícího se vkusu.

Možné Renderovo autorství však značně zpochybňuje fakt, že Render sám o modelu nikdy nemluví a rovněž ve své závěti se zmiňuje pouze o nákresu, který je u něj uložen a podle kterého má být sloup dokončen.³

Historii modelu můžeme do minulosti sledovat až do roku 1784. V tomto roce byl přenesen do lyceijní knihovny v Olomouci, na čemž měl zásluhu Jan Hanke.⁴ Ten objevil model v knihovně zrušeného premonstrátského kláštera v Louce a převezl jej do Olomouce.⁵ V knihovně c.k. studijní knihovny byl model až do roku 1908 a pak byl převeden do tehdejšího Městského muzea v Olomouci, jehož nástupcem je dnešní Vlastivědné muzeum v Olomouci, kde je model uložen dodnes.

Model je vytvořen z polychromovaného dřeva, papírmáše a obecného kovu, jeho celková výška je 203 cm a průměr základny 129 cm. Model v základní kompozici i proporcích víceméně odpovídá

Tzv. Rokického model, celkový pohled

trojičnímu sloupu, tak jak jej známe z jeho výsledné podoby na Horním náměstí. Model je však značně dekorativnější a v plochách architektury je zdoben četnými ornamenty. Nese dále na rozdíl od stavby nad římsou prvního i druhého patra bohatě zdobené balustrády, tvořící ochoz. Vchody do centrální kaple jsou na modelu ve všech stranách, zatímco realizován byl pouze jediný vchod na čelní straně a v ostatních stranách jsou půlkruhově završená okna. Úseky balustrád na úpatí sloupu, střídající úseky schodišť a rámuující sokly soch prvního patra, nejsou na modelu přisazeny k architektuře a nenesou sochy andělů – světloňů, ale pouze na spodních nárožích vázy a na horních lucerny tvaru okřídleného srdce s oválnou kartuší se světlem na vrcholku.

Zajímavým faktem je, že na jednotlivých lucernách najdeme v plochách srdcí písmena, která původně tvořila zřejmě nápis. Písmena dnes nedávají smysl, neboť v průběhu času došlo při různých stěhováních či opravách k přeházení jednotlivých luceren bez povšimnutí, že nesou nápis. Jednotlivá písmena, čtená proti směru hodinových ručiček (počínajíc lucernou na čelní straně vpravo) mají následující pořadí: RV – MAAITARI – .⁶ Na dokumentačním snímku z roku 1940 ve fotoarchivu Vlastivědného muzea najdeme ještě písmeno D, které dnes na modelu chybí. Vzhledem k tomu, že v pořadí poslední, dvanáctá lucerna je kopií, lze předpokládat, že písmeno D resla právě ona.

Nejpodstatnější rozdíly mezi modelem a stavbou najdeme v ikonografii sochařské výzdoby sloupu.

Zatímco na realizovaném sloupu jsou ve stěnách v prvních dvou patrech reliéfy apoštolů a ve třetím, nejvyšším patře reliéfy hlavních křesťanských ctností, na modelu je v přízemí nápis⁷ a ve druhém a třetím patře jsou reliéfy apoštolů, jejichž pořadí je oproti realizované stavbě změněno. Reliéfy na modelu jsou dosti nejasné, detaily jejich modelace jsou zalité druhotnými barevnými vrstvami, takže identifikace jednotlivých postav není snadná. Rovněž atributy v některých případech chybějí nebo nejsou dobře rozpoznatelné. Přesto se však podařilo určit následující rozmístění reliéfů: v prvním patře na čelní straně postava nebyla identifikována, následují směrem doprava (proti směru hodinových ručiček) apoštolové Pavel, Matouš, Šimon, opět nezjištěná figura, Bartoloměj. Ve druhém patře je na čelní straně Jakub Menší, doprava pak následují Filip, Petr, Ondřej, nezjištěná postava, Jan Evangelista. (Na modelu se tedy nepodařilo vzájemně rozlišit reliéfy apoštolů Tomáše, Jakuba Většího a Judy Tadeáše.)

Jak již bylo zmíněno, v přízemí nad vchody jsou po obvodu modelu umístěna v kartuších jednotlivá slova nápisu. Na čelní straně je v paprscitém nimbu mariánský monogram, následují proti směru hodinových ručiček slova verše 52 z Magnificat: DEPOSIT / POTENTES / DE SEDE / ET EXALTAVIT / HUMILES //.⁸

Na první pohled nejzřetelnějším rozdílem mezi modelem a realizovanou stavbou je to, že na dřívku sloupu na modelu chybí skupina Nanebevzetí Panny Marie.

Existuje rozdíl v proporcích soch vzhledem ke hmotě stavby. Na modelu jsou sochy vzhledem k architektuře značně naddimenzované, což však mohlo být dáno pouze snahou autora zvýraznit na modelu sochařskou výzdobu, která pak byla v realu provedena v proporcích, souměrných s architekturou.

Oproti modelu byl při pozdější realizaci pozměněn výběr světců. Nepochybně při tom sehrál významnou roli fakt, že patronát nad výstavbou převzal v roce 1744 olomoucký magistrát. Původní, na modelu zřejmá myšlenka monumentální oslavy universálního charakteru církve a společenství svatých s akcentem rakouského zemského patriotismu, byla později při výstavbě sloupu nahrazena akcentem církevních tradic města, představovaných na sloupu umístěním světců, kteří mají vztah k Olomouci ať už svým působením zde, nebo tím, že jsou patrony nejvýznamnějších olomouckých kostelů.

Rozmístění soch světců ve třech patrech mělo původně na modelu symbolizovat stupně světecké hierarchie. Sochy byly rozmístěny po dvojicích, významově vždy souvisela dvojice na čelní straně, sochy po stranách vlevo a vpravo a dvojice na zadní straně.⁹ V prvním patře tak stály tři dvojice světců reprezentujících hierarchii pozemskou a zároveň rakouské zemské patrony. Jsou to svatí králové Ludvík IX. a Štěpán I. Uherský, svatá knížata Leopold III. Rakouský a Václav a svatí rytíři Florián a Mořic.¹⁰

Druhé patro měly představovat dvojice svatých reprezentujících hierarchii církve, tedy moravští věrozvěsti Cyril a Metoděj a církevní učitelé – papežové Řehoř Veliký a Lev Veliký a biskupové Ambrož a Augustin.¹¹

Nejvýše v hierarchii pak mělo stát opět ve dvojicích biblické příbuzenstvo Kristovo, konkrétně Mariini rodiče Jáchym a Anna, dále Kristovi blízcí Josef Pěstoun a Jan Křtitel a nakonec rodiče Jana Křtitele Zachariáš a Alžběta.¹²

Podobně jako u shora zmíněných luceren s písmeny, i u soch bylo v průběhu času na modelu správné pořadí přeházeno, čímž byla behužel celá ikonografická koncepce znejasněna. Dnešní rozmístění soch je tedy následující:¹³

První patro: na čelní straně vpravo Florián a vlevo Václav, boční strany vpravo Štěpán a vlevo Leopold, zadní strana vpravo Mořic a vlevo Ludvík.

Druhé patro: čelní strana vlevo Alžběta a vpravo Jáchym, boční strany vpravo Augustin a vlevo Ambrož, zadní strana vpravo Řehoř a vlevo Lev Veliký.

Třetí patro: čelní strana vpravo Cyril a vlevo Anna, boční strany vpravo Jan Křtitel a vlevo Zachariáš, zadní strana vpravo Josef a vlevo Metoděj.

Srovnáme-li tedy původní záměr se skutečností, zjistíme, že na správných místech zůstala pouze čtveřice církevních otců ve druhém patře. Sochy prvního patra jsou pouze přeházené, ale jejich „pozemské“ umístění v nejnižším patře světecké hierarchie zůstalo zachováno. Naproti tomu Alžběta a Jáchym se ze třetího patra ocitli o stupeň níže a naopak Cyril s Metodějem byli „povýšeni“ z prostředního do nejvyššího stupně.

Celkový stav soch světců je poměrně dobrý. Pouze některé detaily (hlavně ruce) jsou zřejmě druhotné, neboť nedosahují propracovanosti dalších detailů postav, jsou schematické a strnulé. Na sochách chybějí některé atributy (kříže, berly), jiné jsou zřejmě umístěny na nepůvodní místo.

Detailní analýza sochařské výzdoby modelu, která je vlastně v podstatě unikátním souborem barokních modellett, nás nenechává na pochybách, kdo je jejich autorem. Není to kamenický mistr Jan Ignác Rokický ani jiný z olomouckých kameníků či sochařů té doby, ale nesporně sám tvůrce sochařské výzdoby sloupu Nejsvětější Trojice v Olomouci Ondřej Zahner.¹⁴

Prvním, základním vodítkem pro toto zjištění je kompoziční schéma postav těch světců, kteří se později ocitli i na realizované stavbě. Nejnápadnějším příkladem je dvojice sv. Jáchyma a sv. Anny. Tyto dvě sochy tvoří na sloupu výjimečně působivý kompoziční celek, zdůrazněný gestem paže, kterou Jáchym vztahuje ke své ženě, i natočením postavy sv. Anny, pohlížející do otevřené knihy opřené o pravý bok a přitom jakoby setrvávající s manželem ve vnitřním dialogu. Obě sochy mají svůj předobraz již na hlavním oltáři v minoritském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Jihlavě, jehož sochařskou výzdobu vytvořil Zahner v letech 1744–45, když zde převzal práci po svém zemřelém švagrovi Janu Jiřím Schaubergerovi.¹⁵ Na oltáři najdeme po stranách retabula Zahnerovy sochy sv. Jáchyma a sv. Anny, kompozičně naprosto shodné se sochami těchto světců na modelu i na trojičním sloupu.¹⁶

Na pochybách o Zahnerově autorství sochařské výzdoby modelu nás neponechá ani její stylová analýza. Typika tváří s výraznými lícními kostmi, ušlechtilý, ale poněkud

odosobněný, do sebe zahleděný výraz tváří, typické postoje a gesta i výrazně kladené plochy drapérií s mohutnými, ostře řezanými záhyby a do prostoru rozvedenými cípy, zvýrazňujícími obrysovou objemovost figur, to vše jsou přes zdrobnělé měřítko modellet naprosto typické znaky Zahnerovy sochařské tvorby.

Nejzajímavější z hlediska ikonografického i uměleckohistorického je nepochybně vrcholové sousoší Nejsvětější Trojice.

Zatímco na realizované stavbě na olomouckém náměstí najdeme trojiční sousoší kompozičně vázané na centrální zeměkouli jako symbolu všehomíra, na modelu je v centru kompozice na zeměkouli na podušce položená rakouská císařská koruna, kterou postavy Nejsvětější Trojice obklopují a skoro by se chtělo říci, že adorují. Na horní straně (běžně divákovi nepřístupné) je v centru mohutného nimbu Boží oko, z něhož sestupují k zemi paprsky a které je obklopené kruhem okřídlených andělčích hlaviček na oblacích.

V Moravské galerii v Brně je umístěno jiné Zahnerovo modelletto s tematikou Nejsvětější Trojice. Jedná se o čtyři samostatné vysoké reliéfy z pozlaceného dřeva, které tvoří celek, v jehož kompozičním i obsahovém jádru je Petrova katedra. Vlasta Kratinová¹⁷ vyslovila názor, že centrální Petrova katedra dokládá, že modelletto nemá souvislost s figurální skupinou Nejsvětější Trojice z olomouckého sloupu, protože ta netvoří součást tohoto monumentu. Vrcholové sousoší z tzv. Rokického modelu však staví brněnské modelletto do zcela jiného světla a nepřímou podle našeho názoru dokládá, že o souvislostech s olomouckým sloupem nemůže být pochyb a že brněnské modelletto lze považovat za jeden z přípravných modelů olomouckého trojičního sousoší.

Porovnáním ikonografie vrcholového sousoší tzv. Rokického modelu a brněnského modelletta s ikonografií trojičního sousoší sloupu na olomouckém náměstí se najednou kruh, podávající obraz, jakým se zřejmě ubíral vývoj myšlenky základní ideje celého sloupu, uzavírá. Idea univerzálního charakteru katolické církve vedené Petrovým nástupcem z brněnského modelletta, podtrhující myšlenku barokně vzepjaté katolické víry, i idea císařství z tzv. Rokického modelu, spjatá patrně s nadějemi, kladenými do mladé panovnice Marie Terezie, nastoupivší na trůn přibližně v období, kdy model vznikal, podlehl nakonec při realizaci samotného sloupu, kterou vzalo v roce 1744 pod svůj organizační i finanční patronát město Olomouc, ideji měšťanství.

Zahnerovo autorství sochařské výzdoby modelu jen zdánlivě vylučuje jeho dosavadní připsání Janu Ignáci Rokickému. Mnohé nepřímé indicie ukazují, že Rokický byl spoluautorem modelu, především zřejmě jeho architektonických částí a jeho ornamentální výzdoby.

Mezi Zahnerem a otcem i synem Rokickými byly úzké vztahy osobní i pracovní. Zahner byl zřejmě s Václavem Rokickým blízký přítel, čemuž nasvědčuje mimo jiné to, že Rokický mu byl svědkem na svatbě v roce 1735, byl kmotrem některých jeho dětí a od roku 1737 také jeho přímým sousedem, neboť tehdy Zahner koupil od města z Renderovy pozůstalosti dům čp. 521 (Česká ul. 7), sousedící s Rokického domem čp. 520 (Česká ul. 9). Příznačné přitom je, že rovněž na kupní smlouvě domu najdeme podpis Václava Rokického jako svědka.¹⁸ Přátelský vztah s otcem se přenesl i na generačně Zahnerovi bližšího Jana Ignáce.

Zahner spolupracoval s Václavem i Janem Ignácem Rokickým na řadě zakázek, kde Zahner dělal sochařskou část a Rokičtí kamenické práce, především typické bohatě ornamentálně zdobené sokly.¹⁹

Všeobecně je známo, že modely sochařských i malířských děl sloužily běžně jako vzor pro uzavření smlouvy se zadavatelem a později jako předloha pro realizaci díla.

Je také jasné, že tak velká zakázka, jakou byla dostavba čestného sloupu Nejsvětější Trojice, nemohla být zadávána bez přípravy ze strany investora i ze strany případných uchazečů.

Dovolme si krátký exkurs do peripetií kolem výstavby sloupu a ocitujme úvodní pasáž pamětního spisu, ve které Rokický popisuje první etapu své práce na sloupu a rovněž zmiňuje, že vytvořil model a nákres sloupu: „Ich Johann Ignatz Rockitzky, Bürgerlicher Steinmetzmeister von hier, habe Anno 1737 diese der allerheyligsten Dreyfaltigkeit gewiedmete Ehren Saullen anfangen zu Bauen, unter meinem Seeligen Vatter Wentzl Rockitzky, Bürger und Steinmetzmeister alhier, alßs Pollirer mit 18 Jahren alt und 1738 nach meines Lieben Vatters Todt, zu dießer Ehren Saullen, die vollkommentliche Modln und Rieß gemacht, mithin diese Ehren Saullen, als Bürger und Meister zu Bauen angefangen, und zwar in der andern Condignation, von den runden halben Fenstern an, bis den Hauptgesims glichen.“²⁰

Jan Ignác Rokický měl tedy při převzetí stavby po smrti svého otce v roce 1738 pouhých 19 let. Můžeme se dnes již jen domnívat, že nezkušenost jeho velmi mladého věku byla jednou z příčin toho, že se práce zpomalovaly, až mu byla zakázka v roce 1743 městskou radou odebrána. Podle Rokického vlastních slov z pamětního spisu to ovšem bylo vinou pletich jeho kolegy, kamenického mistra Augustina Scholze a tehdejšího královského rychtáře Šimona Tadeáše Zimmerleho: „Dann bin ich Anno 1743 durch Neyd von meinem Mitmeister Augustin Scholtz und dem damaligen Kayser- und Königl. Richter Herrn Simon Thaddao Zimmerl als Oberbau Inspector bey dieser Ehren-Saullen umb dieße Arbeit gebracht worden, und sehr große Verfolgung wegen dieser Arbeit, von diesen Hier Zwey Benannten leyden müssen...“

Přestože přímé pramenné podklady k historii výstavby sloupu nemáme, víme, že stavba se protahovala již od smrti Václava Rendera v roce 1733, až se zřejmě zastavila především kvůli událostem první prusko-rakouské války, když byla Olomouc 27. prosince 1741 dobyta pruskými vojsky a až do 23. dubna 1742 okupována. Za války se navíc ve městě rozšířil mor.

Poté, co bylo vedení stavby Rokickému roku 1743 odebráno, se až v dalším roce, 16. srpna 1744, dostala otázka nedostavěného sloupu na pořad jednání městské rady. Zpravodaji byli radní Brauner a Wilperth (první byl pověřen dozorem nad nadací určenou pro výstavbu sloupu a druhý byl vykonavatelem Renderovy závěti).²¹ Bylo rozhodnuto ve stabě pokračovat.

Teprve více než rok nato, 6. září 1745, však byla podepsána smlouva²² na dokončení sloupu, a to právě s Rokického rivalem Augustinem Scholzem. Na smlouvě můžeme najít i podpis královského rychtáře Zimmerleho.

O čtyři dny později, 10. září 1745, byla uzavřena smlouva²³ se sochařem Ondřejem Zahnerem na zhotovení veškerých sochařských prací na sloupu.

Tolik strohá mluva pramenů. V obou smlouvách jsou samozřejmě podrobně specifikovány podmínky smluv i předmět jejich práce, to však v tuto chvíli není pro nás nejpodstatnější.

Období více než jednoho roku, které podpisům obou smluv předcházelo, bylo jistě vyplněné ze strany města rozsáhlými přípravami, výběrem uchazečů i různými veřejnými i zákulisními jednáními o této prestižní zakázce, o kterou byl jistě ze strany olomouckých kameníků a sochařů nemalý zájem.

Lze předpokládat, že blízcí spolupracovníci a přátelé Zahner a Rokický se o zakázku ucházeli společně a je proto jen logické, že vypracovali rovněž společný model. Zatímco Ondřej Zahner však uspěl a práci na sochařské výzdobě sloupu získal, v případě kamenických prací byla dána přednost Augustinu Scholzovi. Nakolik to bylo v důsledku objektivních příčin nebo nakolik sehrály roli zákulisní jednání Scholzova příznivce Zimmerleho, se již asi nedozvíme.

V následujících letech však Jan Ignác Rokický stavbu sloupu zcela neopustil, i když oficiálním vedoucím stavby byl Augustin Scholz. Působil zde ovšem jako přímý spolupracovník Ondřeje Zahnera, jak dokládá zpráva z vizitace sloupu, dochovaná ve formě zápisu Rokického z 30. 12. 1748²⁴ s jeho i Zahnerovým podpisem. V něm se konstatuje, že se musí

provést úpravy podoby sloupu, konkrétně zvednutí klenby pod horním podstavcem o dvě stopy, čímž dojde rovněž k vyzvednutí horních figur. Vše mělo být provedeno podle Rokického náčrtku.

Výše uvedená zpráva tedy dokazuje jak to, že se definitivní podoba sloupu rodila postupně a měnila se ještě v průběhu jeho výstavby, tak to, že Zahner a Rokický byli úzkými spolupracovníky a spoluvůrci definitivní podoby sloupu.

Po Scholzově smrti někdy na přelomu let 1750 a 1751 bylo tedy naprosto logické, že práce na dokončení výstavby sloupu byly svěřeny již zřejmě bez problémů právě Rokickému,²⁵ kterému se tak dostalo velkého zadostiučinění.

Necelý rok nato, 6. února 1752, zemřel v pouhých 43 letech Ondřej Zahner.

Rokický měl nakonec to štěstí, že se jako jeden z mála autorů stavby dožil jejího zdárného dokončení. Ve svém pamětním spise popisuje, jak 23. června 1752 byla na sloup vytažena mohutná hlavice a jak 31. července na den sv. Ignáce, který byl zároveň dnem Rokického jmenin, vlastnoručně zalil její střední železný čep olovem: „... Anno 1752 der 23 Juny das Capital ausgezogen und wegen Abgang der darinn steckenden grossen eysernen Stangen den 31 July an St. Ignatz Tag das ist an meinen Nahmenstag versetzt – und mit meiner aigenen Hand mit Bleu vergossen und diesen Tag mit lauter Freuden celebriert und beschlossen.“

Je poněkud překvapivé, že ve svém pamětním spise ze 16. května 1754, kterým svoji účast na výstavbě sloupu Rokický shrnuje a který se jinak dosti podrobně věnuje mnohým detailům stavby, Rokický opomněl svého kolegu a přítele Ondřeje Zahnera zmínit. Lidsky je to však pochopitelné. Zahner přece v té době již více než dva roky nebyl mezi živými.

Rokický nebyl ovšem v zapomnětlivosti sám. V dalších pamětních spisech, uložených ve vrcholovém sousoší sloupu, jsou vyjmenováni všichni důležitější úředníci, kteří v té době na magistrátu působili. Jména těch, kteří se o sloup nejvíce zasloužili, v první řadě Václava Rendera, však zde nenajdeme...

Tzv. Rokického model, socha sv. Jáchyma

Tzv. Rokického model, socha sv. Anny

- ¹ J. I. Rokický (1719–1778), olomoucký kamenický mistr, syn rovněž olomouckého kamenického mistra Václava Rokického (1692–1738). Obvykle se podepisoval Johann Ignatz Rockitzky.
- ² Např. M a t z k e, J.: Wenzel Render – Keiserlich privilegierter Architekt und bürgerliche Steinmetzmeister in Olmütz, 1669–1733, Stainheim am Mein 1972.
- ³ Originál závěti, původně uložený v SOA v Olomouci, se nepodařilo nalézt (E l b e l, 1997, pozn. 20 na str. 13), citace ze závěti však používá M a t z k e (c.d.), s. 30–31.
- ⁴ Jan Alois Hanke z Hankenštejna (*1751), po studiích ve Vídni od r. 1777 kustod universitní knihovny v Olomouci, 1785 povýšen na bibliotekáře, současně přednášel na olomoucké šlechtické akademii jako profesor českého jazyka a literatury. V Olomouci byl pověřen likvidací klášterních knihoven na Moravě po řádech zrušených reformami Josefa II.
- ⁵ N o w a k, Adolf – K a c h n í k, Josef: Církevní památky umělecké z Olomouce. Olomouc 1895, s. 33.
- ⁶ Pomlčky označují vázy bez písmene.
- ⁷ Podrobněji v dalším textu.
- ⁸ Úvodní chvalozpěv Mariin v domě Zachariášově (Lukáš 1, 46–56: „...vladaře svrhl z trůnu a ponižené povýšil...“).
- ⁹ Po dvojicích rozestavěných stejným způsobem jsou koncipovány sochy rovněž na stavbě sloupu Nejsvětější Trojice, ikonografie světců však je odlišná.
- ¹⁰ Z nich se na skutečném sloupu ocitli pouze Václav, Florian a Mořic. Ostatní tři byli nahrazeni sv. Aloisem, Antonínem a Janem Kapistránem.
- ¹¹ Místo čtyř církevních učitelů jsou na stavbě sochy sv. Vojtěcha, Blažeje, Jana Nepomuckého a Jana Sarkandera.
- ¹² Na skutečném sloupu jsou místo Zachariáše a Alžběty umístěni sv. Jeroným a Vavřinec.
- ¹³ Při pohledu diváka na čelní stranu, stav v říjnu 2001.
- ¹⁴ Ondřej Zahner (1709–1752), významný barokní sochař tvořící v Olomouci, původem z bavorských Frank. Podepisoval se obvykle Andreas Zahner.
- ¹⁵ P a n o c h u s, Adalbert: Real Matrik des Iglauer Dekanats und der Stadt Iglauer Pfarre bei Maria-himmelfahrt. 1845, SOA Jihlava, Farní úřad Nanebevzetí Matky Boží Jihlava, inv. č. 1. C e r r o n i, J. P.: Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, 1807, MZA Brno, G-12, 1-32, fol. 220.
- ¹⁶ Jak již bylo výše ukázáno, nejsou dnes sochy na modelu umístěny na správných pozicích. Zřejmě na základě vnější podobnosti kompozice sochy sv. Jáchyma a sochy sv. Alžběty, které se vyznačují shodným, pouze zrcadlově obráceným gestem pozvednuté ruky, byly tyto sochy chybně dány do souvislosti a umístěny jako pár ve druhém patře soch na čelní straně modelu.
- ¹⁷ K r a t í n o v á, Vlasta: Baroko, stálá expozice starého umění Moravské galerie (katalog výstavy). Brno 1992, kat. č. 28.
- ¹⁸ SOA Olomouc, AMO – M 1–1, Zlomky registratur, inv. č. 4323, karton 150.
- ¹⁹ Za všechny jmenujme alespoň sochy sv. Anny v Císařově a sv. Jáchyma v Penčicích z r. 1739, které původně tvořily soubor umístěný v areálu Klášterního Hradiska a jejichž sokly vytvořil Jan Ignác Rokický.
- ²⁰ Originál pamětního spisu je uložen v SOA Olomouc, citace z něj otiskuje M a t z k e (c.d.).
- ²¹ N o w a k – K a c h n í k (1895), s. 31.
- ²² SOA Olomouc, AMO, Zlomky registratur, i. č. 392, 6.9.1745.
- ²³ SOA Olomouc, AMO, Zlomky registratur, i. č. 391, 10.9.1745.
- ²⁴ SOA Olomouc, AMO, Zlomky registratur M 1–1, i. č. 4330, karton 151.
- ²⁵ Smlouvu s městem uzavřel 11. března 1751 (SOA Olomouc, AMO, Zlomky registratur, i. č. 392, 11. 3. 1751).

Resümee

Das sogenannte Rokitzkys Modell, Vorbereitungsmodell der Allerheiligsten Dreifaltigkeitssäule zu Olmütz, das sich von der Endform der Säule unterscheidet, stellt eine sehr wichtige Quelle nicht nur aus dem Gesichtspunkt der Entwicklung der Komposition der Säule und ihrer Gesamtform, sondern auch aus dem historischen, ikonographischen und gesinnungsmäßigen Gesichtspunkt dar. Die Benennung ist jedoch nur eingebürgter Name, der aus einer indirekten Quelle, aus der Erwähnung über das Vorhandensein eines näher nicht bestimmten Modells des Steinmetzmeisters Johann Ignaz Rokitzky aus dem 16. Mai 1754 hervorgeht. Die Bestimmung der Autorschaft gleich wie eine genauere zeitliche Einreihung in eine konkrete Erbauungsetappe der Allerheiligsten Dreifaltigkeitssäule in Olmütz war noch nicht gemacht.

Das aus farbig gefäßigem Holz, aus Papiermasché und unedlem Metall geschaffene Modell mit einer Höhe von 203 cm und mit einem Durchmesser von 129 cm an der Basis entspricht in seiner Grundkomposition und Proportion zwar der Olmützer Dreifaltigkeitssäule. Es ist aber mehr dekorativer. Wesentliche Abweichungen finden sich in der Ikonographie der Bildhauerausschmückung.

Die Auswahl der Heiligen für die spätere Realisation der Olmützer Dreifaltigkeitssäule war abweichend vom Modell durchgeführt, weil der Olmützer Magistrat das Patronat bei ihrer Errichtung im Jahre 1744

übernommen hat. Die ursprüngliche Idee der monumentalen Verherrlichung des universalen Charakters der Kirchengemeinschaft und Heiligensippe mit dem Nachdruck auf das österreichische Landespatritismus, die auf dem Modell sichtbar ist, wurde später bei der Erbauung der Säule durch den Nachdruck auf die kirchlichen Traditionen der Stadt ersetzt.

Die ausführliche Analyse der Bildhauerausschmückung des Modells lässt uns nicht im Zweifel, dass sein Autor der Schöpfer der Bildhauerausschmückung an der Allerheiligsten Dreifaltigkeitssäule in Olmütz, Andreas Zahner selbst ist. Manche indirekten Indizien zeigen zugleich darauf, dass Johann Ignaz Rokitzky Mitautor des Modells war, offenbar schuf er vor allem architektonische Teile und ornamentale Ausschmückung.

Aus dem ikonographischen und kunsthistorischen Gesichtspunkt wirkt zweifellos am interessantesten die Statuengruppe der Allerheiligsten Dreifaltigkeit auf der Höhe der Säule. Während die Statuengruppe der Drei-

Tzv. Rokického model, vrcholové sousostí sv. Trojice

faltigkeit auf dem realisierten Bau am Olmützer Oberring kompositionsmäßig auf die zentrale Weltkugel als Symbol des Universums gebunden ist, auf dem Modell befindet sich dann im Zentrum der Komposition österreichische Kaiserkrone, die auf der Weltkugel auf einem Kissen liegt. Andere bestehende Version des Modells der Dreifaltigkeitsstatuengruppe von Zahner, die in der Mährischen Galerie in Brünn aufbewahrt ist, besitzt das Peterskatheder in ihrem Kompositions- und Inhaltszentrum.

Durch den Vergleich aller drei bekannten Versionen der Allerheiligsten Dreifaltigkeit zeigt sich die Entwicklung der Grundidee von der Idee des universalen Charakters der katholischen Kirchengemeinschaft, die vom Petrus Nachfolger auf dem Brünner Modelleto geführt wird, über die Idee des Kaiserreichs auf dem sog. Rokitzkys Modell bis zu der Idee des Bürgertums und Lokalpatritismus an der errichteten Allerheiligsten Dreifaltigkeitssäule zu Olmütz.

Übersetzt von M. Papoušek

Secesní cín

Xenie Šofková

Proti střídajícím se historizujícím slohům 19. století vystoupil s rozhodností koncem století nový styl – secese, přinášející nové názory na funkčnost, význam materiálu a novost dekoru. Dekorativní ornamentální povaha secesního stylu našla nejplnější výraz v užitém umění. Je to vlastně poprvé od gotiky, kdy užité umění stojí na stejné výši jako tzv. velké (volné) umění. Pro konec 19. století je charakteristické věnovat pozornost estetice nejprostšího předmětu denní potřeby.

Podmínky pro rozvoj užitého umění připravují dva myšlenkové proudy: teoretická a výtvarná činnost dvou anglických ideologů J. Ruskina a W. Morrisa, kteří reagovali na stále se vzrůstající tovární výrobu v Anglii snahou o rozvoj rukodělné práce, druhý proud inspirace vycházel z japonského užitého umění, které ve 2. polovině 19. stol. proniká do Evropy (po dlouhém uzavření Japonska), hlavně do Anglie a Francie. Je to plošný florální asymetrický ornament na pozadí, které hraje aktivní roli (na rozdíl od tradice evropského ornamentu).¹

Pro rychlý rozvoj nového umění, jež bylo v českých zemích nazýváno secesí, byla významná Světová výstava v Paříži roku 1900 a v St. Louis roku 1904. Největšího rozmachu dosáhla výroba uměleckého skla, porcelánu a keramiky. Významná byla i tvorba grafická, v čele které stála významná osobnost Alfonse Muchy, jenž svými návrhy plakátů pro herečku Sarah Bernhardtovou nadchl v roce 1894 Paříž a vynesl plakátovou tvorbu na výsluní zájmu.

Druhá polovina 19. století s mohutným rozvojem průmyslu a vznikem nových slitin hojně využívala kov. Vznikaly kovové konstrukce obchodních domů, výstavních pavilonů a u příležitosti Světové výstavy v roce 1889 byla v Paříži postavena Eiffelova věž. Ale kov využívali architekti i k dotváření interierů. Z kovu bylo vyráběno zábradlí, mříže, svítidla a právě na těchto prvcích bylo koncem století využíváno ornamentalistiky nového umění. Kov svou tvárností a dobrou zpracovatelností mimořádně vyhovoval charakteru nového stylu. Zvláště oblíben při vytváření předmětů denní potřeby v duchu nového umění byl cín. I když zájem odborníků v českých zemích se již několik desetiletí vrací k výrobkům vzniklým kolem roku 1900, secesnímu cínu je věnována malá pozornost. Hlavním důvodem je skutečnost, že zatím co v Německu se cínové výrobky koncem 19. století dostávaly opět do módy a začala se rozvíjet i tovární výroba cínu, v českých zemích se cínařské řemeslo a výroba cínu již neobnovila. I když např. v Praze kolem roku 1900 pracovali cínařští mistři Karel Král nebo Josef Scheller ze Starého Města,² téměř veškerá produkce cínu byla cizí provenience.

Stolní psací souprava firmy WMF

Jaká byla vlastně cesta cínu v nastupujícím novém umění? Zásluha o znovuoobjevení kvalit cínu se přičítá pařížskému cizelérovi Julesovi Brateau, který na Světové výstavě v Paříži v roce 1889 znovu objevil výtvarné možnosti krásného kovu na vystavených renesančních dílech a začal vyrábět cinové nádoby historizujícího charakteru.³

Ale u zrodu a rozvoje tovární výroby cínu stáli bratři Jean a Engelbert Kayserové z Porýní, kteří začínali pro svou výrobu používat tzv. kov Britannia, směs cínu, antimonu a mědi, která se používala již dříve v Anglii a byla charakteristická stříbřitou barvou s modrým nádechem, jež se stala pro secesní cín typická. Kov Britannia se dal leštit do vysokého lesku, byl tvrdší a křehčí a vhodný pro odlévání, lisování, kování a tepání.

Největšího rozmachu dosáhla výroba secesního cínu v Německu a Rakousku. Přes časové prvenství nedosáhla cínařská produkce ve Francii velkého rozvoje, významnější byla cínařská secesní produkce Anglie. Na továrnu bratří Kayserů v Německu navázaly další firmy. Každá měla své vlastní postupy, výrobky byly pro určitou firmu charakteristické. Byly zlaceny či stříbřeny, přidávalo se stříbro i do slitiny, zdobily se smaltem a sklem. Většina firem zaměstnávala návrháře z řad předních výtvarníků nebo zakládaly vlastní návrhářské ateliéry.

V olomouckém Vlastivědném muzeu jsou ve fondu uměleckého řemesla dosti hojně zastoupeny i cinové výrobky. Období kolem roku 1900 reprezentují výrobky předních firem hlavně z Německa a Rakouska. Nejpoměrněji je zastoupena výše zmíněná firma bratří Kayserů, která používala značky „KAYSERZINN“, více předmětů je i od firem Württembergische Metallwarenfabrik Geislingen, L. Gerhards & CO, Orivit, A. Köhler z Vídně, Argentor a další. Vyskytuje se zde i několik výrobků kvalitního secesního cínu, které nejsou značeny nebo je značka nečitelná či poškozená.

KAYSERZINN

K nejvýznamnějším firmám, které se zabývaly výrobou secesního cínu a také firmou, která je ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci nejhojněji zastoupena, patří firma J. P. Kayser Sohn – Leuconide Metallwarenfabrik & Handlung Krefeld – Bockum und Köln. V roce 1844 byla založena v Kaiserwerthu jako malé rodinné cínařství, od roku 1850 působila v Krefeldu a v polovině 80-tých let byla rozšířena na velký podnik. V čele firmy stály bratři Jean a Engelbert Kayserové. Jean vedl výrobu a Engelbert v 90-tých letech stál v čele návrhářského atelieru v Kolíně n.R. Pro firmu jako návrháři pracovali Hugo Leven, Karl Geyer, Johann Christian Kröner, Hermann Fauser a Karl Berghof. Na výstavě v Paříži v roce 1900, 1. výstavě moderního dekorativního umění v Turíně v roce 1902 a výstavě v St. Louis v roce 1904 získala firma zlaté medaile. Po roce 1906 byla výroba cínu omezena a kvalita cínu KAYSERZINN postupně upadala.

Výrobky firmy byly značeny odlévanou, řídčeji raženou okrouhlou nebo oválnou značkou KAYSERZINN a číslem modelu, které začínalo fiktivním číslem 4000. Předměty jsou typické jednoduchým tvarem, světlou barvou kovu a florálním dekorem v nízkém reliéfu.

1. UP 7165

talíř s dekorem růžiček a úponků s listy, průměr 21,9 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4316

2. UP 7166 talíř s reliéfním stylizovaným motivem makovic, šišek, bobulí na stoncích a listy, průměr 22,8 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4361
3. UP 7358 konvice s dekorem kukuřičných klasů, v. 30,5 cm, zn. KAYSERZINN, bez čísla, ryté iniciály C.Z.
4. UP 7507–UP 7527 soubor talířů s plasticky tlačенou květinou na okraji a mušlovitým naznačením úchytek, průměr 26,1 cm, zn. KAYSERZINN a čísla vzorů
5. UP 7522 mísa s tlačенým dekorem karafiátů, průměr 30 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4104
6. UP 7523 podnos s plastickými květy a úchytkami ve tvaru mušlí, patří k souboru talířů UP 7507 – UP 7527, d. 31 cm, š. 24,6 cm, zn. KAYSERZINN, bez čísla
7. UP 7524 podnos oválný, dekor vlčích máků, d. 43 cm, š. 30 cm, zn. KAYSERZINN, bez čísla
8. UP 7603 podnos oválný, dekor stylizovaných květů, d. 61 cm, š. 29 cm, zn. KAYSERZINN, bez čísla
9. UP 7642 dvouuchá nádoba s plastickým květem na obou stranách, v. 7,5 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4111
10. UP 7645 terina oválná se dvěma rolwerkovými ušima, zdobená po celé ploše plastickými květy a motýly, v. 22 cm, d. 26 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4125/21
11. UP 7659 konvice zdobená plastickými květy, v. 17 cm, zn. KAYSERZINN, č. v kroužku 4176-4-36R
12. UP 7660 konvice s plastickými květy, v. 16,5 cm, zn. na dně 18 / KAYSERZINN/4181.P
13. UP 7661 konvice s plastickým dekorem květů, v. 16,7 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4111,3–34 v kroužku
14. UP 7662 dóza s plochým víčkem, květinový dekor, v. 10 cm, zn. KAYSERZINN, č. v obloučku 4176-2-34
15. UP 7663 konvička s květinovým dekorem, v. 10 cm, zn. KAYSERZINN, č. v kroužku 4111,1–11 P
16. UP 7665 miska na dně zdobená tlačенým květem kosatce, průměr 14,5 cm, zn. KAYSERZINN, č. v kroužku 4198-2

17. UP 7666 omáčník loďkovitý, plasticky tlačené květy, d. 27 cm, v. 10 cm, zn. KAYSERZINN, č. v kroužku 4124/27
18. UP 7872 podnos na ryby s tlačeným motivem ryb a vodních rostlin, d. 54,5 cm, š. 26,5 cm, zn. KAYSERZINN v oválu a č. 4143
19. UP 7930 terina s víkem, rostlinný stylizovaný ornament, na delších stranách ozdobná ucha, v. 19,5 cm, d. 36 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4557/18/
20. UP 7931 mísa po celé ploše zdobená motivem bobulí, d. 60 cm, zn. KAYSERZINN, č. 4403

ORIVIT

ORIVIT

Firmu Orivit – Metallwarenfabrik Köln založil F. H. Schmitz Rheinische Bronzegiesserei v roce 1894. Specializovala se na drobnou plastiku. V roce 1896 se firma zaměřila na výrobu cínu a pro své výrobky používala směs Silberzinn, tj. 89,85 dílů cínu, zbytek stříbro. V roce 1901 byla továrna přeložena do Braunsfeldu, od roku 1906 splynula s WMF Geislingen.

Své výrobky zlatila nebo stříbřila, někdy kombinovala s kameninou a sklem. Ve firmě pracovali v počátcích francouzští návrháři. Z domácích návrhářů pro firmu pracovali Hermann Gradl, Georg Grasegger, Victor Seifert, Johann Kröner a další.

Firma používala raženou značku ORIVIT nebo AOG ORIVIT a číslo modelu. Soudě podle předmětů zastoupených ve fondu cínu ve VMO, výrobky jsou typické namodralou barvou a bohatým florálním dekorem.

21. UP 7572 nádoba na chlazení šampaňského s dekorem leknínů, v. 24 cm, průměr 22 cm, zn. ORIVIT č. 2069
22. UP 7885 plastika ženy držící nad hlavou nádobu, u nohou ženy dva putti, jeden reliéfní, druhý volná plastika, postříbřený cín, neznačený – podle charakteru plastiky můžeme soudit, že byla vyrobena firmou ORIVIT, v. 36,5 cm
23. UP 7903 příruční zrcadlo s dekorem vlčích máků, d. 25 cm, zn. ORIVIT č. 2370
24. UP 7916 kuřácká souprava skládající se z podnosu nepravidelného tvaru a dvou volně položených nádobek, 32 x 16 x 9 cm, zn. ORIVIT č. 2231, 2232, 2233
25. UP 7954 zrcadlo se segmentově zalamovaným rámem, který tvoří plastické úponky květů, do rámu je vloženo zabroušené zrcadlo, d. 47 cm, š. 31 cm, zn. ORIVIT, bez čísla

Württembergische Metallwarenfabrik Geislingen je dodnes existující firma. Vznikla v roce 1880 spojením firem Metallwarenfabrik Straub & Sohn v Geislingenu a A. Ritter & CO v Esslingenu. Postupně se firma rozrůstala a v roce 1900 se k ní připojily továrny z Württembergu, Bavor, Mnichova, Berlína, Varšavy a Vídně a v roce 1906 firma Orivit v Kolíně. Pro firmu pracovali Hermann Dürich, Karel Albert Mayer i Albin Müller.

Předměty byly značeny různě:

- WMF v obdélníčku
- reliéf s figurkou běžícího pštrosa v kosočtverci a písmeny WMFG
- obdobná značka v segmentovém šrafování
- reliéfní písmeno B ve čtverci – Britannia kov
- I/O pro stříbření nebo XO OX

Na výrobcích firmy bývalo často použito geometrického dekoru, vyskytoval se i dekor florální nebo kombinace obou.

26. UP 7886–UP 7888 soubor konvička, cukřenka a dva šálky s podšálky, kombinovaný geometrický a florální dekor, v. konvičky 17,4 cm, v. cukřenky 4 cm, v. šálku 5,1 cm, zn. WMF
27. UP 7923–UP 7924 rámečky na fotografie s postavičkou amorka v geometrickém rámci, 7,8 x 14,8 cm. zn. WMF, č. 48 a 66
28. UP 7925 rámeček na fotografii, obdélníkový s mřížkou, meandrem a girlandou, 12,4 x 14,4 cm, zn. WMF č. 315/1
29. UP 7991 žardiniéra s dekorem broušených čoček na vložené skleněné míse, 48,5 x 22,8 x 9,3 cm, zn. WMF č. 334
30. UP 8008–UP 8014 stolní psací souprava, plastický dekor florálního motivu stylizované jehličnaté větvičky se dvěma šiškami, zn. běžící pštros v kosočtverci v šrafovaném rámování s písmeny WMFG, písmeno B ve čtverci a zn. OX XO
 - dva svícny na jednu svíčku, č. chybí, v. 15 cm
 - kolébka se sacím papírem, bez čísla, v. 10,5 cm, š. 13 cm
 - stojánek na zápalky, bez čísla, v. 10,5 cm, š. 13 cm
 - kalamář, v. 4,5 cm, d. 19 cm, č. 229
 - podložka na psací potřeby, d. 25 cm, š. 8 cm, č. 229
 - schránka na špičky, v. 3 cm, d. 13 cm, š. 6,5 cm, č. 229

GERHARD & CO

Britanniawarenfabrik, Lüdenscheid. Firma byla založena kolem roku 1800, po roce 1870 používala slitinu Britannia. Existovala do roku 1906. Pracovali pro ni návrháři Behrens, Hausteine, Müller, Olbrich. Z francouzských návrhářů Maurice Dufren z Paříže.

Firma používala raženou značku s šesticípou hvězdící a nápisem do oblouku GERHARDI & CO a číslem.

31. UP 7049 konvice s víčkem, konický tvar s hranovanými reliéfními poli, v. 20 cm, zn. GERHARDI & CO, č. 1576/1
32. UP 7051 konvice s rytým geometrickým ornamentem a kartušovitým medailonem, v. 10 cm, zn. GERHARDI & CO, č. 1576/1
33. UP 7879–UP 7881 soubor dvou konvic a cukřenky, zdobený trojúhelníkovým medailonem s rytým ornamentem květů, zn. hvězdice a nápis GERHARDI & CO
- konvice 25 cm vysoká, č. 1878,5
 - nižší a širší konvička, v. 18 cm, č. 1878,4
 - cukřenka, v. 10,5 cm, č. 1878, 1 1/2

AK & CIE

AK & CIE

Firma A. Köhlera ve Vídni, filiálka Württembergische Metallwarenfabrik v Geislingenu. Předměty jsou charakteristické hodně tmavou barvou kovu.

Výrobky jsou značeny AK & Cie, AK & Co

34. UP 7875 talíř ozdobný na čtyřech nožkách s plastickým výjevem ležící nymfy a amorky, sign. Dürrih fec. 91, průměr 25 cm, zn. K & Co
35. UP 7877 váza na čtyřech lasturovitých nožkách se dvěma uchy, v. 18,6 cm, zn. AK & Cie
36. UP 7890–UP 7891 svícny pro dvě svíčky ve tvaru ženy, jejíž ramena drží kalíšky na svíčky, v. 24,2 cm, zn. AK & Cie
37. UP 7898 podnos obdélníkového tvaru, na kratších stranách medailony s dívčími stylizovanými hlavami, 38 x 11,4 cm, zn. AK & Cie
38. UP 7904–UP 7905 kartáče z toaletní soupravy, secesní geometrický ornament, zn. AK & Cie
- kartáč na vlasy d. 23,2 cm
 - kartáč na vlasy d. 16,3 cm
39. UP 7917–UP 7918 rámečky na fotografie, obdélník lemovaný dívčí postavou s dlouhými vlasy a kyticí květů, 17 x 25 cm, zn. AK & Cie

Výrobky jsou značeny značkou ARGENTOR do polokruhu a číslem nebo rovně raženou značkou ARGENTOR, číslem a písmeny AS I.G.

40. UP 7932–UP 7953 soubor podnos, konvice, mléčenka, cukřenka a devět šálek s podšálky s motivem drobných růžiček
- podnos d. 56 cm, š. 38 cm
 - konvice uvnitř stříbřená, v. 22 cm
 - mléčenka uvnitř zlacená, v. 10 cm
 - cukřenka s víčkem, uvnitř zlacená, v. 9 cm
 - šálek se skleněnou vložkou, v. 4,5 cm
 - podšálek o průměru 9 cm, na souboru jsou střídavě použity oba druhy značek

Různé:

41. UP 7882–UP 7884 soubor konvičky, mléčenky a cukřenky s plasticky stylizovanou květinovou výzdobou
- konvička v. 18,2 cm
 - mléčenka v. 14,2 cm
 - cukřenka v. 7 cm
- značka – v kosočtverci medvěd na všech čtyřech, v horním rohu písmena BMF, v dolním monogram AS(H)?
42. UP 7993 mísa lodičkovitého tvaru s prolamovaným okrajem, zn. v oválu stojící, doleva hledící medvěd s opisem Art. Krupp, Berndorf, d. 25,4 cm
43. UP 7876 váza na čtverhranném půdorysu, štíhlý plášť, který se ke středu zužuje, k hornímu okraji otevírá, zn. v trojúhelníku písmena CH, pod trojúhelníkem lísteček ve tvaru lipového listu, v. 28,5 cm
44. UP 7927 svícen na tři svíčky, kalíšky ve tvaru tulipánu, zn. M & C, v. 43 cm
45. UP 7878 vázička s plastickými konvalinkami, francouzská produkce, zn. Étain Prévot d'art, v. 9 cm

Předměty neznačené nebo s nečitelnou značkou:

46. UP 7701 miska zvoncovitá, hladká, na dně vyryto BEST/BRITANNIAME-TAL, v. 6,5 cm, průměr 15 cm, neznačeno
47. UP 7865 konvice zdobená po celé ploše pláště dekorem rozvilin a arabesk, úchytka víka ve tvaru ptáka s roztaženými křídly, v. 24 cm, zn. nečitelná
48. UP 7900 stojánek na tři svíce, secesní geometrický dekor, d. 24 cm, š. 9 cm, neznačeno, nečitelné výř. číslo

49. UP 7901 osmiboký talíř s reliéfem dívčí hlavy s rozpuštěnými vlasy, průměr 24 cm, neznačeno
50. UP 7902 podnos s volnou sochou sedící dívky v rozevlátém pohybu, š. 36,5 cm, v. 22,5 cm, neznačeno
51. UP 7906 podnos mušlovitého tvaru s postavou dívky, jejíž rozevláté vlasy a šaty tvoří orámování, 35 x 26 cm, neznačeno
52. UP 7907 mísa lichoběžníkového tvaru na pěti nožkách s uchem, dekor bobulí, d. 27 cm, neznačeno
53. UP 7915 podnos loďkovitého tvaru s plast. květy, uvnitř vložena mosazná miska, d. 39,5 cm, š. 20 cm, neznačeno
54. UP 7919–UP 7920 tříramenný svícen, kombinace geometrického a florálního dekoru, v. 41 cm, neznačeno
55. UP 7926 rámeček na foto, geometrický dekor, 15,8 x 14,8 cm, neznačeno
56. UP 7928 kalamář nepravidelného lasturovitého tvaru, plasticky zdobený hlavou dívky, jejíž vlasy tvoří dolní okraj, d. 32 cm, š. 25 cm, neznačeno
57. UP 7929 váza ve tvaru řeckého krateru zdobená plast. květy, z nichž vyrůstá ženská postava, v. 38 cm, neznačeno
58. UP 8003 mísa se sousoším, trojpodlažní, zdobená ženskou postavou s puttem, rybami, hlemýždi, leknínovými listy, v. 52 cm, neznačeno

Poznámky

- ¹ Adlerová, A.: Česká secese – užité umění, s. 15.
- ² Stará, D.: Konvářské značky pražských mistrů, s. 73–74.
- ³ Vokáčová, V. – Koenigsmarková, H.: Secesní cín, s. I.

Seznam použité literatury

1. Adlerová, Alena: Česká secese – užité umění. Katalog výstavy Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Praha 1981. 181 s.
2. Holešovský, Karel: Druhé rokoko, historismus. Katalog uměleckého řemesla ve sbírkách Moravské galerie v Brně. Brno 1985. 127 s.
3. Král, A. J.: O cínářství. [Disertační práce]. Brno 1949 – Masarykova univerzita.
4. Langrová, Marie – Martinek, Jiří: Cín. Katalog výstavy ze sbírek Chebského a Karlovarského muzea. Karlovy Vary 1982.
5. Sedláčková, Milena – Lysková, Eliška: Secesní textil. Katalog výstavy Moravské galerie v Brně. Brno 1979. 32 s. + obr. příloha.

6. S t a r á, Dagmar: Konvářské značky pražských mistrů. Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy a Ústřední muzeologický kabinet Národního muzea v Praze. Roztoky 1974, 90 s.
7. V o k á č o v á, Věra – K o e n i g s m a r k o v á, Helena: Secesní cín. Katalog výstavy ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. Olomouc 1984, 11 s.

Resümee

Die dekorative und ornamentale Beschaffenheit des Jugendstils fand ihren vollsten Ausdruck in angewandter Kunst. Sehr bedeutend für die Entfaltung der neuen Kunstrichtung, die man Sezession in böhmischen Ländern nannte, waren zahlreiche Weltausstellungen am Anfang des 20. Jahrhunderts. Hier erscheinen kunstgewerbliche Erzeugnisse aus unterschiedlichem Material und auch aus Metall. Das Metall entsprach dem Charakter des neuen Stils durch seine Formbarkeit und Bearbeitbarkeit. Besonders beliebt war Zinn. Die Herstellung des Jugendstilzinns erreichte den grössten Aufschwung in Deutschland und Österreich. Die Anfänge der Fabrikproduktion der Zinnware sind mit den Brüdern Jean und Engelbert Kayser aus Rheinland verknüpft. An ihre fabrikmässige Serienproduktion knüpften weitere Firmen an. Jede Firma besaß ihr eigenes Herstellungsverfahren. Die Erzeugnisse waren für eine bestimmte Firma charakteristisch.

Die Zinnerzeugnisse aus der Zeit um das Jahr 1900 sind im Olmützer Heimatkundemuseum sehr zahlreich vertreten. Die Mehrheit der Sammelgegenstände stammt von der obenerwähnten Firma der Brüder Kayser, die das Fabrikzeichen Kayserzinn benutzte. Weiter handelt es sich um die Gegenstände der Firmen Württembergische Metallwarenfabrik Geislingen, L. Gerhardt & CO, Orivit, A. Köhler aus Wien, Argentor u. a. In der Sammlung kommen auch einige Erzeugnisse des wollwertigen Jugendstilzinns, die leider entweder kein Zeichen tragen oder ihr Zeichen unlesbar oder beschädigt ist.

Übersetzt von M. Papoušek

Špitál na Svatém Kopečku

Jarmila Marková

Přestože objekt špitálu na Svatém Kopečku nevznikl současně s poutním místem, jeho historie je s ním úzce spjata od začátku. Již v době, kdy zde zakladatel poutního místa Jan Andryšek stavěl kapli a roku 1633 kupoval pro její udržování zpustlý dvůr v Samotíškách od hradiských premonstrátů, vázal ve smlouvě jeho příjmy i na pokrytí výstavby špitálu poblíž poutní kaple na tomto místě. Jeho zbožné přání se však nepodařilo uskutečnit jednak z důvodu špatné finanční situace a hlavně šestnáctileté okupace Moravy švédským vojskem.

Samotný klášter Hradisko měl již svůj špitál pro poddané v osadě Ostrovy těsně za hradbami Olomouce. Ten vznikl roku 1360 z popudu olomoucké měšťanky Markéty na západním konci osady Ostrovy, neležící při žádné důležité silnici a pravděpodobně sloužící hlavně pro poddané kláštera. Byl velkolepě přestavěn za opata Kašpara z Litovle (1556 – 1576) spolu s gotickou kaplí sv. Markéty (jediný dochovaný pohled na něj je zachycen na mapě Komenského z roku 1627).¹ Pod přímou správou kláštera Hradisko (iurisdikcí) byl od roku 1630.

Roku 1642 byl švédským vojskem klášterní špitál sv. Markéty s celou vesnicí Ostrovy zničen. Premonstráti ho nemohli obnovit na stejném místě z důvodu následného císařského prohlášení Olomouce za pevnost a zákazu nové výstavby ve vzdálenosti 1 míle od městských hradeb. Ještě v roce 1666 byla v análech kláštera zmínka o ruinách původního špitálu s kaplí, které následně spláchly přívalové vody řeky Moravy.²

17. května roku 1667 se Jan Andryšek vzdal patronátu nad poutní kaplí na Svatém Kopečku a současně předal nazpět premonstrátům i svobodný dvůr v Samotíškách.³ Opat Bedřich Sedlák v roce 1669 položil na Svatém Kopečku (Svaté Hoře) základní kámen k výstavbě nového kostela. Od té doby se zde začalo rozvíjet nejvýznamnější barokní moravské poutní centrum, skládající se nejen z baziliky Navštívení Panny Marie, ale i obydlí pro kněze, poutního hostince a dřevěných krámků kramářů. Dne 18. 12. 1696 opat Norbert Želecký definitivně rozhodl o výstavbě nového špitálu na Svatém Kopečku jako náhradě za zničený špitál ve vsi Ostrovy. Ihned 12. 4. následujícího roku určil svatokopecký převor přesné místo pro stavbu⁴ a 15. 4. byl již navržen stavitel (a pravděpodobně i projektant) špitálu, nazývaný v análech kláštera Jan, spolu s neznámým tesařským mistrem. Stavitelem byl tedy s největší pravděpodobností Jan Mathyas (Mathis) z Brna, pracující již v roce 1696 na Hradisku jako polír při stavbě konventu a věže, pro kterou zhotovil i vlastní neuskutečněné návrhy. V roce 1696 započal pro Hradisko stavět farní kostel v Nákle.⁵

Dne 26. 4. 1697 dostal opat povolení od konzistoře k nové výstavbě špitálu a následně 11. 6. světil základní kámen pro špitální kapli zasvěcenou sv. Norbertovi.⁶ Ještě téhož roku byl špitál stavebně dokončen včetně střechy,⁷ 15. 8. 1698 pak slavnostně posvěcen převorem a bylo sem uvedeno 12 mužů – špitálníků.⁸ Špitál posvětil podle dobových pramenů po mši svatě převor Bernard Wankel oděný v pluvíálu a místní kněží v rochetkách a následně do něj byli uvedeni první špitálníci: Jan Fischer – Pater Familias (stár 48 let), Jan Smeiserle z Jimramova (55 let), Matyáš Waradia z Velehradu (72 letý otec P. Ernesta), Jiří Klasslias ze Slezska (77 let), Jiří Cizanský (63 let), Martin Springer z Bystřice (76 let), Jan

Navrátil z Ostrova (61 let), Tobiáš Stiller z Kroměříže (61 let), Michal Khiněl z Třebové (64 let), Jan Fürster z Třebové (68 let), Šimon Löchman z Droždína (40 let), Šimon Thoman z Lošova (35 let).

Ve špitále byla přísně stanovena pravidla. Chovanci nesměli svévolně opustit špitál, navštěvovat hostince, přijímat almužnu a bez povolení se pohybovat po okolí. Měli určený bílý špitální oblek, bez něhož nemohli chodit na veřejnost, měli nařizeno několikrát denně se modlit, ministrovat v kostele, v sakristii připravovat vše ke mši svaté, sloužit při stole kněží z kláštera, posluhovat při nemoci svatokopeckých farářů a chovanců. Do špitálu mohly vstupovat cizí osoby pouze do refektáře. Čistota v objektu byla udržována hospodyní s děvečkou a mladšími chovanci: denně čištěna jídelna, kuchyně, ob den horní a dolní chodba s kaplí a špitálníci si museli dvakrát týdně uklízet své komůrky. Vstávali společně: v zimě o 6 a v létě o 5 hodině ranní a uléhali v zimě o 8 v létě o 9 hodině večerní. Jídlo zajišťovala hospodyně s děvečkou; hospodyně také měla za úkol obstarávání praní a bílení prádla včetně výměny pokrývek jídelních stolů (dvakrát týdně). Veškerý majetek, který dostali chovanci darem, podělili či si přinesli do špitálu, museli odevzdat „Spitalpaterovi“ („Pater Familias“), který jej uschoval buď do doby, kdy je dotyčný špitálník potřeboval ke svému užitku či byl použit ku společnému prospěchu špitálu.⁹ Pokud řádně neplnili veškerá pravidla, mohli být potrestáni: odejmutím polední porce piva, nebo současně piva i s obědem a při nejhorším trestu vyloučení ze špitálu.

Provoz a pravidla špitálu se z mnoha důvodů lišil od klasických barokních vrchnostenských špitálů. Nejen, že bylo jeho osazenstvo pouze mužské, ale chovanci měli i větší množství pracovních povinností kolem kostela, netýkající se jenom služby náboženské.¹⁰ Kromě toho současně sloužil jako dočasná nemocnice pro náhle nemocné zaměstnance kláštera a převorství.¹¹ Chovanci nebyli zcela obyčejní a chudí lidé; je například dochován zápis, že špitálník Ondřej si u opata uložil dne 2. 10. 1735 svých 600 zlatých na 4% úrok¹² nebo že 30. 4. 1736 ve špitále zemřel dlouholetý chovanec hrabě Jan Felix Dännhoff.¹³ Stavba byla prováděna pro klášter novým ekonomickým způsobem: stavitel měl být zaplacen nejen za dozor a projekt stavby, ale smluvně převzal i zedníky a nádeníky, které měl vést i zaplatit. Klášter mu zajistil všechny roboty ze strany poddaných, týkající se pravděpodobně hlavně dovozu materiálu pro samotnou stavbu a ustanovil si svého inspektora pro dohled nad stavbou.¹⁴

Pohled na špitál a kapli sv. Markéty na Ostrově v roce 1627, detail z rytiny na mapě Komenského

Reprofoto pohlednice vydané před rokem 1920

Část původní jídelny – dnes sklepy

Raně barokní krov

Sklep

Samotný špitál byl proveden jako jeden podélný, dvouposchodový objekt, postavený částečně z kamene a z cihel, zastřešen šikmou střechou s raně barokním hambálkovým krovem s ležatou stolicí, pokrytým pálenými taškami. V přízemí byly na severní straně umístěny kuchyně s jídelnou, na jižní straně schodiště nahoru s chodbou do dvora a dvoupokojový příbytek představeného špitálu. Všechny místnosti zde byly zaklenuty křížovými plackovými klenbami, vytáženými do hřebínků, vytápěny kachlovými kamny. Do patra se přicházelo po dřevěném schodišti.

Patro bylo členěno na tři trakty: prostřední se táhl přes celou délku budovy, byl osvětlen okny otočenými k severní a jižní straně. Sloužil jako spojovací chodba. Dva krajní trakty byly používány jako pokoje pro chovance a místnosti vyhrazené pro nemocné zaměstnance kláštera. Pokoje měly dřevěné podlahy a stropy a byly vytápěny teplým vzduchem, přicházejícím otvory v podlaze, ústícími do refektáře, kuchyně a bytu představeného. Dvoupatrové záchody byly umístěny v přístavku ve východojižním rohu objektu. V přízemí byly přístupné i ze strany Sadového náměstí. Objekt byl částečně podsklepen.

Protože bylo potřeba nějakým způsobem zajistit každodenní provoz a stavební údržbu špitálu s poutním místem, zakoupil v roce 1700 opat Norbert Želecký od Anny Alžběty Hoffmannové statky Konici a Stražisko.¹⁵

Špitál zanikl dnem 18. 8. 1784, kdy byl také oficiálně zrušen premonstrátský klášter Hradisko se svatokopecským převorstvím. Odsvětila se kaple

sv. Norberta a objekt byl předán lesní správě panství pod vedením náboženského fondu. Ten panství ve veřejné dražbě v roce 1826 prodal Filipu Ludvíku hraběti ze Saint Genois a 1897 se stal jeho novým majitelem Jan kníže Lichtenštejn. V majetku tohoto rodu zůstal objekt až do roku 1945, kdy byl zabrán státem a předán Lesům České republiky – Správě lesního hospodářství Šternberk, lesní středisko Kopeček. Celou tu dobu sloužil k sezónní-

Vstupní chodba

Původní kuchyně – dnes prádelna

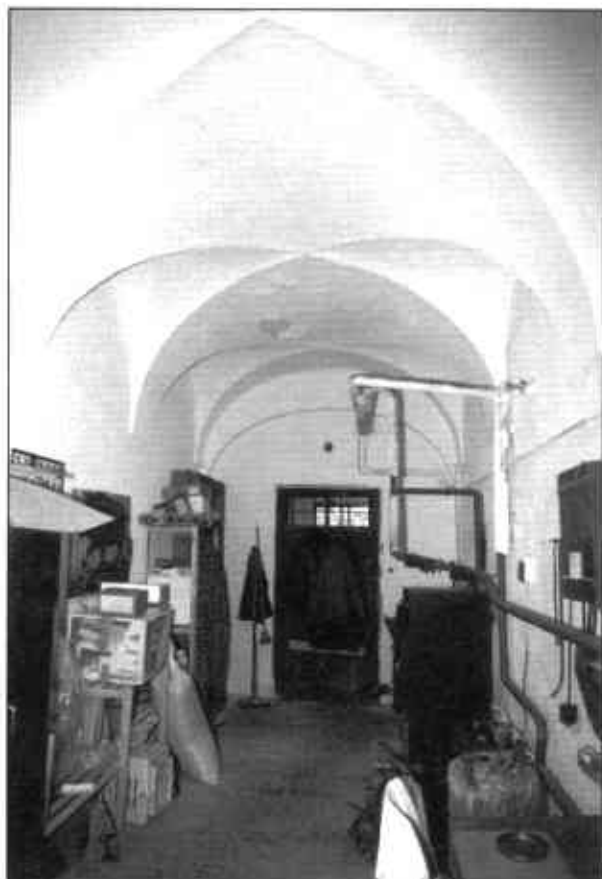
mu ubytování zemědělských dělníků, byly zde umístěny kanceláře a byt hlavního úředníka poleší. Stavební zásahy do objektu se týkaly pravděpodobně hlavně postavení kachlových kamen ve všech místnostech patra a novém přepažení místností.

Největší stavební úpravy se zde provedly až v roce 1970: v patře byly vybudovány dva byty se sociálním zázemím, v přízemí kanceláře, sklady a sociální zařízení. Dvorní přístavek s WC byl zbourán, znovu byla omítnuta fasáda, vyměněna okna, ze strany náměstí dosazena protáhlá francouzská a zazděn výklenek nad hlavním vchodem objektu, v němž se do té doby nacházela soška sv. Norberta. Dále byly přistavěny tři nové komíny, vyměněna střešní krytina, odstraněny původní střešní vikýře a provedeno vnitřní etážové topení.¹⁶

Památková hodnota původního špitálu je dnes i přes různé stavební zásahy velmi vysoká z důvodu minimálních dispozičních změn provedených za dobu jeho 305leté existence. Nejvýznamnější součástí stavby je zcela zachovaný unikátní dřevěný raně barokní krov. Z těchto důvodů byl objekt i se svým současným hospodářským zázemím navržen v roce 2002 k zápisu do Státního seznamu nemovitých kulturních památek.

Použitá literatura

1. S m e j k a l, B. – H y h l í k, V.: Svatý Kopeček – Poutní chrám Navštívení Panny Marie, Olomouc 1994.
2. M u s í l, J. V.: Chrám navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku, Olomouc 1992.
3. S m e j k a l, B.: Pohledy do historie Svatého Kopečka, Svatý Kopeček 2001.
4. K š í r, J.: Staré olomoucké špitály a jejich situování, ZVÚ v Olomouci, č. 118, 1964, s. 1–15.
5. M l č á k, L.: K stavebním dějinám kostela sv. Jiří v Nákle, Střední Morava 3/1996, s. 93.
6. P r u c e k, J.: Diáře premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce 1693–1783, výběrový katalog, Olomouc 1993.
7. P r u c e k, J.: Deník rezidence na Svatém Kopečku 1734–1741, výběrový katalog, Olomouc 1993.

Původní kaple sv. Norberta – dnes kotelna

Současný pohled na dvorní fasádu objektu

Fotografie Státní památkový ústav, Markéta Ondrušková.

Poznámky

- ¹ K š í r, J.: Staré olomoucké špitály a jejich situování. ZVÚO, č. 118, roč. 1964, s. 11.
- ² Deník kanonie z roku 1696, s. 264 b–267 b.
- ³ S m e j k a l, B. – H y h l í k, V.: Svatý Kopeček, s. 6.
- ⁴ Deník kanonie z roku 1697, s. 67 b.
- ⁵ M l á k, L.: K stavebním dějinám kostela sv. Jiří v Nákle, Střední Morava 3/ 1996, s. 93
- ⁶ Deník kanonie z roku 1697, s. 107 a.
- ⁷ Deník kanonie, s. 158 a, b.
- ⁸ S m e j k a l, B. – H y h l í k, V.: Svatý Kopeček, s. 7.
- ⁹ 14. 4. 1735 převor uspořádal sbírku mezi spolustolovníky, chovanci špitálu a zaměstnanci na zřízení krypty v kostele pro jejich zemřelé – viz Deník rezidence na Sv. Kopečku 1734–1741, s. 26 b.
- ¹⁰ Deník rezidence na Sv. Kopečku 1734–1741, s. 53 a. – Odešli všichni zedníci, zbylé práce spočívající ve zhotovení niky pro sochu sv. Norberta v druhé sakristii a úpravu podlahy v sále provede zedník ze špitálu.
- ¹¹ 17. 2. 1734 byl proveden pohřeb vojáka, který zemřel ve špitálu na Svatém Kopečku, do krypty v kostele. Deník rezidence na Sv. Kopečku 1734–1741, s. 3 b.
- ¹² Deník rezidence na Sv. Kopečku 1734–1741, s. 36 a.
- ¹³ Deník rezidence na Sv. Kopečku 1734–1741, s. 49 a.
- ¹⁴ Deník kanonie 1697, s. 158 a, b.
- ¹⁵ Deník kanonie 1700, s. 50 a, 151 b.
- ¹⁶ Stavební úřad města Olomouce – spisový archiv.

Resümee

Obwohl das Bauobjekt des Spitals auf dem Heiligen Berg nicht gleichzeitig mit dem Wallfahrtsort entstand, trotzdem hängt seine Geschichte mit ihm von Anfang an eng zusammen. Das Kloster Hradisch hatte schon sein Spital für Untertanen in der Ortschaft Ostrový gleich hinter den Olmützer Stadtmauern. Dieses Spital entstand aus Anlaß der Olmützer Bürgerin Margarethe im westlichen Teil der Ortschaft Ostrový im Jahre 1360. Dieses Klosterspital wurde vom schwedischen Heer im Jahr 1642 zerstört. Die Prämonstratenser konnten es auf derselben Stelle nicht instandsetzen, weil das Kaiserhaus die Stadt Olmütz in eine Festung umgewandelt hat, und es wurde verboten, auf eine Entfernung bis zu einer Meile von den Stadtmauern neue Bauten aufzuführen. Der Abt Norbert Želecký traf am 18.12.1696 die Entscheidung, ein neues Spital auf dem Heiligen Berg aufzubauen. Der Prior aus dem Heiligen Berg bestimmte im darauffolgenden Jahr die genaue Stelle für den Bau. Es wurde zugleich der Baumeister des Spitals (und wahrscheinlich auch Projektant) vorgeschlagen, der als Johann in den Diarien des Klosters Hradisch erwähnt ist, und das zusammen mit einem unbekannten Maurermeister. Es war höchstwahrscheinlich Johann Mathyas (Mathis) aus Brünn, der bereits als Pelier am Bau des Klosterkonvents und Turms im Jahre 1696 arbeitete. Der Aufbau des Spitals war im Jahre 1697 beendet. Ein Jahr darauf fand seine feierliche Einweihung statt. Es waren 12 Spitalmänner in das Spital eingeführt. Im Spital herrschten strenge Regeln. Die Pfleglinge durften das Spitalhaus nicht eigenwillig verlassen, keine Gaststätten besuchen, keine Almosen annehmen und sich nicht ohne Bewilligung in der Spitalumgebung bewegen. Sie mussten ein bestimmtes weißes Spitalkleid tragen, und wenn sie es nicht an hatten, konnten sie in der Öffentlichkeit nicht auftauchen. Sie sollten mehrmals täglich beten, in der Kirche ministrieren, alles für die heilige Messe in der Sakristei vorbereiten, den Priestern aus dem Kloster bei Tisch aufwarten, den kranken Pfarrern und Pfleglingen Dienste leisten.

Das Spitalhaus ist als längliches, zweistöckiges Objekt durchgeführt und wurde teilweise aus Stein und Ziegeln aufgebaut. Die Verdachung bildet ein schräges Dach. Das Dachwerk ist mit frühbarockem liegendem Stuhl und Hainbalken ausgerüstet. Die Dacheindeckung ist aus Dachziegeln. Im nördlichen Teil des Erdgeschosses befanden sich die Küche und der Speisesaal, im südlichen Teil das nach oben führende Treppenhaus, ein Gang zum Hof und das Zweizimmerquartier des Spitalverwalters. Alle Räume sind mit kappenartigen Kreuzgewölben abgeschlossen und mit Hilfe von Kachelöfen geheizt. Das Obergeschoss war in drei Trakte geteilt. Zwei Randtrakte dienten als Zimmer für die Pfleglinge und als Räume für die kranken Klosterbediensteten. Die Zimmer besaßen Fußboden und Flachdecken aus Holz und waren mit warmer Luft geheizt, die durch Öffnungen im Fußboden kam.

Das Spital wurde am 18.8.1784 aufgelöst, als auch das Prämonstratenser Kloster Hradisch mit dem Priorat auf dem Heiligen Berg aufgehoben wurden. Die Kapelle des hl. Norbert wurde entweiht und an die herrschaftliche Waldverwaltung unter der Führung des Religionsfonds übertragen. Der denkmalpflegerische Wert des ehemaligen Spitalhauses ist heute auch trotz der verschiedenen Baueingriffe sehr hoch, und das aufgrund der minimal durchgeführten Dispositionsänderungen während seiner 305jährigen Existenz. Aus diesem Grund wurde das Spital zusammen mit seinen heutigen Wirtschaftsgebäuden zum Eintragen in das Staatliche Verzeichnis der Kulturdenkmäler im Jahr 2002 vorgeschlagen.

Übersetzt von M. Papoušek

Hudební zájmy a postoje učňů k hudbě

Jiří V. Musil, Marcela Musilová

* Autoři připisují významné události Vlastivědné společnosti muzejní, kterou bylo zahájení činnosti Hudební sekce VSMO v roce 2001.

Úvodem

Při veřejných diskusích v poslední době je stále častěji poukazováno na nedobry stav hudební vzdělanosti příslušníků dnešní mladé generace, zaviněný nedostatky estetické a hudební výchovy doma i ve škole. Říká se, že v hodnotovém žebříčku mládeže se snížil význam tzv. 'krásné' (artificiální) hudby a aktivního muzicírování a že tyto hodnoty jsou nahrazovány kvazihodnotami uspokojujícími potřeby hédonického okruhu.

Přitom nezpochybnitelnou hodnotou, kterou má hudba pro posluchače, je její účín na duševní harmonizaci jedince, snížení účinku negativních zátěží a následků jejich vlivu, zjemnění jedincova vnímání a duševního prožívání. To všechno prospívá nejen jedincově mentální výkonnosti, ale také jeho sociální 'vpravenosti' a v důsledku toho příznivé sociální interakci – ať už během socializačního, enkulturačního, individuálně personalizačního procesu nebo v každodenní komunikaci.

Předestřený problém je do určité míry vysvětlitelný psychologickými charakteristikami vývojového období pubescentně adolescentního, což v jisté míře vždy souviselo s širší normou osobnostního vyzrání ve jmenovaných obdobích, charakteristických výrazně tím, že mladiství hledají sebe sama, vlastní novou identitu.

Narcistická sebestřednost na straně jedné a na druhé straně zvýšený resentment vůči všemu, projevený pozérským, spíše negativně strukturovaným postojem k hodnotám dospělých, je patrně určitým vysvětlením zdánlivého odklonu od jiných seriózních zájmů a zaměření vč. zájmu o tzv. 'krásnou' hudbu. Podílí se na tom také zmíněná nízká hudební edukovanost. Ta brání rozvoji všech forem pěstování hudby a rozumění hudbě, což se neobejde bez určité vzdělanosti a osvojování základů k rozvíjení hudebních dovedností.

Současně je pravdou, že taková zobecňující konstatování, obsahující skryté či otevřenější odsudky, jsou málokdy podložena odkazem na průkazně zjištěný skutečný stav v daném ohledu.

Jelikož se profesionálně zabýváme výchovou mládeže, zajímají nás postoje mladistvých mj. i k možnostem naplnění volného času hudebními aktivitami, projevené vlastním muzicírováním nebo alespoň pasivním soustavnějším vyhledáváním hudebních pořadů.

Nepochybně však stále platí od pradávna tradované mínění, že dobrá hudba je zušlechťujícím činitelem, prospívajícím zrání osobnosti v její kognitivní, prožitkové i konativní oblasti a spolu s tím prospívajícím rovněž mezilidským vztahům.

Cíle studie

Naznačenou spekulativní probabilitu úvah o hudebnosti mládeže se v předložené studii pokoušíme objektivizovat na základě dotazníkového šetření, zaměřeného na ověření

skutečného stavu postojů k hudbě, hudebních zkušeností a návyků, případně stavu hudebních dovedností u konkrétního výběrového vzorku učňovské mládeže.

Cílem šetření je především potřeba získání informovaného vhledu do reálné situace, faktograficky zachycujícího stav aktivní i pasivní 'hudebnosti' dotázaných. Informace o formách, motivačním náboji a intenzitě hudební orientace dotázaných mladých lidí ve věku vrcholné pubescence a rané adolescence, připravujících se na životní povolání ve středním odborném učilišti, jsou nezbytné pro skutečně kvalifikovaný názor.

Druhotným a navazujícím cílem šetření je využití těchto informací pro odpovědné plánování volného času žáků SOU pobývajících během učební doby v domovech mládeže, plánování zaměřeného zvláště na zvýšení jejich hudební kultivovanosti.

Šetřený výběrový vzorek

Dotazník byl administrován 270 učňům, žákům prvního a druhého ročníku středního odborného učiliště v Olomouci, ve věku 14–16 let. V šetřeném vzorku převažují početné dívky (N = 216, 80 %) nad hochy (N = 54, 20 %).

Respondenti se připravují na životní povolání v oborech pekař, prodavač a cukrář. Většina z nich je ubytována v olomouckých domovech mládeže. Pocházejí ze vzdálenějších míst Severomoravského kraje, především z Ostravska, Jesenicka, Bruntálska a Valašska.

Metoda

Sběr informací relevantních vytčeným cílům šetření jsme provedli pomocí dotazníku, který byl hromadně administrován mladistvým respondentům ve školních třídách učiliště a respondentům ubytovaným v domovech mládeže.

Dotazník zjišťuje hudební vzdělanost respondentů a jejich rodičů, způsob hudebního života dotázaných (aktivní, pasivní), postoje k hudbě (preference hudebních forem a žánrů) ve srovnání s postoji k dalším oborům kulturního života. Zjištěné údaje vyjadřujeme procentuálním počtem.

Výsledky šetření

1. Rodinná situace respondentů

Respondenti pocházejí většinou z rodin úplných (75 %). Z neúplné rodiny pochází 25 % respondentů, přičemž u 16 % respondentů je rodina neúplná v důsledku rozvodu, u 9 % pro úmrtí jednoho z rodičů. Rodiče našich respondentů dosáhli převážně základního a základního odborného vzdělání (80 %), středoškolsky vzdělaných rodičů je 17 %. Zbývající respondenti referují o vysokoškolském vzdělání svých rodičů (3 %).

2. Hudební tradice v rodině – aktivní muzicírování a zpěv

Hru na hudební nástroj ovládá 22 % rodičů dotázaných učňů (z toho 15 % otců a 7 % matek). Nejčastěji hrají na harmoniku (6 %), následuje hra na klavír (5 % rodičů), housle (4 %), kytaru (3 %) dechové nástroje jazýčkové (2 %), žestě (trubka: 1 %) a hru na bicí nástroje ovládá 0,5 % rodičů. Podle vzdělání má 12 % muzicírujících rodičů vzdělání základní odborné, středoškolského vzdělání dosáhlo 9 % rodičů a vysokoškolského vzdělání 1 %.

O tom, že doma s rodiči zpívají, referuje 53 % respondentů, 34 % respondentů uvádí, že zpívají sami pro sebe s magnetofonem, 13 % respondentů doznává, že nezpívá vůbec.

3. Hudební aktivity respondentů

Výukou hře na hudební nástroj prošlo na Lidové škole umění (dnes Základní umělecká škola) 20 % dotázaných. Žádný z nich však neukončil základní sedmiletý výukový cyklus. Pouze 1 % dotázaných z těch, kdo se učili hře na hudební nástroj v LŠU, muzicíruje dosud (všichni hrají jen pro sebe, pro vlastní potěšení). V různých hudebních souborech po nějakou dobu účinkovalo 8 % dotázaných. V pěveckých sborech zpívalo 25 % respondentů, v současnosti již jen 5 %. V různých jiných kulturních souborech (divadelní, taneční) bylo dříve zapojeno 27 % dotázaných, v současnosti pouze 5 %.

4. Pasivní účast na hudebních pořadech

Koncertu „vážné hudby“ s rodiči se zúčastnilo alespoň jednou 10 % respondentů, většina z nich se zato zúčastnila opakovaně koncertů pořádaných pro základní školy.

Shodně odpověděli dotázaní na otázku týkající se návštěvy divadelních představení.

5. Preferenční postoje respondentů k uměleckým druhům, formám a žánrům

5.1 Preference hudebních pořadů

Na otevřenou otázku, zjišťující, jaké hudební akce nejraději navštěvují, odpověděli respondenti nerozsáhlým výčtem možností. Diskotékám dává přednost 57 % respondentů.

Koncertům „skupin“ dává přednost 37 % respondentů. Taneční zábavy upřednostňuje 13 % respondentů. Jiné možnosti (jmenovitě byly uvedeny operety a hudební filmy) upřednostňuje 1 % dotázaných.

5.2 Preference hudebních druhů (žánrů)

Respondenti spontánně vypovídají o jedenácti druzích (žánrech) hudby, kterou preferují. Uvádíme pořadí žánru a procento respondentů. 1. Diskohudba (62 %), 2. metal (14 %), 3. rock (13 %), 4. koncerty zpěváků (8 %), 5. koncerty skupin (6 %), 6. country hudba (5 %), 7. lidová hudba (5 %). Na 8., 9., 10. a 11. místě jsou vždy jedním procentem (1 %) respondentů uvedeny hudební žánry: trampská hudba, muzikálová hudba, varhanní hudba a vážná hudba. Na otázku, kterou hudbu respondenti „ještě snesou“, respondenti odpovídají (vždy uvádíme pořadí a procento respondentů): 1. lidovou hudbu (35 %), 2. vážnou hudbu (27 %), 3. metal (13 %), 4. disko (8 %), 5. rock (4 %) a 6. country (3 %). Oproti tomu „zcela nesnáší“ a odmítají: 1. vážnou hudbu (35 %), 2. dechovku (19 %), 3. metal (15 %), 4. jazz (12 %), 5. disko (6 %) a 6. lidovou hudbu (5 %).

5.3 Preference základních druhů umění

Hudbu uvádí na 1. místě 46 % respondentů (29 % na 2. místě, 5 % na 3. místě a 1 % na 4. místě).

Film uvádí na 1. místě 45% respondentů (32% na 2. místě, 5% na 3. místě a 1% na 4. místě).
Tanec uvádí na 1. místě 8% respondentů (10% na 2. místě, 15% na 3. místě a 1% na 4. místě).

Divadlo uvádí na 1. místě 1% respondentů (3% na 2. místě, 2% na 3. místě a 7% na 4. místě).

Matematicko statistická evaluace a diskuse výsledků

Při úvaze o pozitivním významu možného vlivu hudebního vzdělání rodičů na hudební vzdělání dětí jsme pro námi šetřený vzorek stanovili nulovou hypotézu (paradoxně popírající očekávání), že aktivní muzicírování rodičů nemá vliv na aktivní muzicírování dětí. Na základě získaných dat jsme tuto relaci posoudili chí-kvadrát testem.

Výsledek o hodnotě chí-kvadrát = 6.24 znamená, že při 1 stupni volnosti je pro námi šetřený výběrový vzorek respondentů vztah aktivního hudebního chování rodičů a dětí statisticky významný na hladině pravděpodobnosti 0,05 a blíží se hladině statistické významnosti na hladině 0,01 (6,64).

Pro naše výběrové šetření tedy musíme zamítnout nulovou hypotézu, tvrdící, že oba jevy nesouvisí.

Nulová hypotéza o neovlivněnosti muzicírování dětí muzicírováním rodičů tedy neplatí, zato platí opačné tvrzení, a to, že aktivní muzicírování rodičů má vliv na aktivní muzicírování jejich dětí. A to je v souladu s logickou a empirickou expektací.

Rozprava

Snížení aktivního zapojení našich respondentů do hudebních aktivit nás může poněkud mást. Tento pokles v hudebních a pěveckých aktivitách učňů se dá přičíst na vrub nejen vnějším podmínkám po změně školního začlenění. Odpovídá zřejmě především vnitřnímu procesu povlovné maturace, což se projevuje i ve změně sebepojetí, které se nadto stává citlivější stránkou pubescentovy a adolescentovy osobnosti právě v důsledku změny sociálního začlenění. Vyvázání pubescenta z dosud nadlouho neopouštěného prostředí rodiny a radikální včlenění do zprvu zcela formálního prostředí domova mládeže a nové školy. To vše vyžaduje velké adaptační úsilí mladistvých. K tomu je žádoucí přičíst vývojově zákonitý příklon k introverzi a introvertnímu prožívání, byť v dialekticky antagonickém procesu rozšiřování individuálních sociálních hranic, který je typický pro věk dotázaných. To je šetřením potvrzeno, s platností v mezích šetřeného vzorku např. tím, že třetina respondentů si nejraději zazpívá sama „s magnetákem“.

Uvedené zjištění tedy přispívá k potvrzení platnosti obecných zákonitostí vývoje psychiky v daném vývojovém období i pro dotázané mladistvé našeho výběrového vzorku. Přetrvávající narcisticky sebestředná orientace, typická pro nehotovost společenské a sexuální role jedince, provázená denním sněním a fantazijně zpracovanými přenosy, projekcemi a identifikacemi s idolizovanými sociálními vzory mj. i hvězdami hudebních pódii, je jedním z hlavních znaků sebepojetí v druhé životní dekádě.

Osobnostní nevyzrálost, nedotvořené sebepojetí, sklon k mentální (i fyzické) pohodlnosti až lenivosti (v důsledku enormní energetické zátěže spojené s biologickými nároky dotčeného vývojového období), jsou obvyklé psychologické charakteristiky a znaky zralostní úrovně mladistvých daného věku.

Ve výsledcích šetření pro to nacházíme doklad ve zjištění, že mnozí z respondentů přestali aktivně muzicírovat. Odráží se to v preferování výrazně konzumentsky a pasivně

strukturovaných hudebních akcí, kterých se dotázání účastní, vztahem k nenáročným a povrchním hudebním žánrům.

V obecnější poloze je popisovaná skutečnost respondenty vyjádřena rovněž hierarchizací druhů umění. Při preferenční volbě mezi druhy umění má hudba, přes uvedené věkové preferenční specifikace, přece jen prvořadě postavení oproti komplexnímu a náročnému umění divadelnímu. Divadlo je posledním druhem voleného umění, a to u pouze jednoprocenního počtu dotázaných.

Na zjištěné preferenční hierarchizaci volby druhů umění se nepochybně podílí rovněž faktory jako vzdělanost, předchozí zkušenost a kulturní návyky podmíněné rodinnou výchovou. Jedinec v pubescenci a adolescenci 'nově hledá sám sebe'. Vymanil se z dětského konceptu sebeidentity a teprve ho čeká znovuoobjevování dříve poznanych hodnot v nové, přehodnocené rovině poznání a prožívání.

Energetická a emocionální náročnost vývojového období našich respondentů přispívá právě k tomu, že pubescenti a adolescenti upouštějí od vlastního aktivního muzicírování. Jak jsme již naznačili, pubescenti a raní adolescenti inklinují k značně pasivitě a konzumentství, což se projevuje i v pasivitě ve vztahu k hudbě. U respondentů, kteří nemají dostatečné hudební vzdělání, aniž by byli alespoň základně poučeni, převažuje tato determinanta sníženého předpokladu k hlubšímu porozumění a přístupu k hudbě.

Daný stav se ve svých důsledcích projevuje i malou rozlišovací schopností při hodnocení hudby. Hudební nevzdělanost je provázána také neschopností vyjadřovat se k hudbě přiměřeně. I když respondenti užívají často pojem „moderní hudba“, zvláště tehdy, když jsou vyzváni k obecnějšímu označení preferovaného hudebního druhu, formy či žánru, nejsou schopni náležitě (přesně a výstižně) svůj vztah k moderní hudbě vyjádřit, což za všechny jiné výroky výstižně potvrzuje konstatování: „Mám rád tu moderní hudbu proto, že má slova a není pomalá“.

Shrnutí a závěr

Snaha o zobecnění nálezů získaných dotazníkovým šetřením vztahu k hudbě u výběrového vzorku učňovské mládeže přinesla několik zjištění:

1. Respondenti provedeného šetření jsou především pasivními „konzumenty“ zábavných či populárních hudebních žánrů, což je podmíněno nejen objektivně (sociální faktory, předcházející edukovanost), ale také subjektivně (faktory vývojově psychologické). Ačkoliv pětina respondentů se dříve učila hře na hudební nástroj, pouze jedno procento z nich pokračuje v muzicírování i po přechodu ze základní školy do učebního oboru.
2. Rozhodnutí respondentů k učení se hře na hudební nástroj, bylo prokázaně ovlivněno skutečností, že jejich rodiče sami ovládali hru na hudební nástroj. Tato sociálně logická podmíněnost je u šetřeného vzorku učňovské mládeže statisticky vyjádřena na pravděpodobnostní hladině významnosti 95 %.
3. Odpovědi respondentů jsou evidentně ovlivněny nízkou hudební sofistikovaností, tzn. jejich nízkým hudebním vzděláním a malou aktivní zkušeností s muzicírováním. Projevuje se to tím, že dotázání se vyjadřují o hudbě nevýstižně, neobratně, jsou nepřesní a povrchní, prokazují nedostatečné porozumění hudebním pojmům.
4. Významným zjištěním ovšem zůstává, že hudba, byť ve svých jednodušších formách, je respondenty nejvíce preferovanou uměleckou formou.

Hlavními charakteristikami vztahu k hudbě u šetřeného výběrového vzorku učňovské mládeže ve věku 14–16 let jsou tedy především: hudební nevzdělanost, pasivita, sklon k recepci, povrchní emocionální výběrovost, což je ovlivněno především nízkou úrovní hudební zkušenosti a sociálními, vrstevnickými „módními“ tendencemi. Při zkoumání vztahu k hudbě u dotázaných výrazně schází poučená výběrovost.

Šetření zpřesnilo názory, které jsou v současnosti obecně tradovány. Na základě výsledků šetření považujeme za prvořadou potřebu nezbytnost využití zjištěné afinity učňovských pubescentů a adolescentů k hudbě, a to neformálními postupy v mimoškolním odpočinkovém čase učňů.

Z výzkumu vyplývá úkol: je žádoucí, aby se výchovní pracovníci v domovech mládeže zaměřili na cíleně koncipovanou a strukturovanou hudební edukaci učňů v době jejich volného času. Edukace by měla mít formu dobrovolné účasti na tematicky zaměřených besedách doplněných návštěvou hudebních pořadů různého žánru.

Připsáno Hudební sekci VSMO, která byla založena v r. 2001, a která se nepochybně během své činnosti setká také s problémy hudební edukace z tematického okruhu, na který byl zaměřen výzkum hudebnosti vzorku učňovské mládeže, o kterém referujeme.

Poznámky

- ¹ Úvodní dedikace naší stati i závěrečná poznámka ve shrnutí jsou dokladem toho, jaký význam připisujeme založení a zahájení činnosti Hudební sekce při Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci. Jsme přesvědčeni, že otázky hudebnosti mládeže, otázky spojené s poznáváním, rozvíjením a prohlubováním vztahu dětí a mladistvých k hudbě, jsou velmi živými otázkami současné hudební pedagogiky a estetické výchovy a týkají se jejich volnočasové zájmové orientace.
- ² Z hlediska psychologického je dávno potvrzenou skutečností, že hudba, zvláště hudba umělecká, může mít kromě jiného značný terapeutický účinek. Nejde pouze o vliv na harmonizaci osobnosti a „doladování“ osobnostního prožívání posluchače. Příznivý vliv hudby byl sledován i pro odpoutání od menších a větších psychických zátěží, v tomto směru také působení na zvyšování individuální odolnosti jedince a facilitaci psychiky, tzn. podporu psychických procesů a zvýšení mentální výkonnosti. Z uvedených hledisek se u nás rozvíjí teprve v poslední době aplikovaný výzkum, který umožňuje „dohnat“, co dříve nemohlo být rozvíjeno v neposlední řadě i z důvodu politické a ideové izolace východního bloku.

Když jsme před časem recenzovali sborník profesora psychologie Gerharda Harrera o základech muzikoterapie a psychologie hudby, trpce jsme pocítili absenci bytí jediného příspěvku československého autora v tomto sborníku. Zato do něho přispělo dvanáct Rakušanů, osm spolkových Němců a jeden Němec z tehdejší NDR – dr. W. Schwabe. Představíme-li si tuto situaci zeměpisně na slepé mapě Evropy, zjistíme, že země, kde vznikla a byla propracována evropská muzikoterapie, negativně vymezují hranice naší vlasti, „konzervatoře Evropy“, která se jevila z tohoto úhlu pohledu jako „bílá skvrna“, blíže nezmapované území. Přidejme k tomu povědomí o tom, že Vratislav – podobně jako Vídeň a Salcburk – má nadstavbové univerzitní učiliště, na kterém jsou edukováni muzikoterapeuti odborně vzdělávání a už zde máme novou konzervatoř Evropy v celém majestátu jejích geografických hranic. Jako kdyby v Čechách dosud domicilní profesor zemřel a jeho žáci se odstěhovali do Rakouska, Německa a Polska. Zmínku o psychogymnastice Junové a jejím způsobu využití neverbálních prostředků (vč. hudebních) v psychoterapii či zmínku

o některých výsledcích bádání účinku hudby na psychiku, které byly uveřejněny ve sborníku pedagogické fakulty brněnské univerzity u příležitosti životního jubilea prof. Lýska – tyto dva odkazy na naše prameny v Harrerově sborníku lze mj. interpretovat jako trošku škodolibost osudu, jistě z hlediska editora nezáměrnou. V názoru nás utvrzuje i další publikace recenzovaná námi pro Československou psychologii, a to metodická příručka psychologa dr. Chrispoha Schwabeho z univerzity v Lipsku, uvádějící do teorie a praxe důkladně propracované a ve východoněmecké terapeutické výbavě již dobře zavedené původní metody autora.

Schwabeho metoda, jak autor v rámci povinné úlitby režimní ideologii uvedl, kořenila v marxisticko leninské koncepci osobnosti, právě tak jako ve starých meditačních praktickách Zenu a Jógy. Také v této publikaci nacházíme odkaz na teoreticky dobře zpracovaná a uznávaná díla o psychoterapii (vč. terapie hudbou) redigovaná českými vědci Hausnerem a Kratochvílem a vzpomínající opět práci Junové o neverbálních vztazích v psychoterapii. Významnou – v souladu s nesaturovaným očekáváním – byla pro nás tehdy alespoň ta skutečnost, že při Schwabeho volbě doporučované hudby, vhodné pro regulativní muzikoterapii, byl vybrán vedle Beethovena, Brahmsa, Brucka a Mozarta také génius české hudby Antonín Dvořák, zastoupený zde symfonií Z Nového světa.

Bílé místo na mapě Evropy 50. až 80. let XX. století, jakým se nám jevilo být Československo v aspektu pěstování hudby pro její harmonizující a léčebný účinek, se později stalo přece jenom méně kontrastním, jak uvádí doc. Arne Linka ve své monografii.

Výzkumná sonda do hudebního povědomí, vzdělanosti a zájmu o aktivní muzicírování u vzorku naší mládeže nadále nabádá k velmi zdrženlivému optimismu a spíše nostalgické vzpomínky na dřívější českou 'konzervatoř Evropy'. Současně ji můžeme pokládat za svého druhu memento adresované výchovným pracovníkům, nabádající ke zvýšení úsilí o podchycení pasivní i aktivní hudebnosti mládeže.

Literatura

B o n n y, H. L.; S a v a r y, L. M.: Music and Your Mind: Listening with a New Consciousness. 1st ed. New York: Harper & Row, 1973. ISBN 06-067067-3.

L i n k a, A.: Kapitoly z muzikoterapie. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria, 1977. ISBN 80-901834-4-1.

M u s í l, J. V.: Harrer, G. (ed.): Grundlagen der Musiktherapie und Musikpsychologie. Československá psychologie, roč. 23, 1979, č. 1. s. 73–74. ISSN 0009-062X.

M u s í l, J. V.: Schwabe, W.: Regulative Musiktherapie. Československá psychologie, roč. 24, 1980, č. 6, s. 322–323. ISSN 0009-062X.

M u s í l, J. V.: Psychologické aspekty percepce dramatického díla u mladého diváka. Kandidátská disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, 1991. S. 231.

W i l s o n, G. D. (ed.): Psychology and Performing Arts. 1st ed. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger, 1991. ISBN 90-265-1119-1.

Resümee

Es wird bei den öffentlichen Diskussionen in letzter Zeit immer öfter auf den schlimmen Stand der musikalischen Bildung unter den Angehörigen der heutigen jungen Generation hingewiesen, der durch Mangel an ästhetischer und musikalischer Erziehung sowie zu Hause als auch in der Schule verschuldet ist. Man pflegt zu sagen, dass sich die Bedeutung der sogenannten schönen Musik und des aktiven Musizierens im Wertmaßstab der Jugend reduzierte.

Es gilt aber zweifellos immer noch die seit langer Zeit überlieferte Ansicht, dass gute Musik ein Veredlungsfaktor sei, der dem Reifen der Persönlichkeit in ihrem Erkennungs-, Erlebnis- und Bestrebungsbereich dient, und zusammen damit dient er zugleich den Wechselbeziehungen der Menschen. In der vorgelegten Studie machen wir einen Versuch, die angedeutete spekulative Wahrscheinlichkeit der Betrachtungen über die Musikalität der Jugend aufgrund einer Fragebogenuntersuchung zu objektivieren, die auf die Überprüfung des tatsächlichen Standes der Stellungen zur Musik, der musikalischen Erfahrungen und Angewohnheiten oder des Standes der musikalischen Fertigkeiten bei konkret ausgewählter Gruppe der Lehrlingsjugendlichen gerichtet ist. Die Untersuchung ist vor allem auf die Gewinnung der informierten Einsicht in die reale Situation gerichtet, die den Stand der aktiven und passiven „Musikalität“ der Befragten erfasst.

Der Fragebogen haben 270 Lehrlingsjugendlichen im Alter von 14 bis 16 Jahren ausgefüllt, Schüler des ersten und zweiten Jahrgangs einer Lehrfachanstalt in Olmütz. Unter den Befragten überwiegen Mädchen (N = 216,80%) über den Knaben (N = 54,20%).

Der Fragebogen stellt musikalische Bildung der Befragten und ihrer Eltern, die Art und Weise des musikalischen Lebens der Befragten (aktive, passive), Stellungnahmen zur Musik (Bevorzugung der Musikformen und Musikgenres) im Vergleich mit den Stellungen zu anderen Bereichen des Kulturlebens fest. Die ermittelten Angaben werden in Prozenten berechnet.

Das Streben nach einer Verallgemeinerung der Angaben, die man mit Hilfe der Fragebogenuntersuchung über die Stellung zur Musik bei der ausgewählten Gruppe der Lehrlingsjugendlichen gewann, brachte einige Feststellungen:

1. Die befragten Jugendlichen sind vor allem passive „Konsumenten“ von unterhaltsamen oder populären Musikgenres, was nicht nur objektiv (soziale Faktoren, vorhergehende Bildung), sondern auch subjektiv (entwicklungspsychologische Faktoren) bedingt ist.

2. Wenn sich die Befragten entschieden, irgendein Musikinstrument spielen zu lernen, so war es nachweislich durch die Tatsache beeinflusst, dass ihre Eltern allein ein Musikinstrument beherrschten. Diese sozialpsychologische Bedingtheit ist bei der untersuchten Gruppe der Lehrlingsjugendlichen statistisch auf dem Wahrscheinlichkeitsniveau von 95% ausgedrückt.

3. Die Antworten der Befragten sind durch niedrige musikalische Sophistik beeinflusst, das heißt durch ihre niedrige musikalische Bildung und wenige aktive Erfahrungen mit dem Musizieren.

4. Es bleibt aber eine bedeutende Feststellung, dass die Musik, wenn auch in ihren einfachen Formen, von den Befragten zu den meist bevorzugten künstlerischen Formen angehört.

Zu den hauptsächlichsten Charakterzeichnungen der Beziehung zur Musik gehören bei der ausgewählten Gruppe der Lehrlingsjugendlichen im Alter von 14 bis 16 Jahren vor allem diese folgenden: Musikalische Unbildung, Passivität, Neigung zur Rezeption, oberflächlicher emotionaler Auswahl, was vor allem durch das niedrige Niveau der musikalischen Erfahrung und durch die sozialen, altersgenossischen Modetendenzen beeinflusst ist. Die Untersuchung präzisierte Ansichten, die zur Zeit allgemein bekannt sind. Aus der Untersuchung ergibt sich wichtige Aufgabe: Es ist wünschenswert, dass sich die Erziehungsarbeiter in den Jugendheimen auf zielbewusst konzipierte und strukturierte musikalische Bildung der Lehrlingsjugendlichen während derer Freizeit konzentrieren. Die Bildung sollte die Form freiwilliger Teilnahme an thematisch gezielten Gesprächen annehmen, die um Besuche der Musikveranstaltungen von unterschiedlichen Genres ergänzt werden.

Gewidmet der Musiksektion von VSMO (Heimatkundliche Museumsgesellschaft in Olmütz), die im Jahr 2001 gegründet wurde und die während ihrer Tätigkeit sicher auch auf Probleme der musikalischen Bildung aus dem thematischen Bereich stößt, auf den die Untersuchung der Musikalität bei der Gruppe der Lehrlingsjugendlichen gerichtet war, worüber wir berichten.

Übersetzt von M. Papoušek

Nález zlatých mincí z Uničova – Šibeničnicku (Nálezy č. 3 533) v olomoucké numismatické sbírce

II. Ražby české a sedmihradských knížat

Věra Michnová

ÚVOD:

V roce 2001 byla v časopise olomouckého muzea uveřejněna stať věnovaná zlatým ražbám majícím svůj původ v uherských mincovnách. Jednalo se o zpracování vyhodnocené části pokladu z Uničova – Šibeničnicku, který byl objeven v roce 1912.¹ Nynější pokračování, které navazuje na již publikovaný oddíl uherských mincí, se zabývá mincovní produkcí náležející Čechám a Sedmihradsku, která pak zvláště v případě sedmihradských mincí tvoří v nálezu pozoruhodný celek.

Sedmihradské mince, a především pak zlaté ražby, nezaujímají navzdory své bohaté historii v našich zemích právě místo na výsluní numismatického zájmu. Spíše naopak. Tato skutečnost je snadno vysvětlitelná poměrně skromným výskytem numismatického materiálu takovéto provenience v českém a moravském prostředí. V depotu z Uničova však sedmihradské dukáty tvoří významný konvolut čítající celkem sedmáct kusů, zahrnující ražby od Jana II. Zikmunda (1556–59–1571) až po Gabriela Báthoryho (1608–1613). Jejich determinace a zveřejnění jistě bude hrát významnou úlohu při dalším zpracovávání zlatých mincí zastoupených v nálezových celcích na našem území.

V souvislosti se Sedmihradskem je často užíván také latinský název Transylvánie, který má svůj původ ve středověku a označoval kdysi území rozkládající se (z pohledu Uher) „za lesy“, či doslova – „ležící za lesy“. V opisech sedmihradských mincí se s tímto latinským pojmenováním země setkáváme hojně například již na ražbách Štěpána či Zikmunda Báthoryho v podobě zkratk MON . TRANS (Moneta Transilvanica), či v souvislosti s titulaturou sedmihradských knížat, která jsou na mincích označována jako PRIN . TRANSIL (Princeps Transilvaniae). Složitost sedmihradského mincování od poloviny 16. do první poloviny 17. století je neodmyslitelně propojena (jak je konečně zřejmé i ze skladby materiálu obsaženého v uničovském nálezu), s komplikovaným historickým vývojem země samotné. Doslova ilustrujícím příkladem spletnosti situace v zemi je již první ražba uvedená v katalogové následující části. Dukát z roku 1556 (katalogové číslo I) nese na své lící straně jméno Jana II. Zikmunda, s titulaturou REX UNGARIE. Na rubní straně téže mince je Janova matka Isabela – vdova po Janu Zápolském titulována rovněž jako – REGINA UNGARIE. Titul uherského krále, který užíval Jan Zápolský, si tedy na své dukáty nechával razit i syn Jana Zápolského, a dokonce i vdova Isabela. To vše navzdory ustanovením zakotveným ve varadínské smlouvě z roku 1538, hovořící mimo jiné také o postoupení území po Janově smrti Ferdinandovi I. Poměrně samostatné knížectví – Sedmihradsko, které se vydělilo z východní části původního celku Uher po smrti Jana Zápolského,² využívá v této době ve svůj prospěch celkem úspěšně turecko habsburských sporů. V Transylvánii pracuje celá řada mincoven, a zdejší panovníci v závislosti na mo-

mentální mocenské situaci razí také v mincovnách mimo vlastní území. Střídání mincoven ovlivňuje i skutečnost, že hranice území ovládaného sedmihradskými knížaty a Habsburky se často mění.¹ Zlaté ražby sedmihradských knížat jsou v uničovském pokladu zastoupeny ze sledovaného období (od poloviny 16. století do počátku druhého decennia 17. století) dokonce ve větším počtu než v depotu košickém.⁴ Pozoruhodné je například také to, že do vlastnictví uničovského majitele zlatého pokladu se kdysi v minulosti dostal i vzácný dukát pocházející z krátké, ale velmi významné epizody dějin Transylvánie, kterou byla vláda Štěpána Bočkaje, zahrnující období pouhých dvou let. Dukát pochází právě z konce této kratičké vlády, z roku 1606.

Při původním rámcovém podchycování odkrytého nálezu v roce 1912 bylo do kategorie sedmihradských mincí zařazeno i pět kusů dukátů bez letopočtu – „všechny stejného rázu“. Uvedeny byly do souvislosti s vládou uherské královny Isabely, která v době „po zapuzení svého syna (1550–1556) dala razit své dukáty bez letopočtu“.⁵ Dnešní literatura již v těchto ražbách umožňuje spatřovat nikoliv dukáty uherské, ale nizozemské napodobeniny oblíbených uherských dukátů, které mají svůj původ v provincii Overijssel.⁶ Pro úplnost je však nutno dodat, že již v posledních deceniích 19. století bylo upozorňováno na poměrně častý výskyt těchto dukátů s neobvyklou zkratkou v opise TRAN . ISL (celý opis MON . OR . TRAN – ISL . VA . VNG – +) v dolnorýnských nálezech. Teprve až přelom 19. a 20. století přinesl však vedle správného přiřazení těchto mincí do Nizozemí, také správné čtení jejich opisů: nikoliv tedy Moneta ordinaria Transilvanico – Ungarica, nýbrž Moneta Ordinum Transsissulaniae Valoris Ungarici.⁷ V olomoucké polovině pokladu jsou obsaženy dvě z původních pěti overijsselských napodobenin, ukrytých někdy na počátku 17. století na kopci Šibeničníku u Uničova. Tyto budou podrobněji popsány až v katalogovém zpracování zbývající části depotu, zahrnující rovněž zlaté ražby náležející Nizozemí.

Čechy reprezentuje v nálezu pouze jediná mincovna – pražská, a to devíti kusy dukátů Rudolfa II., počínaje letopočtem 1583 až do roku 1610. Mincovní produkci panovníka následujícího z let 1611 a 1614 představují Matyášovy dukáty opatřené značkou mincmistra Beneše Hübmera, jimiž výčet katalogových položek končí.

OBSAH NÁLEZU:

SEDMIHRADY	Jan II. Zikmund	(1556–59–1571)	2 kusy
	Štěpán Báthory	(1571–1575)	2 kusy
	Kryštof Báthory	(1576–1581)	1 kus
	Zikmund Báthory	(1581–1602)	7 kusů
	Štěpán Bočkaj	(1605–1606)	1 kus
	Gabriel Báthory	(1608–1613)	4 kusy
ČECHY	Rudolf II.	(1576–1611)	9 kusů
	Matyáš	(1611–1619)	2 kusy

KATALOGOVÁ ČÁST:

SEDMIHRADY

JAN II. ZIKMUND pod poručnictvím své matky Isabely (1556–1559)

1. *Velká Baňa*, dukát 1556.

L. V perlovém nahoře otevřeném vnitřním kruhu na srpku měsíce sedící Madona s korunkou v bohatě zřaseném rouchu, plášť sepnutý sponou. Dítě na pravé ruce. Hlava Madony dělí opis v horní části, v části dolní je rozdělen dvěma zkříženými kladívky, značkou mincovny ve Velké Bani.

Opis IOHAN+SIGISM/+R:VNG+S.F.V+

R. V perlovém vnitřním kruhu korunovaný čtvrcený štít. V prvním poli, které je opět čtvrceno znaky: horní polovina vlka (znak hunyadovský), uherský kříž, uherská břevna a jednorožec. V druhém poli je polská orlice, ve třetím milánský had, ve čtvrtém tři dalmatské panterí hlavy. Vnější kruh perličkový.

Opis YSABE+D:G:REG+VNGA+1.5.5.6+

Typ Huszár 7 – varianta ve znaménkách opisu;⁸ Noh. 816 – var.⁹

Rozměry: 21,90 mm; 3,49 g; inv. č. N 28 390.

Mince je místy mírně zprohýbaná.

JAN II. ZIKMUND samostatná vláda (1559–1571)

2. *Sibiň*, dukát 1572.

Jako číslo předchozí, ale odchylná kresba, a přehozené obrazy.

L. V perl. vnitřním kruhu korunovaný několikrát vykrojený čtyřpolý štít. Prvé pole – opět čtvrcené na znaky: polovinu vlka, uherský kříž, uherská břevna a jednorožce. Druhé pole – polská orlice, třetí – milánský had, čtvrté – tři dalmatské hlavy. Po stranách znaku v poli vždy jeden čtyřlístý kvítek. Vnější, téměř nezřetelný kruh ze sekaných perel.

Opis IO*SECV*D*G*ELE*REX*VN*1572*

R. V perl. vnitřním kruhu nahoře otevřeném, na srpku měsíce sedící Madona s korunkou v bohatě řaseném rouchu, plášť sepnutý sponou. Dítě (bez korunky či svatozáře) na pravé ruce. Opis je v horní části rozdělen hlavou Madony a dítěte, v dolní části dvěma zkříženými korunovanými meči (znakem sibiňské mincovny). Vnější kruh perličkový.

Opis *PATRONA*/*VNGARIE*

Typ Huszár 43.

Rozměry: 21,85 mm; 3,58 g; inv. č. N 28 391.

Mince je mírně prohnutá.

O sedmihradských dukátech připisovaných Janu II. Zápolskému víme z dobové zprávy o nálezu, že byly v depotu původně celkem tři kusy, mající letopočty 1556, 1572 a 1565. Prvé dva, jak dokazuje náš materiál, se staly při dělení pokladu majetkem nálezce mincí, a od něj se zprostředkovaně dostaly až do olomoucké muzejní sbírky. Posledně uvedený dukát s letopočtem 1565 připadl pak dělením zřejmě majiteli pozemku.¹⁰

Rumunská Sibiň (nebo také Hermannstadt) byla sídlem mincovny, kde po necelá čtyři léta byly raženy dukáty následujícího vládce zastoupeného v depotu svými ražbami – Štěpána Bathoryho. Jeho mincovní produkce, počínaje rokem 1574, a dále pokračujíc léty 1575 a 1576, byla původně

reprezentována šesti kusy odkrytými v někdejší celku uničovského depotu. Do olomoucké sbírky se postupně dostaly však pouze dva sibiňské dukáty Štěpána Báthoryho z pokladu, nesoucí opis MON TRAN S IL S B D S (Moneta Transilvanica Illustrissimi Stephani Báthori de Somlyó).¹¹

ŠTĚPÁN BÁTHORY (1571–1575)

3. *Sibiň*, dukát 1574.

L. V perl. vnitřním nahoře otevřeném kruhu postava sv. Ladislava s korunkou. V pravé ruce halapartna, v levé říšské jablko. V poli po stranách světce letopočet 15-74. Vnější kruh perlový.

Opis *MON*TRAN/S/IL*S*B*D*S/

R. Ve vnitřním perlovém kruhu nahoře otevřeném, na srpku měsíce sedící korunovaná Madona s dítětem na pravé ruce. Nahoře je opis dělen hlavou Mačony a dítěte, dole znakem sibiňské mincovny – dvěma zkříženými korunovanými meči.

Opis *PATRONA*/*VNGARIE*

Typ Huszár 65.

Rozměry: 22,65 mm; 3,51 g; inv. č. N 28 392.

4. *Sibiň*, dukát 1575.

Jako číslo předchozí, jen jiný kolek a jiný letopočet.

L. *Opis* *MON*TRAN/S/IL*S*B*D*S/

R. *Opis* *PATRONA/VNGARIE*

Typ Huszár 65.

Rozměry: 22,15 mm; 3,54 g; inv. č. N 28 393.

KRYŠTOF BÁTHORY (1576–1581)

5. *Sibiň*, dukát 1581.

L. V perl. vnitřním kruhu postava korunovaného sv. Ladislava. V pr. ruce halapartna, zasahující až k samému vnějšímu kruhu, v l. ruce říšské jablko. V poli po stranách světce letopočet 15–81. Vnější kruh hladký.

Opis MON*TRAN/S/IL*C*B.D.S/

R. V perlovém vnitřním kruhu nahoře otevřeném, na srpku měsíce sedící korunovaná Madona s dítětem. Hlava Mačony zasahuje nahoře do opisu, ten je dole dělený znakem sibiňské mincovny. Téměř neznatelný vnější kruh je perličkový.

Opis *PATRONA*/*VNGARIE*

Typ Huszár 80 a; Noh. 819 – varianta.

Rozměry: 22,05 mm; 3,46 g; inv. č. N 28 394.

V místě písmene P na lici straně je zlatý náledek v délce 4 mm přesahující vnitřní perlový kruh.

ZIKMUND BÁTHORY (1581–1602)

6. *Sibiň*, dukát 1582.

Jako č. předchozí, ale poněkud odchylné kresby, má na *L.* i *R.* jméno a titulaturu Zikmundovu.

Značka sibiňské mincovny na rubu. Na L. i R. vnější kruh perličkový.

L. Opis MON*TRAN/IL/SIGI*B*D*S/

R. Opis *PATRONA*/*VNGARIE*

Typ Huszár 104; Noh. 820 – ale jiný letopočet.

Rozměry: 22,85 mm; 3,46 g; inv. č. N 28 395.

7. Sibiň, dukát 1593.

L. Větší odchylka v kresbě sv. Ladislava. Postava světce je delší, nohy sahají až k samému vnějšímu kruhu. Halapartna vede podél postavy světce, po stranách v poli dělený letopočet 15–93. Vnější kruh z perliček.

Opis xMONE.TRA./IL/SIGI.B.DS./

R. Obraz Madony s dítětem mnohem širší než u ražeb předešlých. Kresba jednodušší. Značka sibiňské mincovny dělí opis. Vnější kruh perličkový.

Opis PATRONA*/*VNGARIE* (na místo dělicích značek jsou pětিলisté růžice)

Typ Huszár 105 b – ale varianta v opise.

Rozměry: 23,10 mm; 3,53 g; inv. č. N 28 396.

8. Sibiň, dukát 1594.

Obdobná kresba jako číslo předchozí.

L. Opis .MONE.TRA./IL/.SIGI.B.DS./

R. Opis *PATRONA/VNGARIE* (na místo dělicích značek jsou malé rozetky). Ve slově VNGARIE je písmeno V raženo přes A, naprosto stejný kolek popisuje v košickém pokladu i E. Nohejlová.

Typ Huszár 105 b; Noh. 823.

Rozměry: 23,20 mm; 3,49 g; inv. č. N 28 397.

9. Kluž, dukát 1594.¹²

L. Ve vnitř. perl. kruhu postava sv. Ladislava v brnění, jehož kresba je pojata stejně jako u sibiňského dukátu z roku 1594. Vnější kruh z perliček.

Opis .MONE.TRA./IL/SIGI.B.DS./

R. Ve vnitř. perl. kruhu Madona s dítětem na pr. ruce. Obraz je rozveden téměř do celé šíře mincovního pole vymezeného vnitř. perl. obvodkem. Nahoře je opis rozdělen hlavou Madony a dítěte, dole jej dělí značka s klužskou tvrzí. Vnější kruh z perliček.

Opis xPATRONA/VNGARIE.x (dělicí znaménka – dva ornamentálně pojaté křížky)

Typ Huszár 107 – varianta.

Rozměry: 22,85 mm; 3,52 g; inv. č. N 28 398.

10. Velká Baňa, dukát 1596.

Přehozené obrazy.

L. Na srpku měsíce sedící Madona s dítětem na pravé ruce. Dítě je pojato zcela z pravého profilu. Dole v opise je umístěn štítek s báthoryovským znakem. Vnější kruh z perliček.

Opis SIGISMVND*/*BATHORY..*

R. Ve vnitř. perl. kruhu korunovaný sv. Ladislav obrácený vlevo. V pr. ruce halapartna, v l. s napřaženou paží říšské jablko. Po stranách v poli značky mincovny N-B. Vnější kruh z perliček.

Opis S*LADISLAV/S/REX*1.5.96/

Typ Huszár 112; Noh. 824 – var.

Rozměry: 22,85 mm; 3,51 g; inv. č. N 28 399.

11. *Velká Baňa*, dukát 1597.

Jako číslo předchozí, ale oba vnitřní i vnější kruhy provazovité.

L. Opis SIGISMVND*/*BATHORI.*

R. Opis S*LADISLAV/S/REX*1597/

Typ Huszár 112; Noh. 824.

Rozměry: 22,35 mm; 3,52 g; inv. č. N 28 400.

Mince je v místě značky na líci otřelá.

12. *Velká Baňa*, dukát 1598.

L. V hladkém vnitř. kruhu korunovaný dvouhlavý orel s prsním štítkem nesoucím báthoryovský znak. Po obvodu vnitřního kruhu řetěz s řádem zlatého rouna. Koruna (nahore) a dole zavěšený znak zlatého rouna dělí opis. Vnější kruh provazovitý.

Opis .SIGIS.D.G.TRA/MOL.WA.T.S.R.I.P./

R. Ve vnitř. kruhu postava sv. Ladislava. Po stranách značky N-B.

Vnitřní i vnější kruh provazovitý.

Opis SLADISLAVS*/*/:REX.15.98:/:

Typ Huszár 113.

Rozměry: 22,65 mm; 3,53 g; inv. č. N 28 401.

Střížek v jednom místě ořezaný.

Zikmund Báthory byl ve skupině sedmihradských ražeb svými dukáty zastoupen nejpočetněji. Z dobového popisu víme, že mincí se jménem tohoto mincovního pána, bylo v pokladu původně patnáct kusů. Popis obrazů jednotlivých mincí pak umožňuje následující dedukci – mincí Zikmunda Báthoryho ze sibiřské mincovny bylo v pokladu celkem pět, z mincovny v Nové Bani pak bylo původně devět kusů, a z klužské mincovny pouze jeden dukát.

ŠTĚPÁN BOČKAJ (1605–1606)

13. *B.z.*, dukát 1606.

L. Ve vnitřním kruhu z hrubých perel korunovaný sv. Ladislav v brnění. Po stranách v poli písmena S-L.¹³ Vnější kruh perličkový.

Opis STEPH.D.G.HVN./TRAN.P.ET.SLCV/:

R. Ve vnitřním kruhu z hrubých perel sedící Madona – kresba obdobná jako u čísla 10 a 11. Opis dole dělený štítkem s bočkajovským znakem. Vnější kruh perličkový.

Opis :PATRONA:HVN/GARI:1606:/:

Typ Huszár 185 – var. ve znění opisu.

Rozměry: 21,45 mm; 3,52 g; inv. č. N 28 402.

GABRIEL BÁTHORY (1608–1613)

14. *Velká Baňa*, dukát 1609, značky N-B.

L. Ve vnitř. perlovém kruhu stojící korunovaný sv. Ladislav natočený vpravo, nahore i dole zasahující do opisu. V pr. ruce halapartna, v levé ruce s předpaženým předloktím říšské jablko. Vršek halapartny má podobu liliovitého žezla. Po stranách v poli značky mincovny N-B. Vnější kruh z perlicek.

Opis :GABRIEL.D.G.PR/IN.TRAN.ET.SIC/.

R. Ve vnitř. perlovém kruhu na srpku měsíce sedící Madona v řasnatém rouchu korunovaná nízkou korunkou. Dítě na pravé ruce. Hlava Madony i dítěte zasahuje do opisového kruhu. Vnější kruh z perliček.

Opis PATRONA.HVNGARIAE.1609* (značka za letopočtem – pětistá růžice)

Typ Huszár 243; Noh. 825 – ale varianta v opise.

Rozměry: 21,85 mm; 3,52 g; inv. č. N 28 403.

15. *Velká Baňa*, dukát 1613, značky N-B.

L. V perlovém vnitřním kruhu prostovlasé poprsí ve zbroji zprava. Vnější kruh z perliček.

Opis :GABRIEL.D.G.PRIN.TRANSYL

R. V perlovém vnitřním kruhu orlice s letkami rozprostřenými v ploše pole, na prsním štítu báthoryovský znak. Po stranách v poli značky mincovny N-B. Vnější kruh perličkový.

Opis :PAR.REG.HVN.DO.ET.SICO.1613

Typ Huszár 244 – varianta v opisech na L i R.

Rozměry: 21,35 mm; 3,49 g; inv. č. N 28 404.

Mince je velmi dobře zachovalá.

16. *Velká Baňa*, dukát 1613, značky N-B.

Stejně jako číslo předešlé ale varianty v opisech na L i R.

L. Opis :GABRIEL.D.G.PRIN.TRANSYL

R. Opis :PAR.REG.HVN:DO.ET.SIC:1613

Typ Huszár 244 – ale varianta v opisech L i R.

Rozměry: 21,05 mm; 3,51 g; inv. č. N 28 405.

Mince nese na okrajích stopy ořezání.

17. *Velká Baňa*, dukát 1613, značky N-B.

Dukát ze stejného razidla jako číslo předešlé.

L. Opis :GABRIEL.D.G.PRIN.TRANSYL

R. Opis :PAR.REG.HVN:DO.ET.SIC:1613

Typ Huszár 244 – varianta v opisech jako u č. předchozího.

Rozměry: 21,15 mm; 3,48 g; inv. č. N 28 406.

Mince je velmi dobře zachovalá.

Č E C H Y

RUDOLF II. (1576–1611)

18. *Praha*, Tobiáš Gebhart (1578–1583),¹⁴ dukát 1583.

L. V dvojitým hladkém a perlovém vnitřním kruhu postava panovníka ve zbroji, natočená vlevo. V pravé ruce žezlo, v levé říšské jablko. Po boku meč zasahující, stejně jako nohy a hlava panovníka do opisu. Mincovní znamení Tobiáše Gebharta – lví hlava dělí opis mezi chodidly. Vnější kruh perličkový.

Opis .RVDOL.II.D:G.R.I./značka mincmistra/.S/.AV.G.H.B.REX/

R. V dvojitém hladkém a perlovém kruhu nahoře otevřeném, korunovaný čtvrcený štít po stranách vykrojený. V 1. a 4. poli český lev, ve 2. a 3. poli uherský znak. Střední štítek s rakousko-habsburským znakem. Koruna sahá až k samému vnějšímu kruhu, který je z perliček.

Opis .ARCHID.AVS.DVX.BVR.MA.MO.1583.

Typ Hal. 294;¹⁵ Noh. 881 – ale jiný letopočet a jiný mincmistr; Jan. 332 b – ale varianta v opise na L a jiný letopočet;¹⁶ ČS tab. XXI č. 204, text I. s. 65.¹⁷

Rozměry: 22,25 mm; 3,48 g; inv. č. N 28 407.

19. *Praba*, Lazar Ercker ze Schreckenfelsu (1583–1594), dukát 1583.

Dukát je obdobné kresby jako č. 18. Jiná je pouze minc. značka – dvojitá lilie, umístěná v závorkách.

L. Opis .RVDOL.II.D:G.R.I./znač. mincmistra/.S.A./G.HV.B.REX/

R. Opis .ARCHID.AVS.DVX.BVR.MA.M.1583.

Typ Hal. 294; Noh. 881 – ale jiný letopočet a jiné dělení opisu za minc. značkou; Jan. 333; ČS tab. XXI č. 204, text I. s. 65.

Rozměry: 21,95 mm; 3,47 g; inv. č. N 28 408.

Mince je několikrát zprohýbaná.

20. *Praba*, Lazar Ercker ze Schreckenfelsu (1583–1594), dukát 1584.

Dukát obdobné kresby jako č. 18, ale stojící postava panovníka subtilnější, minc. znamení dvojitá lilie.

L. Opis .RVDOL.II.D:G.R.I.S.A./znač. mincmistra/.G/H.BO.REX./

R. Opis .ARCHID.AVS.DVX.BVR.MA.M.1584.

Typ Hal. 294; Noh. 881 – ale varianta v rozložení opisu; Jan. 333; ČS tab. XXI č. 204, text I. s. 65.

Rozměry: 21,45 mm; 3,45 g; inv. č. N 28 409.

Mince nese na třech místech stopy prorážení.

21. *Praba*, Lazar Ercker ze Schreckenfelsu (1583–1594), dukát 1585.

L. V dvojitém hladkém a perlovém vnitř. kruhu postava panovníka natočená vlevo.

Opis .RVDOL.II.D:G.R.I./znač. mincmistra/.S/A.G.H.B.REX/

R. Ve vnitřním perlovém kruhu nahoře otevřeném – čtvrcený štít. 1. a 4. pole – český lev, ve 2. a 3. poli uherský znak. Středový štítek – znak rakousko-habsburský. Štít je po stranách rovný ověšený řetězem s řádem zlatého rouna. Vnější kruh perličkový.

Opis ARCHID.AVSDV/.BVR.MA.MO.1585

Typ Hal. 295; Noh. jako č. 881, ale jiný letopočet a jiné rozložení opisu; Jan. 333 b – varianta v opise; ČS tab. XXI č. 205, text I. s. 65.

Rozměry: 21,75 mm; 3,47 g; inv. č. N 28 410.

22. *Praba*, Lazar Ercker ze Schreckenfelsu (1583–1594), dukát 1586.

Kresba obdobná jako u č. 21.

L. Opis .RVDOL.II.D:G.R.I./znač. mincmistra/.S/.A.G.H.B.REX/

R. Opis ARCHID.AVS.DV/BVR.MA.M.1586

Typ Hal. 295; Jan 333 b – varianta v opise; ČS tab. XXI č. 205 – var. v zakončení opisu na R, reni M ale MO.

Rozměry: 21,65 mm; 3,47 g; inv. č. N 28 411.

Mince je zprohýbaná, značka dvojité lilie je ve spodní části slitá.

23. *Praha*, Lazar Ercker ze Schreckenfelsu (1583–1594), dukát 1586.

Jako č. 22.

L. Opis .RVDOL.II.D:G.R.I./ znač. mincmistra./S./A.G.H.B.REX/.

R. Opis ARCHID.AVS.DV/BVR.MA.MO:1586

Typ Hal. 295; Jan. 333 b – stejně jako u č. 22, ale na R v zakončení opisu MO.; ČS tab. XXI č. 205

– stejný opis, pouze mezi MO a letopočtem dvojtečka.

Rozměry: 22,15 mm; 3,48 g; inv. č. N 28 412.

Mince je značně zprohýbaná, značka dvojité lilie je ve spodní části slitá obdobně jako u č. 22.

24. *Praha*, Lazar Ercker ze Schreckenfelsu (1583–1594), dukát 1592.

L. Ve vnitřním hladkém kruhu korunovaný panovník v celé postavě natočený vlevo. S žezlem v pravé a říšským jablkem v levé ruce. Po stranách stojícího panovníka korunované znaky – vpravo český, vlevo uherský. Vnější kruh ze sekaných perel.

Opis .RVDOL.II.D:G.R.IM/ znač. mincmistra./S/A.G.HV.BO.R./.

R. Ve vnitřním hladkém kruhu nahoře otevřeném korunovaný dvouhlavý orel. Na prsou položený opět korunovaný rakousko-habsburský štítek, po stranách projmutý, ověšený řetězem s řádem zlatého rouna. Vnější perlič. kruh splývá z větší části v hladkou čáru.

Opis .ARCHID.AVS.DVX.BVR.MA.MO.1592.

Typ Hal. 298; Noh. 885 – ale varianta v opise; Jan. 335 a – var. v zakončení opisu na L.; ČS tab. XXI

č. 206, text I. s. 65 – pouze prsní štítek na R po stranách projmutý jak je uvedeno výše.

Rozměry: 21,85 mm; 3,43 g; inv. č. N 28 413.

25. *Praha*, Zuzana Erckerová (1594–1600), dukát 1594.³⁸

L. Kresba panovníka i obou znaků obdobná jako u č. 24.

Opis .RVDOL.II.D:G.R.IM/ znač. mincmistra./S/A.G.HV.BO.R./.

R. Jako u č. 24, jen v hladkém vnitřním kruhu korunovaný říšský orel s prsním štítkem po stranách rovným. Štítek opět ověšený zlatým rounem.

Opis .ARCHID.AVS.DVX.BVR.MA.MO: 1594.

Typ Hal. 298; Noh. 885 – var. v opise; Jan. 335 b; ČS tab. XXI č. 206, text I. s. 65.

Rozměry: 22,35 mm; 3,49 g; inv. č. N 28 414.

26. *Praha*, Samuel Salvart z Falkenbergu (1609–30.6.1610), dukát 1610.

L. V hladkém vnitřním kruhu postava korunovaného panovníka, ale zcela odlišné kresby než č. 25. Znaky (vpravo český, vlevo uherský) po stranách stojícího panovníka vyběhají dole v ostré špiče. Vnější kruh ze sekaných perel.

Opis RVDOLPHVS.II.D/G.R./I.S.A.G.H.B.REX.

R. Ve vnitřním perlovém kruhu říšský orel s prsním štítkem ovínutým zlatým rounem. Rozložení letok mnohem sevřenější a jemnější kresby než u dukátů předešlých. Vnější kruh ze sekaných perel.

Opis ARCHID.AVST.DVX/ znač. mincmistra/BVRG.MAR.MO.1610

Typ Hal. 302; Jan. 338 – varianta v opise na R; ČS tab. XXI č. 207, text I. s. 65.

Rozměry: 22,05 mm; 3,47 g; inv. č. 28 415.

27. *Praba*, Beneš Hübmer ze Sonnleitenu (1610–1619), dukát 1611.

L. Ve vnitřním provazovitém kruhu celá postava panovníka ve zbroji, v levé ruce říšské jablko, v pravé žezlo, po boku meč. Po stranách panovníka dělený letopočet 16–11. Mincovní znamení – hvězda a půlměsíc dělí opis v dolní části. Vnější kruh provazovitý.

Opis MATTHIAS.II.D.G./znač. mincmistra/HVN.ETBO.REX

R. V provazovitém vnitřním kruhu, nahoře i dole otevřeném, sv. Václav v celé postavě. V pravé ruce praporec s orlicí, levá ruka drží štít rovněž s orlicí. Vnější kruh provazovitý.

Opis S.WENCESLAUS/PAT.BOHEM

Typ Hal. 487; Noh. 887 – ale varianta ve znaménkách opisu na L i R; Jan. 626 b; ČS tab. XXXII č. 314, text I. s. 125–126.

Rozměry: 22,55 mm; 3,49 g; inv. č. N 28 416.

Mince nese stopy ořezání.

28. *Praba*, Beneš Hübmer ze Sonnleitenu (1610–1619), dukát 1614.

L. V hladkém vnitřním kruhu celá postava panovníka ve zbroji, natočená vlevo. V levé ruce říšské jablko, v pravé žezlo, u boku meč zasahující do opisu. Po stranách panovníka dva korunované znaky, v dolní části vybíhající ve špice, vpravo – český, vlevo – uherský. Vnější kruh perličkový.

Opis MATTHIAS.D.G.R./znač. mincmistra/I.S.A.G.H.B.REX

R. V provazovitém vnitřním kruhu nahoře otevřeném korunovaný říšský orel, na prsou nesoucí opět korunovaný štítek rakousko-habsburský ověšený řetězem s řádem zlatého rouna.

Opis ARCHID.AVST.DVXBVR.MAR.MO.1614

Typ Hal. 488; Jan. 626 c; ČS tab. XXXII č. 315, text s. 125.

Rozměry: 21,75 mm; 3,48 g; inv. č. N 28 417

1

2

3

4

5

6

7

8

1. Jan II. Zikmund pod poručenstvím matky Isabely (1556–1559), Velká Baňa, dukát 1556; 2. Jan II. Zikmund samostatná vláda (1559–1571), Sibiň, dukát 1572; 3. Štěpán Báthory (1571–1575), Sibiň, dukát 1574; 4. Štěpán Báthory, Sibiň, dukát 1575; 5. Kryštof Báthory (1576–1581), Sibiň, dukát 1581; 6. Zikmund Báthory (1581–1602), Sibiň, dukát 1582; 7. Zikmund Báthory, Sibiň, dukát 1593; 8. Zikmund Báthory, Sibiň, dukát 1594. Foto P. Rozsival. Zvětšeno. Čísla u jednotlivých mincí odpovídají číselnému řazení v katalogové části.

9

10

11

12

13

14

15

17

9. Zikmund Báthory, Kluž, dukát 1594; 10. Zikmund Báthory, Velká Baňa, dukát 1596; 11. Zikmund Báthory, Velká Baňa, dukát 1597; 12. Zikmund Báthory, Velká Baňa, dukát 1598; 13. Štěpán Bočkaj (1605–1606), b. z., dukát 1606; 14. Gabriel Báthory (1608–1613), Velká Baňa, dukát 1609; 15. Gabriel Báthory, Velká Baňa, dukát 1613; 17. Gabriel Báthory, Velká Baňa, dukát 1613. Foto P. Rozsival.

18

19

21

24

25

26

27

28

18. Rudolf II. (1576–1611), Praha, dukát 1583; 19. Rudolf II., Praha, dukát 1583; 21. Rudolf II., Praha, dukát 1585; 24. Rudolf II., Praha, dukát 1592; 25. Rudolf II., Praha, dukát 1594; 26. Rudolf II., Praha, dukát 1610; 27. Matyáš (1611–1619), Praha, dukát 1611; 28. Matyáš, Praha, dukát 1614.
Foto P. Rozsival.

- ¹ M i c h n o v á, Věra: Nález zlatých mincí 14.–17. století v Uničově roku 1911 (Nálezy č. 3.533). Část depotu z majetku olomouckého muzea – I. Uherské ražby. Zprávy VMO, č. 282, r. 2001, s. 25–44. Zde jsou v souhrnu popsány nejen zjištěné okolnosti související s odkrytím pokladu, ale i další osudy a historie depotu, jehož část se po nejrůznějších peripetiích dostala do olomoucké numismatické sbírky. Stejně jako v prvním oddíle i druhá, navazující část zpracovaného depotu, zachovává chronologický sled ražeb; stanovení pořadí jednotlivých mincoven není abecední, ale přihlédnuto je spíše k důležitosti mincovny v rámci země. Co se týče metrologických údajů – je u jednotlivých mincí uveden vždy maximální průměr střížku. Stanovená hmotnost byla zjišťována na elektronické váze s mikroprocesorovým řízením typu A 250/ R.
- ² O osudu Uher rozhodla téměř na další dvě století bitva u Moháče roku 1526, která byla významným mezníkem nejen pro české, ale i pro uherské dějiny. Původní celek Uher se posléze rozpadl na tři části: na území tvořící součást osmanské říše, na východní část, která se dostala pod vládu Jana Zápolského a z níž se po jeho smrti vytvořil stát Sedmihradsko (tedy samostatné knížectví stojící ve vazalském poměru k osmanskému sultánovi), a na část severní a západní, která patřila k říši rakouských Habsburků. Bližší viz D ě j i n y středověku II, SPN, Praha 1968, s. 125.
- ³ L o c h o v s k ý, Zdeněk: K dějinám sedmihradských mincí v 16. a 17. století. NL, roč. XLIX, r. 1994, č. 4, s. 103.
- ⁴ Zastoupení ražeb jednotlivých sedmihradských knížat v košickém nálezu z roku 1935 bylo následující: Jan Zikmund (1556–59–1571) – 3 kusy, Štěpán Báthory (1571–1575) – 0 kusů, Kryštof Báthory (1576–1581) – 1 kus, Zikmund Báthory (1581–1602) – 5 kusů, Štěpán Bočkaj (1605–1606) – 0 kusů, Gabriel Báthory (1608–1613) – 2 kusy.
- ⁵ S m y ě k a, Jan: Nález zlatých peněz – dukátů – u Unčova na Moravě. ČVSMO, roč. XXX, r. 1913, č. 119, s. 84, viz také tab. IV.
- ⁶ D e l m o t e, A.: Le Bénélux d'or. Répertoire du monnayage d'or des territoires composant les anciennes Pays-Bas. Amsterdam 1964, 207 s.
- ⁷ N o h e j l o v á - P r á t o v á, Emanuela: Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935. SNM, sv. III – A – historický, Praha 1948, s. 324.
- ⁸ Huszár = H u s z á r, Lajos: Az erdélyi fejedelemség pénzverése, Budapest 1995, 231 s.
- ⁹ Noh. = N o h e j l o v á - P r á t o v á, E.: Košický poklad. SNM, sv. III – A – historický, Praha 1948, 359 s., XVI tab.
- ¹⁰ S m y ě k a, J.: o. c., č. 118, s. 67.
- ¹¹ H u s z á r, L.: o. c., s. 35.
- ¹² Vzhledem k tomu, že poslední číslice letopočtu je na minci nedoražená, došlo při popisu materiálu z objeveného pokladu k omylu, a letopočet byl čten a zaznamenán jako rok 1591 (S m y ě k a, J.: o. c., č. 119, s. 86). Značka „městská brána s třemi věžemi a cimbuřím“ uvedená v popisu jedné z ražeb, však umožňuje poměrně snadnou identifikaci mince pocházející z klužské mincovny a její přiřazení nikoliv k roku 1591, ale roku 1594.
- ¹³ Písmena S-L (SANCTUS LADISLAUS) byla užívána na dukátech Štěpána Bočkaje v letech 1605–1607. Huszár, L.: o. c., s. 31.
- ¹⁴ K problematice ražby a obsazování úřadu pražského mincmistra, kde se v roce 1583 vystřídala tři jména – Tobiáš Gebhart, Jan Harder a Lazar Ercker ze Schreckenfelsu, viz H a n i b a l, Vladimír: Pražská mincovna v roce 1583 a ražba malých grošů. Členské informace č. 17, ČNS pobočka Jihlava, červen 1989, s. 1–4; V á v r a, Stanislav: Poznámky k dějinám českých mincoven a k ražbám českým. NČČsl, roč. I., r. 1925, s. 32–34; Č e r m á k, Kliment – S k r b e k, Bedřich: Mince království českého za panování rodu habsburského od roku 1526. I., Pardubice 1891–1913, s. 52 a 103.
- ¹⁵ Odkazy uvádí nejprve v současné době nejdostupnější literaturu tzn. Hal. = H a l a ě k a, Ivo: Mince

zemi koruny české I. Česká numismatická společnost Kroměříž 1987, 348 s. Poté je citována ostatní literatura vybavená zřetelnými pérovními kresbami.

¹⁶ Jan. = J a n o v s k ý, Hubert: České vládní mince. Kartotéka novověku (1526–1856). Numismatická společnost československá, Praha 1948.

¹⁷ ČS = Č e r m á k, Kliment – S k r b e k, Bedřich: Mince království českého za panování rodu habsburského od roku 1526.

¹⁸ K dukátům s letopočtem 1594 pocházejícím z pražské mincovny viz V á v r a, Stanislav: Poznámky k dějinám českých mincoven a k ražbám českým. NČČsl, roč. II, r. 1926, s. 49–50.

Resümee

Im Jahr 2001 wurde in der Zeitschrift des Olmützer Museums ein Aufsatz veröffentlicht, der den Goldmünzen gewidmet war, die aus ungarischen Münzstätten stammten. Es handelte sich um Bearbeitung des ausgewerteten Teils des Depots aus Mährisch Neustadt-Galgenberg, das im Jahr 1912 entdeckt wurde. Die jetzige Fortsetzung knüpft an die schon veröffentlichte Abhandlung über die ungarischen Münzen an und befasst sich mit der Münzproduktion aus Böhmen und Siebenbürgen. Ein besonders sehenswertes Ganzes bilden im Depot die aus Siebenbürgen stammenden Münzen.

Die Münzen aus Siebenbürgen, und vor allem die Goldprägungen ziehen auf sich trotz ihrer reichen Historie nicht das Interesse der Numismatiker in unseren Ländern. Es ist eher umgekehrt. Diese Tatsache lässt sich leicht durch das bescheidene Vorkommen einer solchen Provenienz im böhmischen und mährischen Milieu erklären. Die Siebenbürger Dukaten bilden aber im Depot aus Mährisch Neustadt ein bedeutendes Konvolut. Es zählt insgesamt siebzehn Stücke und umfasst Prägungen von János Szigmond (1556–59–1571) bis zu Gabriel Báthory (1608–1613). Ihre Bestimmung und Veröffentlichung wird sicher eine große Rolle bei weiterer Bearbeitung der Goldmünzen spielen, die in Fundensembles auf unserem Gebiet vorkommen.

Im Zusammenhang mit Siebenbürgen wird oft auch seine lateinische Benennung Transsylvanien benutzt, das ihren Ursprung im Mittelalter hat. Einst bezeichnete es das Gebiet, das sich hinter den Wäldern (nach Ungarns Auffassung) erstreckte. In den Umschriften der Siebenbürger Münzen stießen wir häufig auf diese lateinische Benennung des Landes, zum Beispiel schon auf den Prägungen von István und Szigmond Báthory in Form von Abkürzungen MON . TRANS (Moneta Transilvanica) oder im Zusammenhang mit der Titulatur der Siebenbürger Herzöge, die auf den Münzen als PRIN . TRANSIL (Princeps Transilvaniae) bezeichnet sind. Die Kompliziertheit des Münzwesens in Siebenbürgen seit der Hälfte des 16. bis in die erste Hälfte des 17. Jahrhunderts hängt unweegdenkbar mit der komplizierten historischen Entwicklung des Landes zusammen (was schließlich auch aus der Zusammensetzung des Materials hervorgeht, das Depot aus Mährisch Neustadt beinhaltet). Zur Illustration der Kompliziertheit im Land dient buchstäblich als Beispiel schon die erste Prägung, die in dem nachfolgenden Katalogteil angeführt ist. Der Dukaten aus dem Jahr 1556 (Katalognummer 1) trägt auf seiner Vorderseite den Namen von János Szigmond mit der Titulatur REX UNGARIE. Auf der Kehrseite derselben Münze ist Szigmunds Mutter Isabella, Witwe nach János Zápolya auch als REGINA UNGARIE titulierte. Den Titel des Königs von Ungarn, welchen János Zápolya benutzte, ließ sich nicht nur der Sohn des János Zápolya, sondern auch die Witwe Isabella prägen. Das alles trotz den Bestimmungen, die im Varazdiner Vertrag aus dem Jahr 1538 festgesetzt waren, in dem unter anderem auch über die Abtretung des Gebiets dem Ferdinand von Habsburg nach János Tod geschrieben wurde. Das relativ selbständige Herzogtum Siebenbürgen, das sich aus dem östlichen Teil Ungarns nach dem Tod Zápolyas trennte, nutzt zu jener Zeit erfolgreich zu seinem Gunsten die Streitigkeiten zwischen der Türkei und dem Österreich aus. In Transsylvanien arbeitet eine ganze Reihe von Münzstätten, und hiesige Herrscher lassen die Münzen in der Abhängigkeit zu den augenblicklichen Machtverhältnissen auch in Münzstätten prägen, die sich außer ihr eigenes Gebiet befinden. Die Abwechslung der Münzstätten steht auch unter dem Einfluss der Tatsache, dass sich die Grenze des von Sieben-

bürger Herzogen und Habsburgern beherrschten Gebietes häufig ändert. Die Goldprägungen der Siebenbürger Herzoge sind im Depot aus Mährisch Neustadt in der verfolgten Periode (von der Hälfte des 16. bis zum Anfang des zweiten Jahrzehntes des 17. Jahrhunderts) sogar in großer Anzahl als im Depot aus Košice vertreten. Bemerkenswert ist zum Beispiel auch die Tatsache, dass in den Besitz des Mährisch Neustädter Eigentümers des Golddepots einst in der Vergangenheit auch der kostbare Dukaten gelangte, der aus kurzem, aber sehr bedeutendem geschichtlichem Zeitraum Transsylvaniens stammt, wozu die Regierungszeit des István Bocskay gehört, welche nur zwei Jahre dauerte. Der Dukaten stammt eben aus dem Ende dieser kurzen Regierung, aus dem Jahr 1606.

Bei der ursprünglichen Rahmenbearbeitung des aufgedeckten Fundes im Jahre 1912 waren in die Kategorie der Siebenbürger Münzen auch fünf Dukatenstücke „alle von demselben Charakter“ eingereiht. Sie waren in den Zusammenhang mit der Regierung der ungarischen Königin Isabella gebracht, die in der Zeit „nach der Verstoßung seines Sohnes (1550–1556) ihre eigenen Dukaten ohne die Jahreszahl prägen ließ“. Die heutige Literatur ermöglicht in diesen Prägungen schon keineswegs ungarische Prägungen zu sehen, weil es sich um niederländische Nachahmungen der beliebten ungarischen Dukaten handelt, die ihren Ursprung in der Provinz Overijssel haben. Es ist der Vollständigkeit halber nötig beizufügen, dass man schon in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts auf relativ häufiges Vorkommen dieser Dukaten mit der unüblichen Abkürzung in der Umschrift TRANS . ISL (die ganze Umschrift lautet MON . OR . TRAN – ISL . VA . VNG - +) in den niederrheinischen Funden aufmerksam machte. Aber erst die Jahrhundertwende vom 19. zum 20. Jahrhundert brachte außer der richtigen Einreihung dieser Münzen in die Niederlande auch das richtige Lesen ihrer Umschrift: Nicht Moneta ordinaria Transilvanico – Ungarica, sondern Moneta Ordinum Transsylvaniae Valoris Ungarici. Der Olmützer Teil des Depots beinhaltet auch zwei von fünf ursprünglichen Nachahmungen aus Overijssel, die einst am Anfang des 17. Jahrhunderts auf dem Hügel Galgenberg bei Mährisch Neustadt hinterlegt waren. Diese werden erst in der Katalogbearbeitung des restlichen Teils des Depots ausführlich beschrieben, der zugleich die Goldprägungen aus den Niederlanden umfasst.

Böhmen wird in dem Fund nur durch einzige Münzstätte repräsentiert, die Prager. Es handelt sich um neun Dukatenstücke des Rudolf II., seit dem Jahr 1583 bis zu dem Jahr 1610. Die Münzproduktion des nachfolgenden Herrschers aus den Jahren 1611 und 1614 stellen die Dukaten des Matthias dar, die mit dem Münzzeichen des Münzmeisters Beneš Hübner versehen sind, und mit denen das Verzeichnis der Katalogposten endet.

Übersetzt von M. Papoušek

Poznatky o lázních v 16. století v díle Tomáše Jordána z Klauznburka

Radim Himmler

Medaile s portrétem Tomáše Jordána z Klauznburka, Antonio Abondio 1570 (zmenšeno), in: Bergmann, Joseph: Medaillen auf berühmte und ausgezeichnete Männer des Oesterreichischen Kaiserstaates vom XVI. bis zum XIX. Jahrhundert, II Band, Wien 1858.

V roce 2001 uplynulo 425 let od úmrtí pozoruhodné, ale dnes již ve všeobecném povědomí pozapomenuté osobnosti, lékaře a průkopníka lázeňství Tomáše Jordána z Klauznburka (1539–1586). Tomáš Jordán, původem z Kluže v Sedmíhradsku, přišel na Moravu v roce 1569 po ukončení studií a krátkém pobytu ve Vídni již jako osobnost evropského formátu, která udržovala bohaté osobní a písemné kontakty s evropskými humanistickými vzdělanci. Ve svém novém působišti pak Jordán dále rozvíjel pracovní i přátelské vztahy s moravskou šlechtou a s jednotou bratrskou, s níž nábožensky sympatizoval a snad byl i jejím členem. Vahou svých znalostí dával náplň nově vytvořenému úřadu moravského zemského lékaře, který od roku 1570 zastával na žádost moravských stavů. V jeho praktické i publikační činnosti je patrná osvětová, až moralizující snaha o zlepšení hygienických podmínek obyvatel Markrabství moravského. Jeho „Kniha o vodách hojitelných neb teplicích moravských“, vydaná roku 1581 nejprve v české a roku 1586 i v latinské mutaci, je zakladatelským počinem moravské balneologie a důležitým impulsem pro rozvoj jednotlivých lázeňských míst. Celé Jordánovo dílo vyniká kritickou prací s fakty, opřenými vždy o pečlivé zkoumání.

O Jordánově životopise i o jeho medicínském a vlastivědném přínosu máme dostatek poznatků.¹ Tento článek se pokouší na základě údajů z Jordánova stěžejního spisu o moravských léčivých vodách, konfrontovaných s jinými vydanými prameny (teoretické spisy o lázních) shrnout náhled raně novověkého člověka na užívání lázní z hlediska hygieny a trávení volného času. Chce také informovat o zájmu tehdejších lidí o minerální prameny a o vzhledu a úpravě lázeňských míst.

Jordánova kniha o moravských léčivých vodách

Vedle Jordánových epidemiologických spisů, majících pevnou pozici v dějinách lékařství, má pro historika stěžejní význam jeho největší dílo balneologické, pozoruhodná „Kni-

ha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských, slavným čtyřem stavům markrabství moravského připsaná“,² kterou Jordán napsal latinsky, ale nejprve vyšla v roce 1581 u vydavatele Fridricha Milichtalera v Olomouci česky v překladu slavkovského městského písaře a člena jednoty bratrské Ondřeje Zborského, a teprve v roce 1586 vyšla ve Frankfurtu nad Mohanem zkrácená latinská verze pod názvem „De aquis medicatis Moraviae commentariolus“.³ Jordánova kniha měla velký a dlouhodobý dopad nejen proto, že se vyznačovala vynikající kritickou metodou, a že systematicky objevovala prameny dosud neznámé a neprozkoumané, ale především proto, že byly vydána v jazyce srozumitelném většině obyvatel moravského markrabství.

Kniha se skládá ze tří částí, dvou teoretických (o chemickém složení vod a o zásadách lázeňské léčby) a třetí praktické a nejzajímavější, nazvané „Vypsání vod hojitelých Markrabství moravského“. V předmluvě k této třetí části Jordán popisuje, jak vody vyhledával, jak posuzoval jejich účinky, jak prováděl analýzu jejich složení. Zdůrazňuje pečlivost a vědeckou kritičnost, se kterou ke své práci přistupoval a neváhá přiznat i meze svých možností a upozorňuje, že: „...já také v alchymii tak zběhlý nejsem, abych to dokonale smíšení, na jeho drobné částky rozdělití a rozebratí mohl“.⁴ Dále nastiňuje schéma členění textu. Bude popisovat třináct moravských léčivých vod a to v pořadí, ve kterém je sám navštívil. Při popisu každé z nich začne lokalizací pramene, jeho přírodní polohou, umístěním v krajině, zaznamená okolnosti vývěru, dále si bude všimnout chuti, barvy a vůně vody na základě osobní zkoušky i podle projevů na obyvatelích a dobytku. Dále provede chemický rozbor za účelem vystopování obsažených prvků a určení typických minerálů. A konečně ze zjištěných poznatků vyvodí, jak nejlépe danou vodu užívat, proti kterým nemocem a na jaké části těla. Této osnovy se pak Jordán v následujícím textu beze zbytku držel.

Koupele v otevřeném bazénu, Gallus Etschenreuter, 1571, in: Křížek, Vladimír: *Obrazy z dějin lázeňství*, Praha 1987, s. 38.

Postupně píše o vodě šumperské neboli losinské, hranické, věrovanské, bochořské, slatinické, buchlovské, petrovské, korytenské, trenčínské, nezdenické, záhorovické a suchalozské. Třináctým objektem je z řady poněkud vybočující jezero u Čejče.

Drtivou většinu textu každé kapitoly, věnované vždy jednomu pramenu, tvoří detailní výklad chemických a medicínských záležitostí. Okrajově se však v textu vyskytují údaje vlastivědného a všednodenního charakteru, které jsou pro nás nejpoutavější, a umožňují nám rekonstruovat běžný život v tehdejších lázních i jejich podobu.

Jordánovy názory na hygienu

Jordánovy odborné medicínské spisy a celá kniha o vodách a zřejmě i jeho lékařská praxe byly zaměřeny na propagaci zdravého způsobu života. Jordán varuje před rozmařilostí, přejídáním a opíjením a jeho názory tak zapadají do moralizujících varování některých současníků. Připomeňme například názory dvou osobních lékařů císaře Rudolfa II. Tadeáše Hájka z Hájku a Hyppolita Guarinoniho.⁵

V listu doktorovi Jakubu Horstovi, který roku 1581 opouštěl Jihlavu a odešel do dolnorakouské Kremže, lituje Jordán přítelova odchodu a píše: „Pokud mne se týče, bylo by mi ovšem mileji, kdybys zůstal na Moravě, abychom společným úsilím čistili Augiášův chlév a lidi navykali na úctu k vědě a na životosprávu pořádnější.“⁶ Jordánův odsudek špatné životosprávy je obsažen i v předmluvě latinského spisu „Luis novae in Moravia exortae descriptio“ (Popis nové příjice rozšířené na Moravě) vydaného roku 1580 ve Frankfurtu nad Mohanem u Andrease Wechela. Toto dílo kromě přesné diagnostiky zmíněné pohlavní choroby⁷ ve své předmluvě obsahuje také pozoruhodný popis města Brna.

Jordán zde líčí polohu Brna a obdivuje pole a zahrady plné plodin a ovoce, ale také konstatuje zhýčkanost a rozmařilost obyvatel. „Tím, že úrodná půda sama od sebe štědře poskytuje živiny v nesmírném množství, schází lidem pobídka k tvrdším pracím a oni propadají sklonům k labužnictví. Pijí více vína než se sluší a navzájem se zvou k hodům, při nichž přicházejí na stůl za sebou masa a ryby, vše připravené s různým kořením pro dráždění chutí. Ti kdož pěstí révu, mají příjem z prodeje vína i ze živnosti, kterou vedle toho provozují doma. Ale žije se okamžiku a při rozkoších tabule málo se myslí na to, zda co zbude dědicům. Lid selský obojího pohlaví, jehož poměry jsou nepříznivé, přepíjí se pivem až do opojení; také bohatí, když se rozechřáli vínem, pivem se rozjařují ještě více. Voda jest odstrčena do kuchyně k přípravě jídel. Vodou studničnou i tou, která se přivádí rourami, opovrhují ... a nahrazují ji vínem a pivem. Dobře by však bylo, kdybychom si více vážili darů vody.“⁸ Z těchto slov dobře vyplývá Jordánovo spojení osvíceného lékaře a současně i zapáleného balneologa, který nezakrytě propaguje pití vody. O tom svědčí i poslední verš Jordánova epigramu otištěného pod jeho portrétem na začátku knihy o vodách:

„Vína, obyvateli, znáš svá bez učitele, ale ode mne doktora uč se znáti vody své.“⁹

Jordánovy snahy o zvelebení moravských lázní

Jak se asi stalo ze zapadlého léčivého praménku rušné lázeňské místo? Minerální prameny vzbuzovaly na našem území pozornost lidí už ve středověku. Většinou prostí, venkovští lidé, když chtěli uhasit žízeň nebo napojit dobytek, všimli si některých smyslově patrných odlišností minerálních pramenů od obyčejných studánek. Jejich zrak mohly upoutat barevné usazeniny kovů, čich sirný zápach a chuť slaná či kyselá příchut' nebo bublinky oxidu uhličitého. Nejvýrazněji určitě zapůsobily prameny horké. Při pití a zvláště při koupání si lidé povšimli hojivých účinků minerálních vod, začali jim připisovat zázrač-

nou moc. Některé prameny byly považovány za posvátná místa. Ostatně uctívání studánek bylo dlouho se udržujícím pohanským přežitkem, který se vytrvale udržoval i v dobách křesťanských.¹⁰

Pozoruhodný doklad o těchto jevech se nám zachoval v Jordánově díle při popisu okolí vody buchlovské, kde kolem pramene vesničtí lidé rozmístili kříže, k nimž přinášeli obětiny v podobě kousků chleba. „Kříže dřevěné neveliké okolo studénky do země vstrčené jsem viděl, když jsem se na příčinu toho ptal, dána mi odpověď, že z okolních míst lid selský tam se schází, a ti, kteří zimnice mají, tu vodu ... pijí a odtud neodcházejí leč až se nasytí, a potom ji také domů s sebou odnášejí, potom pak jsou uzdraveni, že tím znamením dobrodiní od vody sobě učiněné vysvědčují. Též sem spatřil, že tu i onde kouskové chleba suchého, již rozdrobeného ležely, týmž (jakž praví) úmyslem tu zanechaní, jakoby je Bohům studnic za zdraví navrácené obětovali.“¹¹

Domnělá kouzelná moc vody v tomto i jiných případech přirozeně lákala okolní vesničany a rychle šířila věhlas pramene i do vzdálenějších míst. Obyčejnými venkovany a sedláky byly prameny často hojně využívány. V Nezdenicích měli nanošenou minerální vodu džbány a vědry téměř v každém selském stavení. „V té vsi sotva do které chaloupky vejdeš, aby v ní několika džbánů, škopků a věderec té vody plných neužil, pro časté jí v pití užívání. Ženci sbíhající se v létě tak mnoho té vody berou, a tak hrubě ji pijí, že ačkoli je voda člověka zhloubí, však ji častokrát až do dna vyvažují, a pro dobrotu té vody potokem nemalým... pohrdají.“¹²

Když se pramen stal takto známým a užívaným místními lidmi, jistě brzy vzbudil pozornost i šlechtického či jiného majitele panství. Byl-li pramen dostatečně vydatný, záleželo jen na majiteli panství, zda místo nechá upravit a využije ho pro lázeňské účely. Zatímco v Čechách ve sledované době, tedy poslední čtvrtině 16. století, již existoval lázeňský ruch na několika místech (Karlovy Vary, Teplice, Cheb/Františkovy Lázně aj.), docházelo k něčemu podobnému na Moravě před uveřejněním Jordánova díla, které se stalo výrazným propagačním stimulem, jen zřídka. O využití pramenů nad úroveň potřeby prostých obyvatel z bezprostředního okolí kupříkladu ke koupání a plavání se zasloužilo jen několik světlých výjimek z řad šlechticů často vzdělaných v cizině, kteří si uvědomovali potřebnost hygieny a zdravotní prospěšnost minerálních vod.

Takový zájem například projevil o prameny v Teplicích nad Bečvou Jan Kropáč z Nevědomí, majitel hranického panství v letech 1553–1572, budovatel nového renesančního zámku v Hranicích a cílevědomý hospodář.¹³ Kropáčovy výzkumy původu minerální vody i jeho úpravy okolí popisuje na základě vyprávění pamětníků ve své knize Tomáš Jordán. Kropáč nechal někdy kolem roku 1571 vykopat ve skále nad pramenem otvor, aby zjistil, jestli uvnitř není voda horká. Pokus skončil nešťastně, protože se výparů CO₂ nadýchal jeden dělník a na otravu zemřel. Když stejně dopadli i pokusní psi a kočky, nechal Kropáč otvor zase zasypat.¹⁴ Jordán popisuje i úpravu vývěru pramene. Hluboký bazén byl obehnán zdí a zastřešen a měl podlahu z prken. Voda byla přiváděna a vypouštěna systémem dřevěných potrubí a žlábků. Poblíž bazénu byla velká pánev pro ohřívání vody na vanové koupele. Jordán zmiňuje i jakýsi sklep, ve kterém lazebník uchovával pivo pro potřebu pacientů.¹⁵

Ačkoli se míra lázeňského ruchu pramen od pramene lišila, shledával Jordán určité nedostatky u tenkých pramének i u zaběhnutých lázní. Ve své práci neúnavně pranýřuje zanedbanost jednotlivých míst, apeluje na majitele pozemků, aby místo udržovali, sám navrhuje způsob úpravy okolí pramenů a připomíná prospěšné zdravotní účinky. I u menších a slabších pramének Jordán navrhuje upravit místo vývěru jako bazén ke koupání, zastřešit ho a vybudovat zázemí.

Například ve Slatinicích na plumlovském panství našel Jordán pouze nevyužívaný pramének prýstící ze skály pod širým nebem. Domníval se, že je třeba podnitit jeho lázeňské využití. Lamentoval nad lhostejností okolních sedláků a nabádal majitele panství: „... Jeho milost pan z Pernštejna, tak i jiní okolní páni nemálo [by] v tom vlasti své posloužili, kdyby pro pohodlí nemocných, bohatých i chudých, přitom místě stavení nějaké udělali, je zdí ohraditi a přikryti, a tu vodu do nějaké hlubiny k mytí příhodné uvesti dali. A tím způsobem, aby lidi ponúkli k přebývání na tom místě, kteréž nyní s velikou toho všeho okolního kraje škodou, pusté jest...“¹⁶ Z moravských pánů znal Jordán jediného, který slatinické léčivé vody užíval. Byl to Albrecht Černožský z Boskovic, který si nechal vozit vodu ke koupání až na svůj letohrádek Nové Zámky v lese Doubravě na úsovském panství.¹⁷ Jordánovy snahy se ukázaly jako marné. Nedošlo ani k vystavění lázeňské budovy ani k většímu využití vody k pití. Slatinický pramen zůstal nezužitkován po celé 17. století. Teprve roku 1713 se podobně jako Jordán na Vratislava z Pernštejna obrací olomoucký městský lékař Alexander Schamsky na tehdejšího majitele panství Antonína Floriána z Lichtenštejna, aby založil ve Slatinicích lázně. Schamsky se při svém nakonec úspěšném přesvědčování odvolával i na více než 130 let starý Jordánův spis.¹⁸

Řadu výtek, ale i zajímavých podrobností nalézáme v Jordánově popisu lázní v Trenčianských Teplicích. Lokalitu zkoumal v létě roku 1579. Popisuje polohu místa v krásné přírodě údolí řeky Váhu. Stěžuje si na ohrožování pocestných „loupežníky a lotry“ v pomezním hvozdu mezi Moravou a Horními Uhrami. Ubytovací možnosti nepovažuje Jordán za dostatečné. Zděnými stavbami byly pouze jedna obecní hospoda a jedno selské stavení. Pro chudé lidi byly k dispozici pouze improvizované přístřešky bez vyplněných zdí, jen zastřešené, které stěží uchránily před deštěm a zimou. S příchodem sezony v květnu se místo zaplnilo početnými hosty, kteří byli nuceni řešit ubytování po svém. „...Páni a stav rytířský v staních na široké louce rozbitých bydlejí. Obecný pak lid z prutí, lís a ratolestí, k čemuž lesové blízcí dostatku dodávají, boudy sobě strojí, takže by někdo řekl, že tu nějaké vojenské ležení jest.“¹⁹ Samotná lázeň se nemohla chlubit výstavností. Nacházela se pod širým nebem a skládala se ze dvou vykopaných prohlubní bez dřevěného bednění a podlahy. Jeden takovýto přírodní bazén byl určen pro chudé pacienty. Nedaleko ležela druhá lázeň určená pro bohaté a urozené hosty. Příčinu neutěšeného stavu pramene i bydlení viděl Jordán v nedbalosti místních sedláků, kteří měli podle starého nařízení uherských králů o prameny pečovat, ale nedělali to kvůli své chudobě i kvůli nebezpečí přepadení loupežníky. Jordán, který si byl vědom prospěšnosti trenčianských vod, litoval, že ani místní panstvo nenásleduje „mohamedánského příkladu“ a o dary přírody více nepečuje, ba naopak brání stavení a podnikání na svých pozemcích. Lhostejnost a nezáměr o pozvednutí lázní v Trenčianských Teplicích uzavírá Jordán povzdechem: „A tak když o své vlastní věci péči máme, obecné věci na zkázu přijíti musejí.“²⁰

Život v lázních v 16. století

Podobných popisů lázeňských míst se v Jordánově díle zachovalo několik. Vystupují z nich před námi stručné zmínky o lidech (urození rytíři a páni, chudí sedláci, lazebníci a jejich pomocníci), o jejich lázeňských pobytech (koupele, hospody, bydlení) i o přibližné podobě a atmosféře lázní (bazény, vany, potrubí, úprava okolí pramenů). Abychom si udělali ještě plastičtější představu o životě a vzhledu lázní 16. století, musíme si vzít na pomoc dobová vyobrazení dochovaná v některých spisech evropských balneologů (viz obrazová příloha). Jordánovy údaje doplníme o informace obsažené v jiných teoretických spisech o lázních a minerálních vodách.²¹ Pokusíme se tak rekonstruovat podobu lázní v období

raného novověku. Nemůžeme je samozřejmě poměřovat očima dnešního lázeňského hosta, jehož standardní představu o starých lázních vytvářejí klasicistní kolonády, romantické parky s altánky a secesní sanatoria. Nicméně i v 16. století si lidé dokázali upravit okolí minerálních pramenů podle svých potřeb a svého vkusu.

Z uvedených ukázek vyplývá, že se koupele v lázních odehrávaly v přenosných vanách nebo prostorných bazénech. Jak vidíme na soudobých obrázcích, takový bazén byl z jedné části zapuštěn do země, ale jeho druhá část vystupovala nad terén a byla tvořena pevným dřevěným bedněním, které, aby voda neunikala, muselo být utěsněné zřejmě nějakým tmelem. Bazény mohly být provizorně zastřešené dřevěnou konstrukcí nebo se nacházet ve zděné budově. Pokud nebyly nijak ohrazeny, mohly z nich být pěkné výhledy do zalesněné krajiny, snad i se siluetou nějakého hradu na obzoru, jak vidíme na obrázku ze spisu Laurenta Phriese. Minerální voda se mohla do bazénu dostávat různým způsobem. Když byla nádrž vytvořena rozšířením a prohloubením původní studánky, vytékala voda samovolně ze dna. Bylo-li dno vydlážděno kameny nebo pokryto dřevěnými deskami, pak voda příjemně probublávala mezi nimi. Někdy byla voda do lázně, stojící dále od pramene, dopravována dřevěnými rourami nebo žlábků. Na vyobrazení z knihy Galla Etschenreutera vidíme uprostřed kašny zdobený buď dřevěný nebo kamenný pilíř, z kterého jako z vodotrysku vytéká voda. Podobný pilíř s bronzovými chrliči, z nichž tryskala voda do bazénu, podpíral současně strop kryté lázně v Teplicích v severních Čechách.²²

Léčebné kúry v těchto počátcích odborného lázeňství byly pro pacienty velice náročné, až zdraví škodlivé. Při pitných kúrách člověka doslova prolévali litry a litry minerálky a při koupelích nechávali pacienty sedět či plavat v agresivní vodě dlouhé hodiny, což se neblaze promítalo na stavu pokožky (poleptání).²³ Pobyt v bazénu se tak stal celodenní náplní a lazebníci a majitelé lázní museli dbát na to, aby se pacienti cítili příjemně, aby se nenudili, nehladověli a nežíznil. Voda musela být po celou dobu teplá, aby nedošlo k podchlazení. Ne všechny prameny byly vřídly, a tak voda musela být ohřívána.

Co se týče potravy, přijímali ji pacienti přímo v koupeli. Na dobových vyobrazeních se nachází jakási improvizovaná hodovní tabule v podobě desky nad vodní hladinou, spočívající svými konci na okrajích bazénu. Mezi rozprostřenými poživatinami rozpoznáváme ovoce. Lázeňští hosté drží sklenky vína či žejdlíky piva. Ani nápoje tedy nechyběly. Byly uchovávány v přenosných lahvích nebo blízkých zahloubených sklípčích, o nichž se zmiňuje Jordán u vody hranické, jak již bylo uvedeno výše.

K lázeňskému životu patřila i hudba. Na housličky si mohl zahrát některý z hostů, někdy se vytváření příjemné zvukové kulisy třeba ujal potulný muzikant či šašek a stal se tak nevědomky předchůdcem kapel z pozdějších lázeňských kolonád.

Dobové dřevorezy prozrazují, že se muži a ženy koupali společně. Zahalení do barevných volných rouch (jakýchsi tóg) jsou jen někteří z koupajících se, zatímco ostatní jsou nazí. Souvisí to s přirozeným vnímáním lidské sexuality v době renesance. Bariéra zde nevede mezi dvěma pohlavími, nýbrž mezi různými stavy a sociálními skupinami. V trenčínských lázních se nacházely dva bazény, jeden pro urozené a druhý pro „lid obecný“, ovšem „obojího pohlaví beze všeho rozdílu“.²⁴ Pověst městských lázní jako sídla neřesti si podržely i minerální lázně v přírodě. O láskování mužů a žen referuje humanistický básník Tomáš Mitis ve své ódě na severočeské Teplice: „Nuže, chceš-li se koupat, hled' teplic užívat, aneb toužíš-li hrou svou rozptýlit mysl, to svedeš tu taktéž; pakli však budeš si přát se potěšit zástupem sladkých milostenek, tu naskytne se ti celý jich zástup: přemnoho Venušiných zde dcer budeš spatřiti moci, zhlédneš i dívky, jež Heleně krásou a Sabinkám studem vyrovnají se, a stykem s nimi své potěšíš srdce.“²⁵

Nad rozkošnickými lázeňskými pacienty se rozhořčuje ve svém pojednání o Karlových Varech i Václav Payer z Lokte: „A tu je třeba poznamenat, že přemnoží lidé přicházejí do oněch vřídelných lázní jen pro zábavu a často si přivodí zlá onemocnění, protože jejich těla jsou příliš krevnatá. Příroda zajisté vytvořila teplé lázně pro lidi nevalného zdraví, nikoli pro něčí chlípnost a rozkoše.“²⁶

Zpestření dlouhé chvíle kromě milostných hrátek poskytovaly různé hry a zápasy. Při popisu vody losínské vzpomíná Jordán na svou návštěvu „v teplici bádenské za Vídní“ a říká, že přihlížel „kratochvím a hrám těch, kteří se myjí“ a viděl, „že se dva myli, kteřížto zápasíce spolu vodu zakalili“.²⁷ Obdobnou zábavu ve vodě v Teplicích popisuje i Tomáš Mitis: „Ti, kteří spolu do teplých vkročí vod, ... začnou si navzájem hrát a přechasto hlaholit smíchem. Jeden na způsob husy chce pod vodou plavat, a zase onen, jsa na zádech natažen, chodidla vysouvá z vody; jiný zas do hloubky skáče a na vzdálených pak místech vystrčí hlavu a vzápětí vodu na místě šlape. Jinému dlouhá kláda, jež pomalu splývá, zas slouží k zábavě; kol ní své obtočiv nohy z ní visí, a brzo na tuhý zadek si lehne neb měkké břicho, začne pak přeskakovat jak kopí neb zrychlená střela, potom zas pohybem náhlým se do kruhu stáčí, napadaje své druhy, a to mírným a neškodným bojem. Spěšně a se vsí silou se na jednoho zas druhý řítí a srazit ho hledí buď rukou anebo nohou, přitom do vody spadne sám a přiměje k smíchu diváky, anebo pospolu do vody zapadnou oba.“²⁸

S pomocí písemných a obrazových pramenů jsme mohli nahlédnout do jedné z pou-
tavých, až bezstarostných kapitol života našich předků v závěru 16. století, a dozvědět se tak alespoň náznakově o jejich nazírání na hygienu i o jejich volnočasových aktivitách spjatých s lázněmi.

Poznámky

¹ G e l l n e r, Gustav: Tomáš Jordán, Časopis Matice moravské 60, 1936, s. 85–140, 315–354. H i m m l e r, Radim: Zhodnocení osobnosti a díla evropského vzdělance, moravského zemského lékaře a průkopníka balneologie Tomáše Jordána z Klauznburka (1539–1586), Opava 2000, diplomová práce. H i m m l e r, Radim: Přínos knihy Tomáše Jordána z Klauznburka o moravských léčivých vodách k poznání historickogeografického obrazu raně novověké Moravy, in: Historie 98. Sborník prací celostátní studentské vědecké konference, red. P. Č o r n e j a B. Z i l y n s k ý j, Praha 2000, s. 149–173. J o h n o v á, Danuše: K jubileu prvního zemského lékaře na Moravě, Z kralické tvrze 3, 1969, s. 11–15. R i t t m a n n: Neue und alte Krankheiten im 16. Jahrhunderte nach Thomas Jordanus, ersten Landschafts-Physikus von Mähren, Notizen-Blatt 7, 1869, s. 54–56. S a j n e r, Josef: Čtyřista let od vydání balneologického díla „Kniha o hojitelných vodách neb teplicích moravských“ z pera Tomáše Jordána z Klausenburgu, in: Balneologický spravodaj 1981, Bratislava 1982, s. 31–34. S a j n e r, Josef: Tomáš Jordán z Klausenburgu a jeho „Kniha o vodách hojitelných neb teplicích moravských“, Štafeta – kulturně politický časopis Prostějovska 14, 1982, č. 2, s. 29–30. Š í p o š, Ján: Tomáš Jordán v kontexte svojej doby, in: Balneologický spravodajca 1985, Bratislava 1986, s. 11–19. Š í p o š, Ján: Tomáš Jordán z Klausenburgu, Slovenské kúpele 21, 1979, č. 4, s. 22–23.

² Vlastivědné muzeum v Olomouci, fond Sbírková knihovna, sign. K 16 558; Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 32 427.

³ Novodobě Slavíkovo vydání je stejné jako latinské vydání z roku 1586 zkrácené a jsou z něj vypuštěny teoretické kapitoly, týkající se chemických a lékařských podrobností obecně, a ponechána jen nejzajímavější část popisující konkrétně moravské léčivé vody. Do doslovu nového vydání je navíc zařazen překlad stati o vodě hlucké, která byla obsažena pouze v latinské verzi, a také překlad popisu města Brna, který Jordán umístil do úvodu ke svému latinsky psanému epidemiologickému spisu o příjici (Luis novae descriptio).

Společné koupání v přírodě. Titulní list spisu Laurenta Phrise z roku 1519, in: Křížek, Vladimír: *Obrazy z dějin lázeňství*, Praha 1987, barevná obrazová příloha.

- ⁴ S l a v í k, Bedřich (ed.): Thomáše Jordána z Klauznburku *Kníha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských*, Olomouc 1948, s. 10.
- ⁵ Tadeáš Hájek z Hájku 1525–1600 (usp. Jiří B o u š k a), Praha 1976, s. 16; E v a n s, R. J. W.: Rudolf II. a jeho svět. *Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*, Praha 1997, s. 245 a 329; J a n á č e k, Josef: Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987, s. 345.
- ⁶ G e l l n e r, Gustav: Tomáš Jordán, *Časopis Matice moravské* 60, 1936, s. 139–140; V á l k a, Josef: Morava reformace, renesance a baroka. *Dějiny Moravy* 2, Brno 1996, s. 74.
- ⁷ G e l l n e r, Gustav: Z dějin epidemií, *Věda a život* 1, 1935, s. 218–219; G e l l n e r, Gustav: Tomáš Jordán, *Časopis Matice moravské* 60, 1936, s. 128–136.
- ⁸ G e l l n e r, Gustav: Tomáš Jordán, *Časopis Matice moravské* 60, 1936, s. 104–105.
- ⁹ Tamtéž, s. 315.
- ¹⁰ S k r u ž n ý, Ludvik: Zdroje vody – místa pohanských a křesťanských kultů, zdroje pitné a užitkové vody, jejich úprava, rozvod a možné zdroje ikonografického materiálu, *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 631–644.
- ¹¹ S l a v í k, Bedřich (ed.): Thomáše Jordána z Klauznburku *Kníha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských*, Olomouc 1948, s. 43.
- ¹² Tamtéž, s. 70.
- ¹³ H o s á k, Ladislav – I n d r a, Bohumír – J a š k o v á, Marie: Hranice. *Dějiny města, díl I. Od nejstarších dob do války třicetileté*, Hranice 1969, s. 77–92.

- ¹⁴ S l a v í k, Bedřich (ed.): Thomáše Jordána z Klauznburku Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských, Olomouc 1948, s. 25.
- ¹⁵ Tamtéž, s. 23–26.
- ¹⁶ Tamtéž, s. 40.
- ¹⁷ Tamtéž, s. 41–42.
- ¹⁸ S l a v ě t í ň s k ý, Milan: Tomáše Jordána objevný spis o hanáckých lázních a marná snaha o realizaci lázní v XVI. století (Z dějin lázní Slatinic), Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 115, 1963, s. 16–18; J a n o u š e k, Vojtěch: Lázně Slatěnice, Prostějov 1921, s. 4–8.
- ¹⁹ S l a v í k, Bedřich (ed.): Thomáše Jordána z Klauznburku Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských, Olomouc 1948, s. 57.
- ²⁰ Tamtéž, s. 60.
- ²¹ M i t í s, Tomáš: O lázních teplických (přel. Bohumil R y b a), Teplice 1980; P a y e r z L o k t e, Václav: Pojednání o Karlových Varech (ed. Josef S a j n e r a Vladimír K ř í ž e k), Praha 1984.
- ²² M i t í s, Tomáš: O lázních teplických (přel. Bohumil R y b a), Teplice 1980, s. 36.
- ²³ K ř í ž e k, Vladimír: Obrazy z dějin lázeňství, Praha 1987, s. 134n.
- ²⁴ S l a v í k, Bedřich (ed.): Thomáše Jordána z Klauznburku Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských, Olomouc 1948, s. 59.
- ²⁵ M i t í s, Tomáš: O lázních teplických (přel. Bohumil R y b a), Teplice 1980, s. 20–21.
- ²⁶ P a y e r z L o k t e, Václav: Pojednání o Karlových Varech (ed. Josef S a j n e r a Vladimír K ř í ž e k), Praha 1984, s. 42.
- ²⁷ S l a v í k, Bedřich (ed.): Thomáše Jordána z Klauznburku Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských, Olomouc 1948, s. 14.
- ²⁸ M i t í s, Tomáš: O lázních teplických (přel. Bohumil R y b a), Teplice 1980, s. 21.

Summary

The article informs about the interest that 16th century people had in mineral springs and baths. The main source of the study was a publication „Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských“ (A book about moravian healing waters or baths) by the doctor of land Moravia and a popularizer of mineral waters and baths Thomas Jordan of Klausenburg (1539–1586). His interesting work refers to everyday life in baths and notices many details about the approach of people in Early New Ages to health and hygiene and about spending free time. The study also explores some iconographic materials connected to the main topic.

Translation by R. Himmler

Barokní sekretář z uměleckohistorické sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci

Ivana Bortlová

V oblasti uměleckého řemesla zaujímá nábytkářská tvorba jedno z předních míst. I ve sbírkovém fondu uměleckého průmyslu Vlastivědného muzea v Olomouci je hojně zastoupena. Vyskytuje se zde nábytek v souvislé vývojové řadě od 17. do 20. století.

Jedním z nejzajímavějších i umělecky nejhodnotnějších kusů je barokový sekretář z 2. poloviny 17. století. Sestává ze dvou částí. Horní část tvoří dvoudveřová skříňka, v níž je uvnitř 15 malých zásuvek, seskupených kolem prostřední skříňky s dvířky na zámek. V plochem pravoúhlém nástavci je jedna širší zásuvka. V obou dvířkách horní části jsou zasazeny oboustranně malované výplně, na levé straně postava sv. Petra, na pravé sv. Pavla. Malby jsou provedeny temperou a později přemalovány olejem. Na vnitřních stranách dvířek jsou dva erby s pětistými růžemi. Přední čela vnitřních zásuvek a dvířek skříňky jsou opatřena bohatou heraldickou malbou znázorňující rodové znaky Rožmberků. Všechna malovaná pole jsou rámována profilovanými lištami holandského typu s hustým, mělkým příčným vrubováním. Na římse zásuvky je malovaný text psaný frakturou: „Domine salvum fac nos et posteros“ („Pane spas nás i naše potomky“). Na bočních stranách skříňky jsou kovová pohyblivá ucha. Spodní část sekretáře tvoří stolec se zásuvkou, na čtyřech soustružených nohách spojených dole obdélnou trnoží. Obě části sekretáře jsou z tmavě napuštěného dubového dřeva, spodní část může být mladší (snad z 18. století).

Heraldické znaky rodu Rožmberků uvnitř horní části sekretáře určil v roce 1902 dr. Jan Rožánek, heraldik a ředitel zemských desek v Praze. Provedl také i restaurátorské práce na tomto sekretáři, a to pro svého bratra Roberta Rožánka, který byl jeho vlastníkem. Robert Rožánek byl ve 20. letech 20. století majitelem klenotnického závodu a známým znalcem

Dvoudílný barokní sekretář z 2. pol. 17. století, celkový pohled

starožitností v Českých Budějovicích. Po jeho smrti byl sekretář z pozůstalosti předán malířce Martě Rožánkové – Drábkové jako dědictví po jejím otci, dr. Janu Rožánkovi. Po smrti Marty Rožánkové – Drábkové v roce 1958 se sekretář dostal do vlastnictví jejího syna architekta Antonína Drábka, žijícího v Praze. Ten jej posléze věnoval roku 1961 Vlastivědnému muzeu v Olomouci, kde sekretář významně obohatil stávající sbírku barokního nábytku. V současné době je sekretář vystaven v expozici „Od orloje k hodinám“, která je instalovaná ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.

Resümee

Im Bereich der angewandten Kunst nimmt die Möbelerzeugung eine der vordersten Stellen ein, deswegen ist sie auch im Kunstgewerbefond des Heimatkundemuseums in Olmütz sehr häufig vertreten. Einen der interessantesten und künstlerisch wertvollsten Stücke stellt der barocke Sekretär aus der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts dar. Die Wappen des Geschlechts der Rosenberger innerhalb des oberen Teils des Sekretärs bestimmte im Jahr 1902 der Herr Dr. Jan Rožánek, Wappenkenner und Direktor der Landtafeln in Prag. Er führte auch Restaurierungsarbeiten an diesem Sekretär durch, und das für seinen Bruder Robert Rožánek, in dessen Besitz er sich befand. Sein Erbe, Sohn der Malerin Marta Rožánková-Drábková, Architekt Antonín Drábek widmete den Sekretär dem Heimatkundemuseum in Olmütz im Jahr 1961. Der Sekretär ist zur Zeit in der Exposition „Von der Kunstuhr zu den Uhren“ zu sehen.

Übersetzt von M. Papoušek

Dvoudílný barokní sekretář z 2. pol. 17. století, detail

Dvoudílný barokní sekretář z 2. pol. 17. století, detail

Pozůstalost dr. Františka Příkryla v archivu VMO

Veronika Sovková

V archivu VMO je pod př. č. 65/97 uložena pozůstalost zajímavé osobnosti dr. Františka Příkryla, jež je v současné době zpracovávána. Při studiu Příkrylových deníků, poznámek a korespondence¹ poznáváme blíže postavu původce fondu a postupně zjišťujeme, kdo František Příkryl byl.

Narodil se na Slovácku ve Vlčnově u Uherského Brodu 6. 9. 1857 a tomuto kraji zasvětil velkou část své badatelské práce. Od roku 1865 navštěvoval piaristickou školu v Kyjově, poté přešel na hlavní školu do Uherského Hradiště a v letech 1870–1874 zde studoval gymnázium. Následovalo studium na učitelském ústavu v Olomouci (1874–1878).² Po krátkém učitelském působení v Osvětimanech a Uhřicích byl roku 1881 přijat do kněžského semináře v Olomouci a roku 1885 vysvěcen.

Jeho prvním působištěm se staly Velké Karlovice, kde sepsal farní kroniku,³ a poté odešel do Soběchleb u Lipníka n. B. Zde působil ve funkci kooperátora celých 14 let a vytrvale pokračoval nejen ve své badatelské práci, ale i v činnosti osvětové. Roku 1901 odešel jako farář do Týna u Lipníka a v roce 1912 pak na poslední působiště do Drahotuš u Hranic, kde zůstal až do své smrti v prosinci roku 1939.

Jeho stěžejním badatelským zájmem byla archeologie, a to archeologie slovanská. Celoživotním tématem mu byly postavy sv. Cyrila a Metoděje, o něž se zajímal již od mládí. Později se stejně intenzivně věnoval bádání v oblasti runových nápisů. Již v době kněžských studií zkoumal jak oblast Velehradu, tak Kroměřížska, kde byl jeho strýc Arnošt Matzenauer arcibiskupským revírníkem, a seznámil se zde s nestorem moravské archeologie doktorem Jindřichem Wanklem a jeho zetěm Janem Havelkou. Po dohodě s nimi celou oblast prozkoumal a své výsledky publikoval ve studii „Praehistorické nálezy u Kroměříže a Kvasic“.⁴ Sám na tuto dobu vzpomíná takto: „Soustavné bádání vlast. muzea v Olomouci, které jsem po čtyry za sebou jdoucí léta (1884–1888) částečně pod řízením p. dra. Wankla, z větší části pak samostatně konal, učinilo zde objevy překvapující a pro dějiny vzdělanosti slovanské vzácné.“⁵ Vzhledem ke skutečnosti, že J. Wankl i J. Havelka patřili k zakládajícím a současně stěžejním osobnostem Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, dostal se tak F. Příkryl ke spolupráci s touto institucí a dokonce do spolkového muzea ukládal své nálezy. Během devadesátých let 19. století v jejich periodiku uveřejnil další články, tentokrát o pravěkých nálezech na Záhohí.⁶ Oblast Záhohí byla Příkrylovou láskou a v době svého působení v Soběchlebích začal roku 1891 vydávat Záhorskou kroniku, zaměřenou i na oblast národopisu. Podle původního záměru měla vycházet každý měsíc, ale protože se její vydávání potýkalo od počátku s finančními problémy, vycházela poměrně nepravidelně. První ročník (12 sešitů) nakonec vycházel 5 let. Za podobných obtíží vydal Příkryl prvních šest ročníků, které se ale z výše uvedených důvodů nekryly se skutečným rokem. Sám tyto svízele popisuje takto: „Záhohí jsem Z. k. oslavil, světu oznámil a zde učil rodný kraj znát a milovat. Cíl dosažen pracně. Nebýti několika šlechetných příznivců, kterýmž zde vřele děkuji, musel bych v polovici přestat nedostatkem tiskových výloh, které se mi po vyjití sešitů nikdy nevrátily. Vytrval jsem a prosím všechny lidi dobré vůle...“⁷ Nakonec se však Příkryl vydávání Záhorské kroniky vzdal, sedmý ročník vydal Fr. Sehnal, farář v Pařovicích u Hranic a od osmého ročníku se

drobnosti

roku 1925 vydávání ujal Antonín Frölich, řídící učitel v Dolním Újezdě u Lipníka. Přesto se Příkrylovi povedla velká a záslužná věc. V začátcích vydávání kroniky roku 1891 žádá duchovenstvo a učitele z dané oblasti o spolupráci, což se mu ve vrchovaté míře podařilo, o čemž svědčí rozsáhlá korespondence⁸ s okolními faráři i učiteli. Navíc při jejím vydávání uplatnil další oblast své badatelské činnosti – sběr lidových pohádek a pověstí. Ty sbíral od mládí a právě v Záhorské kronice je publikoval, a to i v době, kdy ji sám nevydával. Za všechny jmenujme alespoň „Strašidla u Lhoty“,⁹ „Čarodějnice u Lhoty“¹⁰ či „Poklad na Chlumu“.

Vedle této sběratelské a osvětové činnosti v Soběchlebských nezapomíná na cyrilometodějskou archeologii, horlivě si dopisuje se zainteresovanými osobnostmi¹¹ a ve volných chvílích odjíždí „kopat“. Roku 1894 se stal na přímlovu J. Wankla korespondentem C. k. ústřední komise ve Vídni pro vypátrání a zachování památek starožitných a uměleckých,¹² čehož si velice vážil. V osmdesátých a devadesátých letech 19. století věnoval značnou pozornost Osvětimanům a tamnímu sv. Klimentu. Roku 1890 vydává svou první knihu „Sv. Kliment u Osvětiman“ a následně i další studie.¹³ Ovšem stěžejním zájmem Příkrylovým zůstala otázka cyrilometodějská, kterou si zvolil i jako téma disertační práce. Roku 1904 získal doktorát a o rok později vydal dílo „Sv. Cyril a Method v památkách starožitných na Moravě“, které později rozšířil o další díly. Vedle mnoha drobných článků je rovněž autorem dvou větších prací: v roce 1920 po složitém hledání nakladatele vydal německy psané dílo „Denkmale der hl. Konstantin und Method i Europa“ a v roce 1933 souhrnné dílo „Památky na sv. Cyrila a Metoděje“.

Poslední významnou oblastí Příkrylova badatelského zájmu byly runové nápisy a s nimi spojené studium písma starých Slovanů. Navázal tak na Wanklův odkaz. V oblasti této problematiky velmi úzce spolupracoval s Davorinem Žunkovičem, který ve své studii „Slované, evropský pranárod“ předložil hypotézu, že runové písmo je slovanského původu.¹⁴ Příkryl byl stoupencem této teorie a na stránkách novin ji nadšeně obhajoval: „Učený Žunkovič je na pravé cestě k cíli vzdálenému, za poměrů změněných“.¹⁵ Sám publikoval o runových nápisech několik studií.¹⁶

František Příkryl pro své archeologické nadšení nezapomínal na své kněžské povolání a poslání. Všechny činnosti, jimiž se zabíral, vykonával vždy velmi svědomitě. Na svých farách se dobře staral jak o své kostely, včetně jejich oprav, tak o své „ovečky“. O jeho oblíbenosti svědčí již zmiňovaná rozsáhlá korespondence plná obdivu, úcty a důvěry, o svědomitě konané kněžské činnosti pak mnohá vyznamenání, jež obdržel: byl konzistorním radou, arcibiskupským radou, místoděkanem a děkanem lipnickohranickým. Jeho korespondence svědčí o stycích s mnohými významnými osobnostmi, se kterými často spolupracoval, např. s A. Zelniem, předsedou spolku Starý Velehrad, A. Fröhlichem, pozdějším dlouholetým vydavatelem Záhorské kroniky, F. Adámkem, redaktorem Národní Republiky, s již zmiňovaným D. Žunkovičem¹⁷ a dalšími.

František Příkryl měl nejen své stoupence, ale i kritiky, a to zejména z řad mladší generace.¹⁸ Ti mu vytýkali zejména nedostatečnou kritiku pramenů, s čímž sice nelze nesouhlasit, nicméně zcela zavrhnout jeho dílo je přinejmenším unáhlené. Jistě, moderní věda dnes pracuje zcela jinými metodami než tomu bylo „za Příkryla“, zejména pak v počátcích jeho práce na přelomu 19. a 20. století, avšak nelze mu upřít velkou zásluhu na sběru cenného materiálu, na popularizaci archeologie, na osvětové činnosti. Byl upřímným vlastencem a vlastivědcem z přesvědčení. S jeho pozůstalostí byly sbírky VMO bezesporu obohaceny o zajímavý fond.

drobnosti

Poznámky

- ¹ Fond je uložen v archivu VMO pod př. č. 65/97. Protože dosud není zcela zpracován, je možné prozatím odkázat jen na výše uvedené přírůstkové číslo. Rozsáhlá korespondence je součástí Příkrylovy pozůstalosti. Do konce roku 2002 bude vypracován inventář k fondu Pozůstalost F. Příkryla.
- ² S p i s a r, Josef: Msgr. Th. Dr. František Příkryl. Záhorská kronika 20, 1937, s. 2.
- ³ S t u p a v s k ý, Rudolf: František Příkryl. Našinec 63, 6. 9. 1927.
- ⁴ P ř i k r y l, František: Præhistorické nálezy u Kroměříže a Kvasic. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 7, 1890, s. 14–21.
- ⁵ Tamtéž, s. 14.
- ⁶ P ř i k r y l, František: Pravěké nálezy na Záhoří učiněné v letech 1891–1894. Zvláštní otisk Časopisu Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci, Olomouc 1891. Týž: Pravěké nálezy na Záhoří v roku 1889–1890. Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 8, 1891, s. 16–23.
- ⁷ F r ö h l i c h, Antonín: K padesátinám Záhorské kroniky. Záhorská kronika 22, 1940, s. 64.
- ⁸ Viz pozn. č. 1.
- ⁹ P ř i k r y l, František: Strašidla u Lhoty. Záhorská kronika 11, 1928, s. 59–60.
- ¹⁰ Týž: Čarodějnice u Lhoty. Záhorská kronika 11, 1928, s. 23. Týž: Poklad na Chlumu. Tamtéž, s. 24.
- ¹¹ Viz pozn. č. 1.
- ¹² S p i s a r, Josef: Za Msgr. ThDr. Fr. Příkrylem. Zvláštní otisk Časopisu Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci, Olomouc 1940.
- ¹³ O této problematice Příkryl publikoval více článků. Avšak úplný seznam všech Příkrylových studií (nejen k osvětlimanské tematice) není předmětem tohoto drobného článku. Souhrnný seznam jeho díla bude součástí archivního inventáře. Práce na jeho dokončení v současné době vrcholí, dokončen bude do konce roku 2002.
- ¹⁴ Autor neuveden: O runách a jejich nejnovějším vysvětlení. Našinec 47, 26. 11. 1911.
- ¹⁵ P ř i k r y l, František: Runy. Našinec 47, 8. 12. 1911.
- ¹⁶ Např. viz pozn. č. 15, dále Týž: Runové nápisy na Východní Moravě. Našinec 73, 27. 6. 1937.
- ¹⁷ Jak Fr. A d á m e k, tak D. Ž u n k o v i č se na stránkách Národní republiky zapojili do bojů o Rukopisy. F. P ř i k r y l si tyto články pečlivě schovával. (Např. Národní Republika 12, 11. 8. 1933, Národní Republika 12, 13. 10. 1933).
- ¹⁸ K P ř i k r y l o v é kritice např. S t u p a v s k ý, Rudolf: c. d. nebo S p i s a r, Josef: Msgr. Th. Dr. František Příkryl, s. 5. Oba však Příkryla a jeho činnost obhajují. Rovněž v soukromé korespondenci byl Příkryl na svou kritiku v některých periodikách upozorňován, např. jej takto zpravoval jeho přítel A. F r ö h l i c h o článku v „Naši řeči“.

Resümee

Im Archiv des Heimatkundemuseums in Olmütz befindet sich der Nachlass einer interessanten Persönlichkeit, des Herrn Dr. František Příkryl (1857–1939), Kooperators in Velké Karlovice und Soběchleby bei Leipnik an der Betschwa und Pfarrers in Týnec und Drahotuše. Er gründete periodische Zeitschrift „Záhorská kronika“, sammelte Märchen und Volkssagen, arbeitete mit dem Herrn Dr. Wankel und mit dem Verein des Vaterländischen Museums zusammen. Er war Forscher im Bereich der Cyrill-Methodius-Archäologie und Runenschrift, worüber er einige Studien veröffentlichte.

Übersetzt von M. Papoušek

drobnosti

Sicílie není jen mafie

(na rozhraní noci a rána 6.00 – 6.30 posledního dne našeho sicilského putování...)

Rostislav Morávek, předseda geologické sekce VSMO

Sicílie není jen mafie

Sicílie je zemí, která se chvěje od svých kořenů, jak žena od mužových dotyků

Sicílie je země žhnoucí, není k pohlázení

To prameny jsou její hrdosti, pýchy, drsné krásy

A málo kde na světě uvidíš tak těžce obracet kámen v obilné zrno

A tak lehce omámit se necháš těžkou vůní trav

A tak snadno opiješ se těžkou chutí vín

A tak těžko stoupáš do moře strmě padajících, z moře příkře stoupajících hor a skal

A v hodinách svých zdejších dnů pozoruješ jak kámen je zde svázán časem

A na konci své cesty pak poznáš –

– ať jsi odkudkoliv, ať jsi kdokoliv, ať jsi čímkoliv a jakýkoliv –

– jen těžko jí můžeš odolat, jen těžko ji můžeš nemilovat a ctít

jako krásnou ženu, jež kolem tebe prošla a tolik snů a představ v tobě přitom probudila

jako drsně hrdý muž, jenž bázeň a respekt v tobě vyvolal.

Sicílie je zemí, kterou se musíš naučit přijímat s očima dokořán i zavřenýma,

kdy tvoje srdce ten obraz v sobě dokonává

v potu těla, zrychleném dechu, vším tím, čím se zřikáš svého přepychu

Pak teprve jsi poutníkem tou zemí a budeš jí i přijat a obdařen

Ze všech těch darů země, jež tak voní omamnými vůněmi květů, bylin a trav

Země vyprahlých strání i zelených koberců uprostřed lesů

Země jen obtížně schůdných škrapových polí

Země horských cestiček a chodníků, jež vedou do neznáma kaňonů, strží a plání

Země tyrkysových zálivů s koberci písčitých pláží

Země s pobřežím zdobeným bílými útesy i hradbami černých skal

Země s krajinou k obzorům hraničená zubatými hřebeny členitých pohoří

Země s největší galerií soch a plastik z láv

I míst přírodních oltářů, kde člověku se s pokorou chce pokleknout

A modlit se tichou modlitbou obdivných slov

Je také zemí, která kde nechce, tam tě nepustí svým ostře nabroušeným porostem

..... a já se tě ptám, sicilský poutníku, půjdeš za poznáním až do své krve?

Sicílie je země ještěrek, které znovu osídlily místa starých antických chrámů,

pro které není náš čas jejich časem

Vždyť prožily již tolik dějů, které nesouvisí s dějem lidského života a jeho osudu

To jen my spěcháme z míst, kde bychom měli zastavit své kroky a svou zběsilost proměnit v pokoru vnímání a přijímání.

Jak prozaicky, jak anachronicky se snoubí hliněná minulost s betonovou současností. Sicílie, 2002, Taormína

drobnosti

.... To jen mĭjme ta mĭsta, která poznamenala naše srdce bez naší ůčasti,
kde zastavit se znamenalo by najĭt sebe.
Neni čas sednout s veĉerem na ůtes nad mořem a naslouchat, jak spolu rozmlouvá
tato zem s mořským pŕibojem o tom, jak jeden ubírá druhému,
jak druhý pŕidává prvnímu.
Tak oblázky kamenů v pŕiboji jsou nekonĉeným pŕiběhem o tom,
jak zbyteĉný je zde náš spěch.
A Sicílie obleĉena v mraĉný šat, vynořuje se z mořských pěn jak pyšná kráska,
jež se nenabízí, kterou si je nutno zasloužit a vysloužit.
Vysloužit v potu tváře a vyschlých ůst, kdy řízení tĕla zůstává potlačena touhou
říznicí po poznání.
Sicílie je země mlžných, mraĉných oparů a záclon,
země, jež za nimi často ukrývá své poklady pŕed zraky dotěrných zvědavců.
Je ale také zemí modrých dnů, jasněho nebe se spalujícím sluncem,
které provází tvé kroky od východu až k západu.
Na vulkán Etnu s vrcholkem ve vlastním vypouštěném mraĉnu, stoupáš sám
a tvůj tep se rychle pŕizpůsobí tepu z hlubin země,
a tvůj dech je pŕávě takový jako vrcholové fumaroly.
Stoupáš a zahlcen jsi tou mohutností i dŕimající strašnou silou vulkánu,
dolů pak již sestupuješ uprostřed davu lávových postav,
jež pro mnohá podobenství z tvěho řivota zde zkameněly.
Sicílie je také zemí hlubokých kaňonů, pŕůzraĉných tůní,
které nabízejí rozpáleným tĕlům tolik osvěřujícího ochlazení.
Je také zemí, kde je ělověk náhle, neĉekane z prostorných plání
a krajinných panoramat vržen a vtažen do labyrintu ůzkých ůlĭček měst,
kde ztracen jen těžko hledá cestu ven
A pak rozradostněn po hodinách bloudění, když potká známou tvář
Hynka, Viléma, Jarmily, Vaška, Jitky.....
Sicílie zůstává za mnou, ale od toho jsou cesty, aby vedly zpátky.

Drsné i malebné pobřeží, jež zároveň dokládá, jak na pevninu vstupovala pŕedevřím bojová historie. Sicílie, 2002, pobřeží s normanským opevněním u Cefalù.

Dórský chrám z doby kolem roku 430 pŕ. n. l. v poledním řáru. Chrám pŕavděpodobně nebyl nikdy dokonĉen. Sicílie, 2002, Segesta (60 km jz. od Palerma).

Škola, tradice, děti a mládež

Drahomíra Holoušová

V současné době vyvstává před námi celá řada problémů, které musíme řešit daleko intenzivněji než generace předchozí. Životní podmínky, v nichž žili naši předkové, byly většinou nejisté. Lidé byli vydáni na milost a nemilost přírodním katastrofám, epidemiím a hladomoru. Dokázali však u těchto jevů většinou předvídat jejich začátek i konec. Dnešní civilizační katastrofy jsou způsobeny především lidmi a jejich činnostmi. Lidé jsou zodpovědní za zplodiny vypouštěné do atmosféry, za účinky radioaktivního záření, za kontaminaci přírody toxickými látkami apod.

Civilizační katastrofy působí pomalu a nedají se předvídat ani rozpoznat lidskými smysly. Oběti těchto katastrof pak žijí v neustálém stresu a v obavách o svůj život. Oprávněně můžeme konstatovat, že žijeme v globálním světovém řádu, ve kterém musíme denně čelit řadě rizik, jež naši předkové neznali. Je proto třeba využít všechny možnosti k tomu, abychom zabránili možným civilizačním katastrofám. Jen tak můžeme rozhodovat o vlastním osudu a svůj život více zaměřit na jiné a podstatnější hodnoty.

Jedním ze současných problémů se stává rovněž násilí. Skoro denně se prostřednictvím médií setkáváme s jeho různými formami, s nebývalou mírou bezohlednosti a brutality. Příčiny tohoto jevu obvykle spočívají v neuspokojivém rodinném prostředí, v nedostatku možností a příležitostí vhodného trávení volného času či v touze po neobvyklých zážitcích, často inspirovaných našimi sdělovacími prostředky.

Celá společnost, včetně rodičů a učitelů, musí hledat nápravu této skutečnosti. Je třeba najít způsob, jak uspokojovat potřeby mladých lidí, je třeba jim nabídnout různé zajímavé činnosti, které povedou k získání nových zkušeností, zážitků, které povedou k lepšímu poznání nejen druhých lidí, ale především sebe samých. Jde tedy o snahu usměrnit a převést energii i zájem mladých lidí správným směrem.

V tomto duchu pracuje i vědecký kroužek studentů – členů Národopisné sekce VSMO – při Katedře učitelství 1. stupně základní školy na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Právě ukončený výzkum byl zaměřen na zjištění způsobu využívání volného času žáky pátých ročníků vybraných škol olomouckého regionu. Po vyhodnocení výzkumu jsme museli konstatovat, že získané výsledky jsou varující. V další fázi práce bylo proto třeba zamyslet se nad novými možnostmi aktivního využívání volného času žáků. Při práci jsme se snažili realizovat především myšlenky uvedené v Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice, které vyžadují v oblasti vzdělávání větší orientaci na národní kulturní tradice a jejich vhodné zařazení do mezinárodního kontextu.

Předpokladem úspěšné práce bylo získání základních vědomostí, z nichž by vycházely další aktivity studentů. Společnou práci do určité míry ulehčila skutečnost, že všichni členové vědeckého kroužku absolvovali již v zimním semestru prvního ročníku studia seminář v rámci předmětu Základy pedagogiky a dějiny počáteční výchovy. Součástí výuky bylo zpracování seminární práce na téma Minulé a současné zvyky našeho regionu a jejich začlenění do učiva předmětů prvního stupně základní školy. Posluchači ve svých pracích vycházeli ze studia kronik i materiálů uložených v archivech a muzeích, z regionál-

drobnosti

ních publikací, z rozhovorů s pamětníky různých generací, sledovali vývoj zvyků a tradic v 19. a 20. století v místech, v nichž prožili většinu svého života.

Stejně zadání zpracovávali i studenti kombinovaného a prezenčního studia Vyšší odborné školy Charitas v Olomouci. Zaměřovali se na tradice svého kraje a v rámci předmětu Pedagogika vypracovávali rovněž seminární práce.

Studenti své práce připravovali se zájmem, zamýšleli se nad tématy a vynaložili maximální úsilí k odvedení hodnotných výsledků. Při besedách navazujících na jejich předložené práce přiznávali, že bádání jim přinesla celou řadu podnětů a získali i další, dosud neznámé poznatky, jichž mohou využít ve své budoucí práci i v osobním životě.

Předložené závěry bychom chtěli dokumentovat vyjádřením některých studentů, např. „Svět se neustále mění, přetváří, mnoho věcí upadá v zapomnění, nové věci přicházejí. Snad nikdy během dějin lidstva čas neběžel tak rychle jako v dnešní době... Jednotlivé generace přinášejí své dědictví, nemyslím tím hmotné statky, ale dědictví obsažené v tradicích. Ty jsou spojovacími články mezi námi a našimi předky. Zadání této práce mě přimělo obrátit se s prosbou o pomoc na své blízké. Chtěla jsem porovnat, jak se v průběhu generací proměnily vánoční a velikonoční tradice. Vzpomínání své babičky a matky jsem se pokusila srovnat se svými vzpomínkami a současností... Za léta strávená v našem rodičovském domě se naše zvyky vlastně příliš nezměnily. Nyní jsem to já, kdo má za úkol předat dál to, čemu jsem se od dětství učila rozumět a cítit. Je to důležitý a radostný úkol seznamovat děti s tradicemi a umožnit jim, aby se na nich aktivně podílely. Domnívám se, že udržování zvyků, a především jejich předávání, mají ve svých rukách hlavně ženy. Vždyť právě ony mají největší vliv na výchovu dětí. Svět by byl najednou velice chudý, pokud bychom přistoupili k slavení svátků jako k 'festivalu jídla a zábavy', jak nám mnohdy vnucují různé reklamy obchodních řetězců. Jedině živé a sdílné tradice nás spojují s našimi předky a mohou obohatit náš život.“

„K této seminární práci se velmi obtížně sháněly jakékoliv materiály, neboť je jich u nás velmi málo. Po minulosti, pokud není zaznamenána ve své současnosti, se jen velmi těžko pátrá. Člověk je pak vděčný za jakoukoliv vzpomínku, kterou poskytne někdo z pamětníků. Je mnoho otázek, které nás napadají, až když není, kdo by je zodpověděl.“

„Dozvěděl jsem se mnoho nových a zajímavých věcí a informací, které mě určitě obohatily. Chtěl bych také poděkovat své babičce (90 let) a tatínkovi, že se se mnou podělili o své vzpomínky. Naše rozhovory byly nejen příjemným posezením a povídáním, ale také lidským sblížením. Někteří lidé jsou opravdu zdrojem bohatých pramenů a informací a je škoda, že je mnohdy nemají komu předat.“

„Na Blanensku není žádná rozšířená tradice nebo zvyk, které by tuto oblast proslavily. Tradice se tu často udržují jen v úzkém rodinném kruhu či v rámci vesnice. Jedním z těchto zvyků je i pečení perníčků v naší rodině. Touto činností si já, moje maminka, tetička i babička a několik rodinných přátel zpříjemňujeme nejkrásnější svátky v roce – Vánoce a Velikonoce. Nejlepší na našem zvyku je, že si vždy během toho všeho shonu a stresu, kterým jsou dnes tyto svátky provázeny, dokážeme najít čas a upečeme a nazdobíme perníčky. Tvorba perníčků je pro nás jakýmsi druhem relaxace, která vnáší do našich duší harmonii a sváteční náladu i pohodu... Tento rok jsem vyzkoušela péct perníčky ve svém zaměstnání, v Domově Olga, denním stacionáři pro mentálně postižené. Všichni klienti byli doslova nadšení, pečení perníčků se jim opravdu moc líbilo.“

drobnosti

„V této práci jsem chtěla 'oprášit' staré tradice, které již upadají v zapomnění. Osobně je mi to moc líto, protože jsou to chvíle, kdy se můžeme v našem denním shonu zastavit a uvědomit si krásu. Krásu lidského života, poklad rodiny, přátelství, bohatství přírody, ročního období. Můžeme vyjít ze sebe, ze svých vlastních problémů a vejít do harmonického dialogu s dalšími lidmi, přáteli, které leckdy i denně potkáváme, ale s kterými si nemáme čas popovídat. Úmyslně jsem ve své práci nezmínila Vánoce. Myslím si, že tyto svátky má mnoho lidí rádo právě proto, že to jsou svátky pokoje, míru, rodinného štěstí a tradice. Takovýchto svátků však můžeme mít mnohem více. Dříve měli lidé fyzicky daleko náročnější práci, a přece si našli čas na slavení, pravděpodobně v tom nacházeli sílu pro každodenní náročný život.

Každý den prožívaný s očima a srdce otevřeným může být pro nás svátkem. Dopřejme si onen luxus také, neodhazujme dobrovolně tradice, které nám zanechali naši předkové, nezříkejme se krásy a radosti, kterou můžeme prožívat.“

Studenti ve svých pracích shromáždili mnoho cenných údajů. V jim blízkých regionech se zaměřovali na průběh celoročně prováděných zvyků a tradic, na průběh Velikonoc, Vánoc, na výroční obyčeje, svatební zvyky, na vaření tradičních jídel, na národopisné slavnosti, pověsti, na klasické betlémy. Zaujaly je rovněž zaniknutá i znovuoobjevená řemesla, způsoby oblékání, stravy, vaření, pečení apod. Získané poznatky se snažili začleňovat do různých předmětů na prvním stupni základní školy.

Domníváme se, že láska k rodné zemi, hrdost na činy jejich obyvatel v minulosti i současnosti, pocit sounáležitosti s vlastním národem, jsou v přítomné době tím, co dává lidem jistotu, co spojuje jejich přítomnost nejen s minulostí, ale i s budoucností. Jsou tím, co může přidat k současnému pocitu evropanství něco specifického, spojeného s vlastním národem.

Tradice a zvyky existují již od nepaměti. Mění se však prostor i čas, mění se lidé, jejichž život provázejí, kterým slouží a pomáhají ve složitých společenských, ekonomických i jiných podmínkách. Je proto důležité uvědomovat si význam národních tradic a naší kulturní minulosti. Svou úlohu tu musí sehrát právě škola a její učitelé, kteří by měli znát tradice svého národa, seznamovat s nimi žáky, a to nejen v rámci mezipředmětových vztahů, projektového vyučování, ale i při mimoškolních činnostech či zájmových aktivitách.

Přestože lidové obyčeje a zvyky ztratily již dávno svůj náboženský a rituální charakter, rádi se k nim každým rokem znovu vracíme jako ke krásnému odkazu našich předků. V současné době nám tradice pomáhají obnovovat hodnotu lidského života, dodávají mu poezii a přinášejí novou inspiraci, zvláště ve smyslu návratu k přírodě a v nutnosti ji chránit.

Vznikají také nové tradice, které nenásilnou formou ovlivňují vztah mladých lidí k přírodě. Svědčí o tom například budování síní tradic na školách i v obcích. Jejich úkolem je mladým i starým lidem připomenout místní tradice, obyčeje či zvyky a podat tak obrázek života předchozích generací.

Některé tradice znovu ožívají. Kromě těch ustálených k nim patří například otvírání studánek, čerpání síly ze stromů a kamenů nebo čištění zdevastovaných lesů a vodních toků.

Při akci Pohádkový les, pořádané ke Dni dětí, se účastníci během své okružní trasy setkají nejen s pohádkovými bytostmi, ale zároveň prostřednictvím různých soutěží se dětem přiblíží živá i neživá příroda a ukáže se jim, jak ji můžeme chránit.

Součástí novodobých tradic se stávají ekologické aktivity, k nimž například patří Den Země. Během tohoto dne žáci uklízejí okolí školy, vystavují své výrobky, z nichž některé jsou zhotoveny z odpadových materiálů, včetně recyklovaného papíru apod. Vybraní zástupci žáků se někdy účastní se svými učiteli zasedání obecního zastupitelstva, a tím je umocněna důležitost i velikost tohoto dne.

Všechny tradice, zvyky či obyčeje jak obnovené, tak nové, mohou přispět k formování pocitu morální odpovědnosti za ochranu přírody a k vytváření správného postoje k životním hodnotám.

Literatura:

1. M u s í l, J.: K významu tradic v rodinné výchově. In: Folklor pro děti a děti pro folklor. Strážnice Ústav lidové kultury, 2000, s. 85–87. ISBN 80-86-156-36-2.
2. M u s í l, J. V.: Sociálně psychologické souvislosti tradic Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci. In: Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, roč. 1999, č. 278, s. 55–69. ISSN 1212-1134.
3. M u s í l, J. V.: Kultura, hodnoty, tradice a řád. In: Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, roč. 2000, č. 280, s. 92–99. ISSN 1212-1134.

Resümee

Zur Zeit taucht vor uns eine ganze Reihe der Probleme auf, die wir weit intensiver als die vorherigen Generationen lösen müssen. Die Zivilisationskatastrophen wirken langsam und lassen sich weder voraussehen noch mit den Menschensinnen erkennen. Die Opfer dieser Katastrophen leben dann in ständigem Stress und mit der Furcht ums Leben. Wir können berechtigt feststellen, dass wir in globaler Weltordnung leben, in der wir einer Reihe von Risiken täglich steuern müssen, die unsere Vorfahren nicht kannten. Zu einem der jetzigen ernstesten Probleme wird die Gewalt. Die Ursachen dieser Erscheinung liegen gewöhnlich in unbefriedigendem Familienmilieu, in Mangel an Möglichkeiten und Gelegenheiten zur geeigneten Verbringung der Freizeit oder in der Sehnsucht nach ungewöhnlichen Erlebnissen, die oft durch unsere Medien inspiriert sind.

Die ganze Gesellschaft zusammen mit den Eltern und Lehrern muss eine Wiedergutmachung von dieser Tatsache suchen. In diesem Sinn arbeitet auch die Interessengemeinschaft der Studenten, Mitglieder der Völkerkundlichen Sektion der Heimatkundlichen Museumsgesellschaft in Olmütz, die beim Lehrstuhl für Lehrstand der 1. Stufe auf Grundschulen an der Pädagogischen Fakultät der Palacký-Universität tätig ist. Die zur Zeit beendete Untersuchung war auf die Erfassung von Art und Weise der Ausnutzung der Freizeit von den Schülern der fünften Jahrgänge aus den ausgewählten Schulen der Olmützer Region gerichtet. Nach der Auswertung der Untersuchung mussten wir feststellen, dass die ermittelten Ergebnisse warnend sind. Es war in der weiteren Arbeitsphase notwendig, über neue Möglichkeiten der aktiven Ausnutzung der Freizeit der Schüler nachzudenken. Wir bemühten uns bei unserer Arbeit vor allem um die Verwirklichung der Gedanken, die im Nationalprogramm für die Entfaltung der Bildung in der Tschechischen Republik angeführt sind, welche im Bildungsbereich größere Orientierung auf die nationalen Kulturtraditionen und ihre geeignete Einreihung in den internationalen Kontext erfordern. Die Studenten sammelten viele wertvolle Angaben in ihren Arbeiten. Sie konzentrierten sich in ihnen bekannten Regionen auf den Verlauf der ganzjährig durchgeführten Sitten und Gebräuche, auf den Verlauf von Ostern und Weihnachten, auf die Jahres- und Hochzeitsbräuche, auf das Kochen von Traditionsgerichten, auf die völkerkundlichen Feste, auf die Sagen, auf die klassischen Weihnachtskrippen. Sie bemühten sich um die Einreihung der ermittelten Erkenntnisse in unterschiedliche Lehrgegenstände auf der ersten Stufe der Grundschule. Es entstehen auch

neue Traditionen, die in gewaltloser Form die Beziehung der jungen Leute zur Natur beeinflussen. Dies bezeugt zum Beispiel die Errichtung der Traditionsstuben in den Schulen und Gemeinden. Es ist ihre Aufgabe, der jungen und alten Leute die örtlichen Traditionen, Sitten und Bräuche in Erinnerung zu bringen. Sie bieten ihnen auch das Lebensbild der vorhergehenden Generationen.

Alle Traditionen, Sitten oder Bräuche können zur Gestaltung des Verantwortungsgefühls für den Umweltschutz und zur Gestaltung der richtigen Stellung zu den Lebenswerten beitragen.

Übersetzt von M. Papoušek

Loutkářský Klicpera

Xenie Šofková

V roce 1968 zakoupilo Vlastivědné muzeum v Olomouci od paní Růženy Čechové loutky a rekvizity z loutkového divadla, které stálo u zrodu amatérské kariéry olomouckého loutkáře ing. Františka Čecha, přezdívaného „loutkářský Klicpera“. Sama přezdívka ukazuje význam, který pro regionální loutkářskou scénu tento nadšenec měl. Ačkoliv byl inženýr chemie, celý život zasvětil své zálibě v dřevěných hercích. Paní Růžena Čechová, manželka loutkářského Klicpery, vzpomíná¹ na pražská studentská léta svého manžela „kdy hořel přímo vášní pro loutky“. Nakupoval hlavičky, návrhy rekvizit a „každou korunku zanesl na Žižkov Müntzbergovi“, který hlavičky a návrhy rekvizit vyráběl a prodával. Také navštěvoval všechna představení na Letné u Suchardy, od kterého si půjčoval hry z jeho repertoáru.

První představení, které bylo hráno s loutkami, jež položily základ dnešní sbírce loutek Vlastivědného muzea, se odehrálo v Olomouci-Hejčíně v hospodě u Dostálů v roce 1920. Tehdy to bylo divadélko Národní jednoty, ze kterého vyrostla nynější Kašpárkova říše. Fr. Čech byl velký nadšenec a svým nadšením nakazil i lidi kolem sebe. Ať již matku, manželku nebo stálého spolupracovníka Antonína Vidlaře staršího, kterému nikdo neřekl jinak než „všeuměl Vidlaříček“. Ten vyřezával loutky, budoval konstrukce divadla a dělal spoustu dalších potřebných prací. O oblečení loutek se zase staral krejčovský salón hejčínských žen v čele s paní Čechovou matkou a manželkou Růženou. Ženy mezi sebou soutěžily, která ušije krásnější oblečky a proto jsou kostýmky loutek v muzejní sbírce mimořádně pečlivě a dokonale vypracované. Měnily se podle potřeby her a dodnes jsou v Kašpárkově říši schována malá ramínka, na která se ukládaly.

Vlastní soubor se skládá z jedenácti 40 centimetrů vysokých celodřevěných loutek, oblečených v již zmiňovaných krásných kostýmech, na kterých je vidět láska, se kterou byly ušity. Základ každého loutkového divadla tvoří pochopitelně Kašpárek, dále jsou to princ, princezna, král, královna, kouzelný černokněžník a další loutkové postavičky. První loutky vyřezával již zmiňovaný Vidlaříček, v dalších letech i Jan Spáčil. Dále do souboru patří čtyři celorezbované loutky bez kostýmů, představující starého a mladého čerta, obra a kostlivce, které byly na konci 60. let zakoupeny za dnes neuvěřitelných 95 korun, dále čtyři loutky zvířecí, téměř metr dlouhý drak s křídly, dvacet řezbovaných hlaviček loutek a velké množství dekorací a malovaných kulis na lepence. Nejkrásnější rekvizity představují vybavení vesnické světnice – stoly, židle, kolovrátek, kolébka, nádobíčko a hlavně z hli-

drobnosti

něné hmoty vyrobené jídlo, jako např. tlačěnka, vepřová hlava, koláče, vánočka a spousta dalších roztomilých rekvizit.

Celý soubor je dílem spousty nadšenců a svědčí o velké lásce a péči, kterou lidé kolem loutkářského Klicpery své zálibě věnovali. Je dokladem jedné z nejvýznamnějších fází historie proslulého olomouckého amatérského loutkářství.

Poznámky

- ¹ Růžena Čechová vzpomíná. Čechova Olomouc. Sborník k 1. festivalu amatérských loutkářských souborů v Olomouci, s. 15.

Resümee

Das Heimatkundemuseum in Olmütz kaufte Puppen und Requisiten des Puppentheaters von der Frau Růžena Čechová an, das am Anfang der Dilettantenkarriere des Puppenspielers Ing. Frantšek Čech stand, der unter dem Beinamen „Figurentheater-Klicpera“ bekannt war. Obwohl er Chemieingenieur war, widmete er das ganze Leben seiner Passion für die Schauspieler aus Holz.

Die erste Vorstellung, die mit den Puppen gespielt wurde, welche für das Fundament der heutigen Puppensammlung des Heimatkundemuseums gehalten werden, fand in Olmütz-Hatschein in der Gaststätte „Bei Dostálů“ im Jahr 1920 statt. Damals handelte es sich um das Puppentheater des Nationalvereins, aus dem das jetzige Kasperle-Reich heranwuchs. Das Ensemble selbst besteht aus elf, 40 cm hohen Ganzholzpuppen, die schöne Kostüme anhaben, und an welchen man die Liebe sieht, womit sie genährt waren. Die schönsten Requisiten stellt die Ausstattung einer dörflichen Stube dar, wozu Tische, Stühle, Spinnrad, Wiege, kleines Geschirr und aus Tonmasse hergestellte Gerichte, wie zum Beispiel Presswurst, Schweinskopf, Kuchen und viele andere liebevolle Requisiten gehören.

Das ganze Ensemble ist ein Werk von vielen Schwärmern und zeugt von der großen Liebe und Sorgfalt, welche die Menschen rundum den Figurentheater-Klicpera ihrer Passion widmeten. Es belegt eine der bedeutendsten Phasen der Geschichte des berühmten Olmützer Dilettantenpuppenspielerwesens.

Übersetzt von M. Papoušek

Praníř na olomouckém Horním náměstí

Zdenka Bláhová

Interiér náměstí a volných prostranství i bezprostřední okolí někdejšího středověkého města obecně, byly průběhem doby vyplněny drobnými objekty různého charakteru spojenými s všedním městským životem. Zabydlovaly prostor městského člověka a podílely se na stavební podobě města. Během staletí se oěměňovaly, ty z nich, jejichž funkce pomínila, zanikaly. Mezi nimi byly i objekty a prostory související s praktickým uplatňováním právního řádu městského života s jeho každodenními instrumenty. Zachycovaly různé fáze dohledu i sankcí městské správy a důsledků (od veřejně zprostředkovaných místních měř ke kontrole na náměstích a v radnicích až po smírčí památníky). Některé z nich se dochovaly

Wrocław, pranýř před radnicí, kopie podle originálu.
Snímek Z. Bláhová

„zapomenuté“ dodnes – jako např. smírčí kříže v krajině či pranýře ve středu některých obcí a na náměstích měst, oba typy připomínající důsledky neřádného konání našich předků. Pranýř jako praktický právní instrument výkonu mírnějšího trestu i jako jeden z druhotných symbolů městského práva, smírčí kříž jako památník, součást trestních opatření někdejšího protiprávního činu nebo jako jeden z atributů vyrovnání provinilého a příbuzných či přátel zabitého. Pranýře se mezi památkami Olomoucka nedochovaly, zmizely v souvislosti se zrušením tělesných trestů josefínskými reformami v poslední třetině 18. století a s pozdějšími úpravami náměstí. Smírčích křížů nalezneme např. jen mezi chráněnými památkami stejné oblasti téměř dvě desítky. Většinou však jen jako památek minulosti, dnes již bez povědomí tragického příběhu jejich vzniku (připomenutého zpodobněnou zbraní či nástrojem) a vyjmuté z původního prostředí. Někdy naopak navíc s ro-

mantickým podtextem. Výjimkou je smírčí památník Štolbašských z Olomouce-Hodolan zachovaný v někdejší situaci, jehož kopie (originál ve Vlastivědném muzeu v Olomouci), obklopená současným světem výškových budov a rychlých komunikací, stále připomíná konkrétní tragickou událost z roku 1527 na veřejné cestě. K němu se výjimečně shodou okolností zachovalo několik informací. Jednak v textu na památce samotné, jednak v půhoných knihách, které událost vysvětlují. V roce 1527 pohánějí bratři Vítek a Jan z Dobřic purkmistra a olomouckou městskou radu z tisíce kop gr. širokých v souvislosti se sporem o komentář Jiřího Štolbašského k oběma bratrům v přítomnosti Filipa Kavky a o původci zadání Boží muky zedníkovi Janu Prockovi a nápisu na ní.¹

Také abstraktněji s městským právem související a ve městě vymezený prostor požívající zvláštní ochrany zmizel z našeho povědomí – „freyung“, místo asyly pro provinilce utíkající před spravedlností či hledající ochranu. V Olomouci jím byly klášter s kostelem sv. Michala a jeho okolí se zemským domem ve vnitřním městě a kanovnícké rezidence na Předhradí.² Dnes v těchto místech vzbuzuje respekt jen architektura, atmosféra místa či pozice vyvýšené polohy Michalského vršku, stejně jako klidná a důstojná atmosféra prostředí okolí Křížkovského a Wurmovy ulice.

Před nedávnem odkryl archeologický průzkum na jihozápadní straně olomouckého Horního náměstí mj. základy drobné solitérní stavby, o jejíž interpretaci se vedla odborná diskuse. Z té vyplynulo, že se jedná s velkou pravděpodobností o pranýř. Jeho zachované substrukce jsou datovány keramikou do doby kolem roku 1500.³ Tímto nálezem se rozší-

řilo naše poznání minulé rozmanitosti prostoru Horního náměstí, které je ostatně samo v poslední době v popředí zájmu, o konkrétní historický artefakt.

Zatímco se zbouráním olomouckého pranýře zaniklo i naše povědomí o něm, písemné a grafické prameny jeho existenci stále připomínají, a to od 14. do 18. století. Jak se projevoval pranýř v prostoru olomouckého náměstí a jeho architektuře? Nalezené substrukce mnoho o architektuře pranýře nenaznačují. Z jejich charakteru lze usuzovat jen na výrazný objekt. Zmíněné písemné a obrazové prameny načrtávají jeho konkrétnější kontury.

O pranýři v Olomouci se dovídáme z rozptýlených druhotných zmínek v souvislosti s jeho praktickou primární funkcí nebo s jeho topografickou funkcí orientačního bodu v široké ploše jižní části Horního náměstí. Zprávy o něm jsou soustředěné právě na tyto praktické vlastnosti, kdy je jeho architektura druhořadou záležitostí. Proto o jeho konkrétní architektonické podobě víme méně. Obecně však jde o stavbu charakterizovanou její užitkovou funkcí, která neposkytuje mnoho možností architektonických variant. Jednalo se o veřejné označené a vyvýšené místo určené pro předvedení hříšníka a praktickou i symbolickou prezentaci jeho trestu široké obci. Šlo proto o drobný centrální objekt, většinou o sloupek na vysokém odstupňovaném soklu, opatřený řetězem a okovy k připou-

tání viníka, situovaný na frekventovaném místě městského dění, tzn. v centru obce na náměstí u radnice (foto 1). Pranýř mohl mít i plastičtější formy drobné stavby, někdy i patrové (foto 2). Pranýř nebyl jediným bodem veřejné demonstrace důsledku nepravostí. V obci se nacházelo ještě další frekventované místo pro aplikaci veřejné pohany hříšníka – před městským kostelem. I k tomuto případu nalezneme v olomouckých pramenech zmínky.

Informace městských archiválií k architektuře olomouckého pranýře jsou nahodilé a spíše technického rázu, protože nešlo o objekt reprezentační, hodný pozornosti či obdivu. Jde o archivní doklady z průběhu několika století. O olomouckém pranýři, resp. jeho existenci, se dovídáme již v nejstarší městské knize olomoucké k roku 1363, kdy došlo k zabíjení a jeho vyšetřování, při kterém někteří křivě přísahali a proto „...byly jejich jazyky na pranýři probodeny...“⁴ Také z doby pozdější existuje mnoho informací. Zejména v pramenech právní povahy druhé poloviny 16. století a 17. století, odkud

Pranýř z tržiště v Paříži na kresbě z roku 1670. Reprodukce podle R. Kleinpaula.

se dochovala nejstarší olomoucká kriminální registra. Obdobný charakter mají informace přinášené již od poloviny 16. století v Tovačovské knize ortelů olomouckých. Najdeme je také při různých příležitostech v protokolech městské rady.

Tak můžeme sledovat praktické používání pranýře až do 18. století. Dovídáme se o různě odlišených formách konání u něj, ale také o různém označení samotného objektu. Oba typy informací se letmo dotýkají podoby stavby i jejího situování. Provinilci mohli v pranýři jen stát konkrétně určenou dobu (např. 1587 mezi 14. a 15. hodinou, 1605 polovinu dne, 1628/29 jednu hodinu, ad.). Jindy s konkrétně určeným atributem, ale i s veřejným oznámením (např. 1596 s připevněnými verši vysvětlujícími a poučujícími).⁵

Jinou obměnou bylo mrskání metlami u pranýře (např. 1612, 1625, ad.), horším případem bylo stětí u pranýře (1587 v době mezi 14. a 15. hodinou, 1609, 1626, ad.), ale také nabodnutí useknuté ruky na pranýři (1603).

Trest provinilce však mohl také souviset s jinak označovaným objektem – Eyserngitter (1585), Gütter, Gütte (1603), Narrengütterle (1626), Narnheusl (1634), Gather (1655).

Ve stejných pramenech nalezneme zmínky i o potupném stání u kostela (např. v dubnu a září 1611 stání po tři kázání před kostelem sv. Mořice, v červenci 1633 stání před kostelem a posléze ještě „...in der Brechel...“, ad.). Někdy také s hořící svící (např. 1689), často s dalším následujícím trestem (práce v poutech při obecním stavení, vsazení do trdlice, ad.).⁶

Obdobné informace vyčteme z písemností městské rady. Např. v roce 1662 je řeč o trestu, kdy má obviněný „... in das narrenätter kommen ...“, roku 1674 o verdiktu týkajícím se Anny Milerové, která má tři dny, každý den hodinu, stát „... in dem halskragen am eck des rathauses nechst der mauth ...“ jiným podobným ženám k výstraze. Výrok byl později doplněn notickou, že byla potrestána jen vsazením do „narrengatter“. Obdobné i topografické informace přinášejí reference městského stavebního úřadu magistrátu např. v říjnu 1719 o plánovaném propachtování šesti dokončených radničních krámů. V topografickém popisu situace se uvádí „...gegen das so genannte Narrengatter...“.⁷ Množství zápisů obsahuje několik topografických informací, např. k roku 1626 se uvádí stětí „...bei Justitz hinter dem Rathaus...“⁸, k roku 1674 o trestu na pranýři „... am eck des rathauses nechst der mauth ...“.⁹ Další informace přidávají starí olomoučtí historici (H. Kux a V. Nešpor) probírající se systematicky olomouckým pramenným materiálem a objevující různá zákoutí života města. V nich i zmínky o drobných městských objektech. H. Kux uvádí událost, které asistoval sám Ludvík Jagelonský. V den jeho odjezdu z města byly před panovníkovými očima spáleny u pranýře na náměstí protestantské knihy.¹⁰ V. Nešpor pak popisuje jiné události spojené s pranýřem. V roce 1622 na něm byla vyvěšena jedna z černých tabulek s bíle napsanými jmény uprchlých rebelů. Informuje též o existenci otáčecí klece (pranýře) na jižní straně náměstí, která byla určena padlým dívkám a která byla odstraněna teprve roku 1786¹¹.

Z uvedených informací se dovídáme o umístění pranýře na jižní straně radnice a jeho formách. Jednak o pranýři, u kterého byli provinilci mrskáni či jen vystaveni různě dlouhou dobu obecnému posměchu, jednak o kleci bláznů či pošetilých, do které byli provinilci zamykáni.

Jisté je, že architektonické formy pranýře se mohly průběhem doby mírně měnit. Jisté se tradovaly prastaré tvary, které si můžeme např. připomenout se středověkými výjevy

Bičování Krista obecně (prostý sloup) – na olomouckých památkách, např. v nástěnném cyklu v kostele Neposkvrněného Početí Panny Marie. Na začátku své funkce, tj. v počátku fungování města mohl být pranýř dřevěný a jeho situování se mohlo mírně měnit s dokončenou výstavbou pozdně gotické radnice a s utvářením prostoru a architektury náměstí. Od konce 15. století bylo jistě umístění v ploše jižní části náměstí definitivní a uprostřed kupeckého ruchu (tržiště, bohaté krámy, mýto, lékárna, apod.), zároveň na dohled správy městské rady pod okny radnice i příležitostně přítomných královských úředníků či přímo panovníka (před objekty určenými k jejich bydlení na jižní straně západní strany náměstí), stejně jako v dosahu duchovní podpory kaple sv. Jeronýma (a kaple sv. Markéty) přímo ideální. Zde pak fungoval do začátku 19. století v poslední podobě oné otáčecí klece. Když byly zrušeny v rámci josefínských reforem tělesné tresty, pozbyl pranýř své původní funkce (1786) a z plochy náměstí byl patrně důsledkem jeho dalších úprav a doplňování odstraněn. 19. století přidalo na olomoucké Horní náměstí další artefakty, byla upravována plocha náměstí dlažbou (1830), v jeho prostoru se budovalo veřejné osvětlení a pro pranýř zde již nebylo místo.

Pro existenci pranýře i zachycení jeho zmizení z plochy náměstí lze využít ještě další pramen – dochované plány města z 18. a 19. století. Nejstarší plán Olomouce ze začátku 18. století¹² zachycuje na západní polovině jižní strany Horního náměstí půdorys objektu, který nelze identifikovat s žádným již známým objektem ze stavební historie města. Ale naopak zachycený kruhový objekt se nachází v místech archeologického nálezu a zároveň v onom výše zmíněném místě ideálním pro umístění pranýře. Existenci tohoto objektu potvrzují další plány města. Plán z roku 1758,¹³ plán z roku 1771–1785¹⁴ a konečně plán z 19. století.¹⁵ Plán města stabilního katastru z roku 1833 již objekt nezachycuje. Ten je právě z doby výše zmíněné úpravy náměstí.

Při současné úpravě Horního náměstí bylo místo, ve kterém zůstaly zachovány fragmenty zdiva soklu pranýře, v dlažbě označeno kovovou deskou s informativním textem. Vedle nalezeného fragmentu a připomenutých několika historických pramenů nám dnes po pranýři zůstala i možnost historické kontinuity onoho pranýřování – poukazování na nepravosti.

Poznámky:

- ¹ Naposledy M i l l e r, Jaroslav a kol.: Konfliktní soužití: královské město – šlechta – duchovenstvo v raném novověku, Edice: Knihy půhonné a nálezové královského města Olomouce (1516–1616), Olomouc 1998, s. 82. H l o b i l, I.: katalogové heslo č. 315, in H l o b i l, I. – P e r ů t k a, M., ed.: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550, III. Olomoucko, Olomouc 1999, s. 394–395.
- ² P r a s e k, V.: Organizace práv magdeburských na severní Moravě a v rakouském Slezsku, Olomouc 1900, s. 17.
- ³ Archeologický průzkum v rámci úpravy povrchů Horního náměstí prováděný Památkovým ústavem v Olomouci, o nálezu srvn. F a l t ý n e k, K.: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na Horním náměstí v Olomouci v roce 2000, Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 2000, Olomouc 2001, s. 96–100, zejm. 99–100, též D e h n e r o v á, H. – M i c h n a, P.: Důležitější záchranné archeologické výzkumy, tamtéž, s. 81–86, zejm. s. 82.

- ⁴ Š p á č í l, V., ed.: Nejstarší městská kniha olomoucká, Olomouc 1982, s. 213.
- ⁵ Citace P r a s e k, V.: Organizace ..., viz. pozn. 2, s. 27.
- ⁶ Vše srvn. zápisy publikované in: P r a s e k, V.: Organizace ..., viz. pozn. 2. a P r a s e k, V.: Tovačovská kniha ortelů olomouckých, Olomouc 1896.
- ⁷ Vše cit. in: K u x, H. – K r e s s, M.: Das Rathaus zu Olmütz, Olmütz 1904.
- ⁸ P r a s e k, V.: Organizace..., viz. pozn. 2., s. 46.
- ⁹ Cituje K u x, H. – K r e s s, M.: Das Rathaus..., viz. pozn. 7., s. 133.
- ¹⁰ K u x, H.: Geschichte von Olmütz, Olmütz 1937, s. 114.
- ¹¹ N e š p o r, V.: Dějiny Olomouce, Brno 1936, s. 148, 195.
- ¹² Plán města z let 1712–1727, uložený ve fondech SOKA v Olomouci.
- ¹³ Plán města a pevnosti z roku 1758, uložený v archivu Státního ústavu památkové péče v Praze.
- ¹⁴ Plán města z let 1771–1785 s domovními čísly podle josefínské kontribuce, uložený ve fondech SOKA v Olomouci.
- ¹⁵ Plán města z 19. století s vyznačením bloků, pevnostních hradeb a nejbližšího okolí, uložený ve fondech SOKA v Olomouci.

Resümee

Im Interieur und Exterieur der mittelalterlichen Stadt befanden sich kleine Objekte, die sich im Verlauf der Zeit abänderten oder mit der beendeten Funktion verschwanden. Darunter gibt es auch Objekte, die mit der praktischen Geltendmachung der städtischen Rechtsordnung zusammenhängen. Es handelt sich zum Beispiel um Pranger und friedensrichterliche Kreuze, von denen einige bis heute erhalten blieben. Die friedensrichterlichen Kreuze finden sich als aufgelistete Kulturdenkmäler in Olmütz und Umgebung, Pranger gibt es keinen. Die unlängst durchgeführte Grabung auf der Südseite des Oberlings deckte Grundmauern eines Bauobjektes auf, das als Pranger gedeutet war. Seine gewesene Existenz an dieser Stelle befürworten Informationen in den Archivquellen, vor allem die rechtlichen. Der Pranger befand sich auf der Südseite des Oberlings in Form eines drehbaren Käfigs wahrscheinlich bis zur Herrichtung des Oberlings am Anfang des 19. Jahrhunderts.

Übersetzt von M. Papoušek

Doprovodné programy k výstavám pro děti a mládež v olomouckém muzeu

Ludmila Drtílková

Důležitou součástí návštěvnické veřejnosti tvoří ve Vlastivědném muzeu v Olomouci děti a mládež. Z toho důvodu je již po několik let část muzejních aktivit zaměřena na malé návštěvníky. Svou prezentační činností, jako jsou expozice a výstavy, doplňují odborní pracovníci Historického, Přírodovědného i Archeologického ústavu muzea různými doprovodnými programy a kulturními pořady, z nichž některé jsou určeny přímo dětem.

Hlavním smyslem těchto akcí je poučnou a zábavnou formou zpopularizovat výstavy, zvýšit jejich atraktivnost a zároveň podnítit zájem o návštěvu muzea. Kromě výstav koncipovaných přímo pro dětského návštěvníka, jako např. úspěšná výstava rodinných loutkových divadel, realizuje muzeum převážně výstavy odborně zaměřené, kdy právě doprovodné akce umožňují dětem v závislosti na věku výstavy hravou formou přiblížit. Dětské programy, které většinou připravují autoři scénářů, se tematicky vztahují k výstavám a zároveň je doplňují živým slovem, zpěvem, hudbou, hrami, kreslením a soutěžemi. Většina se koná přímo ve výstavních sálech muzea.

V uplynulém desetiletí byly úspěšně realizovány zejména hudebně zábavné a výtvarné pořady i různé vědomostní soutěže určené převážně pro žáky základních škol. Kdo pracuje s dětmi, dobře ví, jak dokáží překvapit vědomostmi, fantazií, šikovností a často i zaskočit svojí upřímností. Aby výstavy a doprovodné programy žáky co nejvíce oslovily a zároveň přispěly k rozšíření a obohacení vyučovací látky, spolupracují muzejní pracovníci s učiteli i vysokoškolskými pedagogy.

Doprovodné hudebně zaměřené pořady připravují ve spolupráci s muzeem Mgr. Květa Fridrichová a Mgr. Zdeňka Fridrichová. Obě jmenované mají bohaté zkušenosti s prací s dětmi a mládeží, neboť jedna je lektorkou na katedře hudební výchovy Pedagogické fakulty UP a druhá vyučuje na Základní umělecké škole v Olomouci. Jejich pásma písniček a hudebních scének jsou mezi dětmi velmi oblíbená.

K úspěšným doprovodným akcím patřil hudebně zábavný pořad, připravený k přírodovědné výstavě Hmyz neskutečných tvarů. Na této výstavě si děti mohly zazpívat za doprovodu klavíru a houslí řadu písniček, např. Stonožku od Jaroslava Ježka a přitom si pohrát se šestinohou plyšovou stonožkou obutou ve skutečných botičkách. Stonožku, stejně tak i berušku, doma zhotovily paní učitelky. V písničce Komáři se ženili děti se zájmem poslouchaly, jak se dá komáří pískot napodobit pomocí vysokých tónů houslí.

V roce 1994 se uskutečnila v olomouckém muzeu výstava Hračky domorodých dětí Afriky a Ameriky, která byla uspořádaná ze sbírek Náprstkova muzea v Praze. Doprovodný program byl sestaven z dětských písní Afriky a Ameriky. Malí návštěvníci si mimo jiné vyslechli Dětskou píseň z Ugandy za doprovodu houslí, klavíru a bicího nástroje darabuky a Africkou ukolébavku. Naučili se také indiánskou píseň Pato patito, při které byly použity pravé indiánské kožené bubínky.

Další z hudebních pořadů doplnil výstavu Lovecké motivy z muzejních a zámeckých sbírek 18. – 20. století. Program pod názvem Já jsem malý mysliveček byl sestaven z povídaní o lese, myslivosti, z písniček a scének o myslivcích, hajných i lesních zvířátkách.

kronika

Menší děti se aktivně zapojovaly a s chutí si zazpívaly známé písničky, např. o tom, jak „skákal pes a za ním šel myslivec“. Ten také opravdu přišel v mysliveckém obleku s kloboukem, puškou a živým pejskem.

V roce 1997 byla v olomouckém muzeu instalována ve spolupráci s Muzeem Komenského v Přerově velká výstava nazvaná Škola za starých časů, která přiblížila návštěvníkům školní prostředí za Rakousko-Uherska na přelomu 19. a 20. století. V rekonstruované třídě mohly děti zasednout do starých lavic a strávit vyučovací hodinu hudební výchovy ve škole, do níž chodili jejich prababičky a pradědečkové. Paní učitelky uvedly děti do daného období a prostředí a poté žáci zpívali za doprovodu houslí a klavíru a aktivně se zapojovali do výuky i hrou na drobné, většinou dřevěné bicí nástroje, např. dřevěné tyčinky, špalíky nebo malý xylofon. Děti si nejen zazpívaly, ale měly možnost se také seznámit s hudebními nástroji. Přímou ve třídě a v tzv. dětském koutku malí návštěvníci rovněž kreslili nebo si mohli vyzkoušet psát namáčecími pery nebo na břidlicové tabulky.

Na výstavu Škola za starých časů navázala chronologicky výstava nazvaná Jak se učilo za první republiky, která se uskutečnila v loňském roce opět díky velmi dobré spolupráci s Muzeem Komenského v Přerově. Tato výstava byla rovněž doplněna doprovodnými akcemi pro děti a mládež. V rekonstruované školní třídě byly opět realizovány oblíbené pořady, které sestávaly z hudebních scének, hádanek, říkadel a zejména lidových písniček za doprovodu houslí, akordeonu nebo flétny.

Pro zpestření použili účinkující látkové dekorace s motivy, které se tematicky vázaly k písním Běží liška k Táboru, Já do lesa nepojedu a Běžela ovečka. Děti si velmi oblíbily velkého látkového panáka, kterého učitelé použili při písni za doprovodu flétny. Žáci se rovněž zapojovali do programu hrou na různé bicí nástroje a za jejich doprovodné spolupráce byly hrány a zpívány lidové písně.

Po skončení hodiny hudební výchovy děti na základě prohlídky výstavy kreslily, dále řešily hádanky, křížovky, kvízy a doplňovačky. Celý pořad byl zaznamenán se žáky ze ZŠ v Olomouci – Černovíře na videokazetě. V průběhu výstavy se uskutečnilo 21 hudebních vystoupení, kterých se zúčastnilo téměř 600 žáků 1. – 5. tříd základní školy a rovněž postižené děti z ústavů sociální péče Jitro, Klíč a Dětské centrum v Olomouci.

Kromě hudebních pořadů si na výstavě mohly děti vyzkoušet i další aktivity od lite-

Z výstavy Škola za starých časů

Z výstavy Hmyz neskutečných tvarů

rárních až po výtvarné. Pro žáky 7. – 9. tříd základní školy byla uspořádána ve spolupráci s metodiky výtvarné výchovy soutěž o nejzdařilejší návrh nástěnných školních obrazů. Nejlepší práce žáků ze ZŠ Demlova a ZŠ Komenium v Olomouci byly odměněny a vystaveny ve Vlastivědném muzeu a rovněž na Magistrátu města Olomouce.

Divácky atraktivní pro dětské i dospělé návštěvníky byly výstavy železničních modelů, které se v muzeu uskutečnily již celkem třikrát ve spolupráci s Klubem železničních modelářů v Olomouci. Výstavy byly doplněny fotografickou a pohlednicovou dokumentací, týkající se budování a historie železničních tratí v olomouckém regionu. Na instalaci výstav a obsluhu modelových kolejí s jezdícími vláčky i na doprovodných akcích se podíleli rovněž členové modelářského kroužku při olomouckém Domu dětí a mládeže.

Na výstavách se železniční tematikou si mohli malí návštěvníci vyzkoušet své malířské dovednosti. Velmi oblíbené pro děti z mateřských škol byly omalovánky s lokomotivami a vagónky a pro mladší žáky výtvarné ztvárnění vystavených železničních modelů.

Velmi zajímavá byla výstava nazvaná Indonésie – příroda a lidé, která se konala v roce 2001 pod záštitou Velvyslanectví Indonéské republiky v ČR a ve spolupráci s Cestovní kanceláří Livingstone z Brna. Bylo na ní vystaveno téměř 700 exponátů včetně ukázek živé flóry a fauny. Návštěvníci měli možnost se seznámit s historií této východoasijské země, její živou i neživou přírodou a obyvatelstvem. K prezentaci bylo použito výhradně sbírek Přírodovědného ústavu VMO. Další oddíl byl zaměřen na přírodu a obyvatelstvo dosud málo známých částí této země.

Výstava byla doplněna bohatým kulturním a přednáškovým programem i soutěžemi s hodnotnými cenami. Kromě přednášek konaných v týdenních intervalech byly na výstavě pořádány besedy pro ohlášené školní výpravy. V průběhu výstavy se rovněž uskutečnily soutěže a anketa zejména pro dětské návštěvníky v několika kategoriích. Anketa i soutěže byly vyhodnoceny a jejich účastníci obdrželi téměř 100 cen.

Výstava přispěla zejména k obohacení výuky zeměpisu a přírodopisu na základních a středních školách. Ve zpracované anketě byly dětmi oceňovány zejména živé exponáty, ale také kvalitní fotografie i předměty etnické povahy.

Další zajímavou prezentační aktivitou se stala v roce 2001 výstava nazvaná Kamenné stopy barokní Olomouce, která přiblížila návštěvníkům prostřednictvím odlitků a modelů soch, historických i současných obrazových materiálů a exponátů sbírkového fondu Lapidárium olomoucké barokní skvosty.

Součástí výstavy se staly koncerty, které probíhaly přímo ve výstavní síni v rámci tradičního olomouckého hudebního festivalu Baroko. Na své si přišly i děti, které zaujal zejména trojrozměrný objekt, na němž si mohly prověřit své znalosti a postřehy. Na tomto objektu ve tvaru věže byly nalepeny fotografie oken olomouckých domů, kostelů, klášterů a děti pracovaly s klávesnicí a legendou s fotografiemi stavebních celků. Pomocí blikajících žárovek pak mohly identifikovat, ke které stavbě patří jednotlivé architektonické detaily – okna.

Bohatým doprovodným programem byla oživena výstava Lopatou i počítačem – Archeologie na Olomoucku včera a dnes, věnovaná archeologickým výzkumům a nálezům od šedesátých let 19. století po současnost. Děti měly možnost prohlédnout si pravěké nálezy, vyzkoušet své znalosti v jejich určování, pracovat na tkalcovském stavu, mlít mouku, vrtat kamenný sekeromlat či seznámit se s prací archeologů prostřednictvím počítačového programu.

Pro žáky a studenty byly rovněž připraveny pracovní listy, které je formou kvízových otázek provedly celou výstavou. V rámci improvizovaného střediska experimentální archeologie byly předváděny způsoby výroby pravěkých šperků a nádob. Součástí výstavy se stala také výtvarná a literární soutěž pro děti ze základních škol olomouckého okresu s názvem Žijeme v pravěku bez televize a supermarketů.

Ohlasy uvedených výstav s doprovodnými pořady byly velmi příznivé jak mezi žáky a studenty, tak i pedagogy. O jejich přitažlivosti svědčila dobrá návštěvnost nejen žáků z olomouckých a vzdálenějších škol, ale i rodičů a prarodičů s dětmi.

Práce s dětmi a mládeží bude patřit k prioritním úkolům Vlastivědného muzea i v příštích letech. Některé výstavy, plánované na léta 2003 – 2004, mají opět za cíl propojit školní výuku s muzejní činností. Výstavu nazvanou Labyrint a vědecká hračka, která obohatí zejména vyučovací hodiny fyziky, připravuje muzeum ve spolupráci s Nadací Schola Ludus při Fakultě matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského v Bratislavě.

Výstava vychází z Komenského myšlenky škola hrou a žáci si budou moci zábavnou formou ověřit fyzikální a matematické zákony, které jim přiblíží jednoduché i složitější kovové přístroje a různé dřevěné technické hračky. Výstava bude přímo založena na tom, aby se jí návštěvníci dotýkali a s předměty si hráli.

Na stejném principu, tj. propojení školní výuky s činností muzea, bude realizována další výstava, která využije bohatých sbírek fondu Kartografie, zejména starých map, atlasů a glóbů, ale i současné kartografické produkce. Instalace této výstavy doplní zejména výuku zeměpisu, dějepisu a zpestří obsah probíraného učiva s důrazem na vazbu k regionu.

V rámci doprovodných akcí budou opět pro žáky a studenty základních a středních škol připraveny vědomostní kvízy, soutěžně vzdělávací programy, výtvarné pořady a projekce tematicky zaměřených filmů.

Uvedené aktivity olomouckého muzea rozvíjejí dětské poznání a vedou k lepšímu zapamatování si nových vědomostí. Poučné a zábavné programy k výstavám pro děti a mládež, založené na kombinaci muzeologického a pedagogického principu a zároveň využívající muzejních sbírkových fondů, přispívají k tomu, že muzeum se stává nejen centrem zajímavých výstav a společenského dění, ale zároveň se prezentuje jako živá instituce.

Z výstavy Jak se učilo za první republiky

Z výstavy Lopatou i počítačem – Archeologie na Olomoucku včera a dnes

Resümee

Fast jede Ausstellung des Olmützer Museums wird um ein Begleitprogramm ergänzt, welches für kleine Kinder bestimmt ist. Die Veranstaltung von solchen Aktionen soll unterschiedliche Musealausstellungen den jungen Besuchern in Abhängigkeit von ihrem Alter näher zu bringen und in belehrender und unterhaltsamer Weise zu popularisieren. Nicht zuletzt sollen sie ihr Interesse für das Musealwesen anregen.

Die Kinderprogramme beziehen sich thematisch auf die Ausstellungen und bereichern sie durch lebendiges Wort, durch Gesang, Musik, Zeichnen, Spiele und Wettbewerbe. Sie sind auf der Kombination des museologischen und pädagogischen Grundsatzes begründet und nutzen zugleich museale Sammlungen aus. Besonders beliebt waren musikalisch unterhaltsame und bildende Programme und unterschiedliche Kenntnisswettbewerbe, die in vorigen Jahren für die Schüler der Grundschulen vorbereitet waren.

In dem Artikel sind die meist besuchten Ausstellungen und ihre Begleitprogramme angeführt, die von allen drei Museumsinstituten, dem Historischen, Naturwissenschaftlichen und Archäologischen im letzten Jahrzehnt veranstaltet waren. Die Arbeit mit den Kindern und mit der Jugend wird zu den Hauptaufgaben des Olmützer Heimatkundemuseums auch in zukünftigen Jahren gehören.

Übersetzt von M. Papoušek

Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci (Sdělení o činnosti v letech 2001–2002)

Jiří V. Musil

Práce výboru a sekcí, agenda předsedy

V uplynulém období probíhala činnost VSMO v souladu se stanovami a bez větších změn personálních a organizačních.

Výbor, rozšířený podle potřeby o předsedy sekcí, se setkal během roku 2001 jako obvykle desetkrát, každé první úterý v měsíci v 'domečku' na prvním nádvoří Vlastivědného muzea. Na všech schůzích výboru se zúčastnila většina jeho členů, takže řídicí orgán Společnosti byl vždy usnášeníschopný. Práce v sekcích se neodchýlila od programu projednaného a schváleného předsednictvem a výborem, který byl zveřejněn počátkem roku v obvyklém bulletinu. Podle plánu a ve výjimečných případech podle aktuální potřeby zasedaly ustavené orgány výboru Společnosti, a to revizní a kontrolní komise, redakční rada, ediční komise a komise pro zájezdy. Jejich personální složení také nedoznalo změn. Paní Libuše Strnadová odstoupila z funkce v kontrolní a revizní komisi ze zdravotních důvodů. Předseda, členové výboru a všichni, kteří znali paní Strnadovou, vysoce oceňovali její odbornost, odpovědnost a značné pracovní nasazení. Předseda jí s obdivem a úctou poděkoval. Sdělil jí, že prof. J. L. Fischer v ní měl jistě mimořádnou administrativní oporu, když v době jeho působení ve funkci rektora vedla administrativní agendu rektorátu Univerzity Palackého. Na místo paní Libuše Strnadové se přihlásila paní Květoslava Cardová, která se představila výboru na schůzi 2. dubna 2002. Výborem byla jednomyslně schválena a funkci přijala.

Předseda představil na schůzi výboru 4. 12. 2001 doc. PhDr. Pavla Klapila, CSc., který přijal nabídku k vedení Hudební sekce.

Na schůzích výboru předseda připomínal významná výročí členů a příznivců VSMO. V roce 2002 to byli: doc. PhDr. Zdeněk Fridrich, CSc., Mons. Josef Hrdlička, světitel biskup, doc. RNDr. Jiří Vagera, CSc., Dr. Josef Sedlák, prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc. – místopředseda VSMO, MUDr. Oldřich Juryšek – člen výboru VSMO, doc. PhDr. Pavel Klávil, CSc., předseda hudební sekce VSMO, prof. PhDr. Jaroslav Peprník, CSc., paní Anděla Gruntová – členka kontrolní a revizní komise výboru VSMO, PhDr. Jitka Balatková, CSc., PhDr. Vít Dohnal, CSc., doc. PhDr. František Všetická, CSc., PhDr. Emilie Dohnalová, prof. PhDr. Rudolf Chadraha, CSc., prof. PhDr. Jiří Damborský, CSc., doc. PhDr. Miloš Kouřil – předseda historické sekce VSMO, akad. malíř Ladislav Jalůvka, Milan Hořínek, PaedDr. Miloslav Stibor, doc. PhDr. František Spurný, CSc., Mgr. Eliška Blažejová – Konečná, Mgr. Bohumír Kolář – předseda Literární sekce VSMO, PhDr. Václav Pumpřla, Ing. arch. Zdeněk Hynek, prof. PhDr. Ivo Hlobil, CSc.

Předseda neopomenul ani výročí zemřelých budovatelů VSMO v r. 2002, kterými byli: Josefína Černochová-Špačková, Dr. Bohuš Vybíral, MUDr. Antonín Taul, Dr. Antonín Šprinc, Mgr. Josef Kvita, P. František Večeřa-Střížovský, Josef Juránek, Dr. Jaroslav Palliardi, Milada Schusserová-Havelková, Madlenka Wanklová, P. Jindřich Geisler, JUDr. Richard Fischer, JUDr. Tomáš Soušek, MUDr. Jaroslav Durych, doc. Aljo Beran, PhDr. Antonín Roubic, PhDr. Jan Drábek, prof. MUDr. Václav Vejdovský, DrSc., prof. Gustav Pivoňka, Josef Nešvera, prof. PhDr. Ladislav Hosák, DrSc., prof. Rostislav Bartoča, ing. Josef Kšír, prof. PaedDr. Josef Fuka, prof. Jan Evangelista Kosina, Jan Čep, prof. Vincenc Prasek. 27. 8. 2002 zemřel doc. PhDr. Zdeněk Fridrich, CSc.

Počátkem roku 2002 předseda připomněl, že právě před čtvrtstoletím, na jaře roku 1977 byl prof. Kabelíkem a ing. Caletkou požádán, aby se ujal funkce předsedy sekce Historická Olomouc a zamezil tak úplnému zániku této sekce, jejímž duchovním otcem byl ing. Josef Kšír, mnohaletý a poslední předseda Vlasteneckého spolku muzejního (a první předseda Vlastivědné společnosti muzejní). Doc. Musil vyjádřil radost z toho, že sekce byla opět obnovena v roce 2001 po zániku počátkem devadesátých let, kdy splynula se sekcí historickou a nadto, že obnovitelem byl pan Ján Kadlec, kterého si pamatuje jako agilního člena z počátku jeho členství v sekci. Příznivě hodnotí rovněž koncepci práce v sekci, která navazuje na původní záměry a činnost a rozvíjí ji v situaci o čtvrtstoletí mladší. Je jen ke škodě, že sekce byla ochuzena o subsekcí přátel dějin esperanta a subsekcí historické dopravy.

Předseda, místopředseda prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc. a člen výboru MUDr. Oldřich Juryšek se v pátek 30. 12. 2001 zúčastnili posledního rozloučení s prof. MUDr. Milanem Slavětinským, CSc. v olomouckém krematoriu.

Zasloužilý člen VSMO prof. Slavětinský zemřel neočekávatelně v neděli 23. prosince. Všichni jsme ho měli v živé paměti z poslední společné větší akce – semináře na počest výročí narození prof. Kabelíka, v jehož diskusní části prof. Slavětinský vystoupil s poutavou vzpomínkou připomínající Kabelíkův styl zkoušení. Předseda, který byl s prof. Slavětinským dlouhodobě v úzkém osobním vztahu, vzpomněl na jeho poslední návštěvu doma na konci listopadu v předvečer narozenin. Návštěva začala kolem osmnácté hodiny a protáhla se dlouho do noci. S milým hostem se rozloučil až kolem první hodiny příštího dne. Nemohl tušit, že za necelý měsíc, právě v den, kdy se vrátí ze zahraniční cesty, jeho milý návštěvník plný dobromyslného humoru a životního optimismu tragicky zemře, a že pár dnů nato se s profesorem Milanem Slavětinským bude loučit naposledy.

Předseda podal Magistrátu statutárního města Olomouce návrh na udělení Ceny města Olomouce za rok 2002. Navrhl prof. PhDr. Milana Tognera, Mgr. Ladislava Werkmana a Mgr. Bohumíra Koláře.

Výroční členská schůze VSMO za období 2000–2002

Hlavní pozornost výboru a jeho orgánů byla v prvním čtvrtletí roku 2002 věnována přípravě výroční členské schůze, která se v souladu se stanovami Společnosti má konat vždy po uplynutí dvou let (termíny minulých členských schůzí 16. 4. 1998, 26. 4. 2000).

Členská schůze VSMO byla svolána na 23. 4. 2002 do Václavkova sálu VMO. Zúčastnilo se jí šedesát členů Společnosti. Organizačně schůzi zajistila tajemnice VSMO paní Astrida Kupková. Moderoval místopředseda dr. Milan Tichák.

Přítomné přivítal předseda doc. Jiří Musil, který potom přečetl jména členů Společnosti zesnulých během uplynulého období. Zemřeli tito členové VSMO: Blahoslav Holý, František Hrdina, Jaroslav Hron, PhDr. František Hýbl, uč. Jan Lenoč, Jiřina Petschová, PhDr. Antonín Přichystal, prof. PhDr. Hugo Rokyta, CSc., prof. MUDr. Milan Slavětinský, CSc., RNDr. Bohumil Šula, MUDr. Božena Vičarová, prof. RNDr. Zdeněk Zapletal, CSc. Povstáním a minutou ticha uctilo shromáždění jejich památku. Zprávu o činnosti Společnosti za minulé období přednesl dosavadní předseda doc. J. Musil, který nakonec srdečně poděkoval všem spolupracovníkům ve výboru a také všem členům Společnosti za spolupráci v uplynulém období a popřál jim vše dobré. Zprávu o stavu členské základny, hospodaření VSMO, stavu pokladny a rozpočtu financí na další období připravili paní Bohumila Kühnová, ekonomka výboru a pokladník ing. František Liber. VSMO měla k datu členské schůze 736 členů.

Zprávu kontrolní komise přednesl ing. Vítězslav Růžička, který prohlásil, že hospodaření Společnosti bylo zkontrolováno a shledáno v náležitém stavu. Doporučil, aby odstupujícímu výboru bylo uděleno absolutorium.

Sdělení o ediční činnosti (vydaných a připravovaných publikacích) v uplynulých dvou letech podal Mgr. B. Kolář. V roce 2002 má být vydán Almanach k příležitosti 100. výročí založení české reálky a 135. výročí Slovanského gymnázia a sborník příspěvků ze semináře k 100. výročí narození prof. MUDr. Jana Kabelíka, DrSc. Připravuje se rovněž edice dvou bibliofilských tisků se zaměřením na regionální tvorbu: 'Z cest' a 'Moravě', sborníky veršů olomouckých autorů. Zpravodaj VSMO bude vydán v roce 2003 v souvislosti s oslavami 120. výročí vzniku Společnosti.

Příprava výroční členské schůze VSMO za období 2000–2002

Návrh výboru na jmenování čestnými členy Společnosti přednesl předseda doc. J. Musil; navrženi byli MUDr. Marie Nekulová, paní Ludmila Strnadová, paní Zdeňka Pěnkavová, prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., pan Ladislav Talanda (r. 1923) a pan Leo Schwarz (r. 1914). Výbor rozhodl rovněž o předání pamětní medaile Mgr. Bohumíru Kolářovi a o udělení čestných uznání paní Daniele Zavadilové, prof. MUDr. Zdeňku Kojeckému, DrSc. a Ing. Františku Liberovi. Návrh nového výboru a kontrolní komise přednesl dr. M. Tichák – bylo doporučeno, aby nový výbor byl rozšířen o doc. PhDr. Drahomíru Holoušovou, CSc., předsedkyni Národopisné sekce, pana Jána Kadlece, předsedu sekce Historická Olomouc a pana Václava Jánského, jednatele sekce kaktusářů. Pak proběhla diskuse k předneseným zprávám. Do diskuse se zapojili i předsedové sekcí. Bylo hlasováno k jednotlivým návrhům. Jeho výsledky byly zapracovány do usnesení členské schůze, které bylo přítomnými jednomyslně odsouhlaseno. Za účast poděkoval, vše dobré do další činnosti popřál a členskou schůzi zakončil dr. Milan Tichák.

Volba nového výboru

Volba nového výboru proběhla na pravidelné schůzi dne 7. května 2002. Předsedou byl ustanoven doc. Jiří Musil, I. místopředsedou PhDr. Milan Tichák, II. místopředsedou prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., tajemnicí paní Astrida Kupková, pokladní Ing. František Liber, ekonomkou paní Bohumila Kühnová, členy výboru Mgr. Bohumír Kolář, MUDr. Oldřich Juryšek, Ing. Jiří Lazebrník, prof. PhDr. Ludvík Václavík, CSc., p. Václav Jánský, doc. PhDr. Drahomíra Holoušová, CSc. a p. Ján Kadlec. Předsedou kontrolní a revizní komise byl ustanoven Ing. Vítězslav Růžička, členkami komise paní Anděla Gruntová a paní Květoslava Cardová.

Diplomy o čestném členství, předání pamětní medaile a čestném uznání byly hodnoceným osobnostem předány staronovým předsedou na mimořádné schůzi výboru VSMO v horní klubovně Vlastivědného muzea dne 21. 5. 2002 (diplomy navrhl známý olomoucký malíř a grafik Vojtěch Směšný).

Vyznamenání členové Společnosti, 21. 05. 2002

Činnost VSMO

Muzejní čtvrtky ve Václavkově sále KVM

24. 01. 2002 Sekce Historická Olomouc. Helena Lisická: Staré olomoucké pověsti.

14. 03. 2002 Sekce Historická Olomouc. PhDr. Jaroslav Peška a Mgr. Marek Kalábek: Římský tábor a germánské osídlení Olomouce.

kronika

21. 03. 2002 Přírodovědná sekce. Jaroslav Diviš: Izrael roku 2000 (1. část čtyřdílného cyklu přednášek).
28. 03. 2002 Sekce Historická Olomouc. Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci.
04. 04. 2002 Sekce Historická Olomouc. Prof. PhDr. Milan Togner: Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci.
11. 04. 2002 Přírodovědná sekce. Ing. Jiří Lazebníček: Amvrakijský záliv v Řecku.
18. 04. 2002 Sekce Historická Olomouc. Plk. v. v. MUDr. Josef Šváb: Klášterní Hradisko.
25. 04. 2002 Přírodovědná sekce. Prof. RNDr. Vítězslav Bičík, CSc.: Vysokohorská příroda Velkého Kavkazu. Uvedl Ing. Jiří Lazebníček, předseda PS.
17. 10. 2002 Přírodovědná sekce. Jaroslav Diviš: Alpy pohledem ze čtyř zemí. Přednáška s barevnými diapozitivy.

Přednášky, besedy, literární večery

07. 12. 2001 Sekce dějin lékařství: 172. (214.) páteční pracovní schůze, horní klubovna VMO. Uvedl: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., předseda sekce a místopředseda VSMO. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecský, DrSc. Organizace: Daniela Zavadilová, jednatelka sekce. Program: Prof. MUDr. Jindřich Macháček, CSc., přednosta onkologické kliniky FN Olomouc: Česká onkologie – její vývoj až po současnost. Prim. MUDr. Jiří Bakala, odd. nukleární medicíny Baťovy nemocnice Zlín (Bakala J., Krajčová M., Kadlčíková B.): Několik obrázků z historie Baťovy nemocnice ve Zlíně.
16. 01. 2002 Literární sekce. Literární večer s Josefem Sedlákem. Besední sál Muzea umění. Připravila a vedla Mgr. Vladimíra Cetkovská.
15. 02. 2002 Sekce dějin lékařství: 173. (215.) páteční pracovní schůze, horní klubovna VMO. Uvedl: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., předseda sekce a místopředseda VSMO. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecský, DrSc. Organizace: Daniela Zavadilová, jednatelka sekce. Program: Prof. MUDr. Vladimír Král, DrSc., přednosta I. chirurgické kliniky FN v Olomouci: Specializované operační metody na I. chirurgické klinice v Olomouci. Plk. MUDr. Josef Šváb, emer. ředitel Vojenské nemocnice Olomouc: K výročí 200 let přemístění Vojenské nemocnice v Olomouci z centra města do objektu Klášterního Hradiska. Doc. PhDr. Josef Bieberle, CSc.: K méně známé epizodě při zakládání Univerzity Palackého v letech 1945–1946. MUDr. Rudolf Kašpar: Generál Radetzky z Radče.
09. 03. 2002 Literární sekce. Kulturní podvečer k 90. výr. narození pedagoga, literáta a hudebního skladatele Františka Navary (9. 3. 1912–8. 9. 1989). Vzpomínali: Eliška Blažejová, Mojmír Zedník, Jiří Réda, Petr Šafránek. Besední sál Muzea umění.
09. 04. 2002 Přírodovědná sekce. PhDr. Vladimír Klíma, CSc.: Západní Afrika s úsměvem. Autor knih „Bohům patří úlitba“, „Afromotivy“ a předseda Společnosti přátel Afriky vyprávěl o Ghaně s videoprogramem. Václavkův sál VMO.

kronika

17. 04. 2002 Literární sekce. Literární podvečer k 70. narozeninám doc. PhDr. Františka Všeckého, CSc. Úvodní slovo: PhDr. Pavel Marek, CSc. Přednes textů: autor a Zdena Skoupilová. Besední sál Muzea umění.
19. 04. 2002 Sekce dějin lékařství: 174. (216.) páteční pracovní schůze, horní klubovna VMO. Uvedl: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., předseda sekce a místopředseda VSMO. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecký, DrSc. Organizace: Daniela Zavadilová, jednatelka sekce. Program: Prof. MUDr. Eduard Lindner: Péče o matku a dítě od dob Mošnerových po současnost. PhDr. Zdeněk Kašpar: Staré olomoucké špitály v 16. a 17. století. Prof. MUDr. Jiří Hubáček, DrSc.: Z historie ORL kliniky v Olomouci a současné léčebné trendy.
22. 05. 2002 Literární sekce. „Otevírání ticha“, kulturní pořad věnovaný tvorbě olom. výtvarníka a básníka Miloslava Holce. Uvedl Mgr. Bohumír Kolář, předseda LS. Vystoupili: Zdena Skoupilová a Petr Kozel, host pořadu. Besední sál Muzea umění.
21. 06. 2002 Sekce dějin lékařství: 175. (217.) páteční pracovní schůze, horní klubovna VMO. Vedl: Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc., předseda sekce a místopředseda VSMO. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zdeněk Kojecký, DrSc. Organizace: Daniela Zavadilová, jednatelka sekce. Program: Prof. MUDr. Vladimír Král, DrSc.: Význam prof. Rapanta pro československou a olomouckou chirurgii. Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc.: Půlstoletí psychofarmakologie. MUDr. Oldřich Juryšek: K výskytu zhoubných novotvarů od r. 1971 v dnešních hranicích okresu Olomouc. V úvodu schůze předal předseda VSMO doc. J. Musil diplom zasloužilému jubilatce z řad členů sekce, paní Daniele Zavadilové, jednatelce sekce, za dlouhodobou obětavou činnost pro VSMO.
18. 09. 2002 Literární sekce. Setkání s olom. básníkem Aloisem Volkmanem u příležitosti jeho 65. narozenin. Vedl Mgr. Bohumír Kolář. Besední sál Muzea umění.

Publikační aktivity

V denním, odborném a vědeckém tisku publikovali desítky článků, odborných statí, glos, recenzí a referátů vztahujících se k činnosti VSMO: E. Blažejová, V. Cetkovská, D. Holoušová, O. Juryšek, B. Kolář, J. Lazebníček, J. Musil, M. Tichák, V. Zicháček a další členové Společnosti.

Koncerty

22. 06. 2002 Sekce Historická Olomouc. Chrám sv. Michala: Koncert duchovní hudby v provedení studentského hudebně vokálního souboru z Prahy k prvnímu výročí obnovené činnosti sekce.
26. 09. 2002 Sekce Slovanského gymnázia. Husův sbor: Koncert pěveckého sboru SGO v rámci oslav 135. výročí založení ústavu.
04. 10. 2002 Sekce České reálky a Slovanského gymnázia. Koncertní sál Reduta. Bedřich Smetana: Má vlast. Slavnostní koncert Moravské filharmonie Olomouc na počest výročí založení ústavů.

kronika

Výstavy a výročí

03. 04.–29. 04. 2002 Numismatická sekce. Ing. Josef Moša, CSc.: 'Svaté obrázky', devocionální grafika. Výstava výsledků 30leté sběratelské činnosti autora výstavy ve vstupní síni prodejny Velehrad ve Wurmově ulici. Výstavu tvořily tři tematické celky: 1. grafika duchovních osobností, 2. grafika poutních míst, 3. materiály a techniky: staré tisky – pergamén – krajovina I–III. Vernisáž výstavy uvedl předseda VSMO doc. dr. J. V. Musil, CSc.
18. 05. 2002 Slavnost k příležitosti 70. výročí 5. kongresu československých esperantistů v Olomouci (14.–16. 5. 1932). Po zahajovacím projevu předsedy olomoucké skupiny JUDr. Vladimíra Mohaplů u pamětního kamene ve Smetanových sadech pod 'esperantským stromem' (Esperanto arbo), vystoupil pozvaný předseda VSMO doc. Musil se zdravící a vzpomínkou na spolupráci s olomouckými esperantisty, jejichž olomoucký klub prosadil na konci 70. let jako součást VSMO – sekce Historická Olomouc v zájmu legalizace činnosti. Dr. Mohapl ocenil ve svém sdělení mj. i tuto skutečnost. Olomoučtí esperantisté se tehdy stali subsekcí HO pod názvem 'Pracovní skupina pro historii mezinárodního jazyka Esperanto' ve spolupráci s PKO Olomouc.
- 05.–29. 09. 2002 Přírodovědná sekce. Ing. Jiří Lazebníček, předseda PS: Příroda a krajina zemí čtyř světadílů. Výstava barevné fotodokumentace z cest autora.
- 26.–28. 09. 2002 Přírodovědná sekce. Houbařská výstava letních a podzimních druhů hub v Okresním vlastivědném muzeu v Šumperku. Autor libreta a lektor výstavy: předseda PS Ing. Jiří Lazebníček.
05. 10. 2002 Sekce České reálky a sekce Slovanského gymnázia. Setkání absolventů obou jubilujících středních škol s celodenním programem hlavního dne oslav.
06. 10. 2002 Sekce České reálky a sekce Slovanského gymnázia. Ústřední hřbitovy v Olomouci – Neředíně: kladení květin na místě posledního odpočinku profesorů a významných absolventů obou škol.

Zájezdy

18. 05. 2002 Autokarový zájezd do Polské republiky: návštěva Krakova, prohlídka Wawelu a starého města. Vedl Ing. František Liber.
08. 06. 2002 Literární sekce. Autokarový zájezd do míst spojených s osudy básníků Českomoravské vysočiny na trase Telč–Stará Líšeň–Jaroměřice nad Rokytnou – Třebíč. Vedla Mgr. Eliška Blažejová.

kronika

22. 06. 2002 Autokarový zájezd za přírodními krásami a léčebnými prameny severní Moravy a Slezska: Karlova Studánka–Lázně Lipová–Jeseník–Rejvíz–jeskyně Na Pomezí–lázně Slatinice. Vedl Ing. František Liber, předseda zájezdové komise VSMO.
21. 09. 2002 Autokarový zájezd do Kutné Hory. Vedl Ing. František Liber. Další autobusové zájezdy, plánované na rok 2002 (Praha v květnu, Bratislava – počátkem září) a se nemohly uskutečnit pro nedostatečný počet zájemců.

Vycházky, exkurze

01. 01. 2002 Sekce Historická Olomouc. Novoroční vlastivědná vycházka v Bezručových sadech a Michalském výpadu.
27. 04. 2002 Přírodovědná sekce. Botanická exkurze: Za jarními rostlinami do Záhlínic a okolí Záhlínického rybníka spojená s prohlídkou zámeckého parku v Kroměříži. Vedli RNDr. Tomáš Homola a Ing. Jiří Lazebníček, předseda PS. Doprava vlakem.
11. 05. 2002 Přírodovědná sekce. Botanická exkurze: Údolím řeky Bystřice do podhůří Oderských vrchů na trase Velká Bystřice–Mariánské Údolí–Lošov (Posluchov)–Svatý Kopeček. Vedl Ing. Jiří Lazebníček, předseda PS. Doprava vlakem.
11. 05. 2002 Sekce Historická Olomouc. Vlastivědná vycházka: Klášterní Hradisko. Vedl plk.v.v. MUDr. Josef Šváb, emeritní ředitel Vojenské nemocnice v Olomouci.
22. 05. 2002 Sekce Historická Olomouc. Vlastivědná vycházka: Dochovaná domovní znamení a jiné pozoruhodnosti v historickém jádru města Olomouce. Vedl Vladimír Gračka, autor publikace o olomouckých domovních znameních.
25. 05. 2002 Přírodovědná sekce. Botanická exkurze: Lužní lesy ChKO Litovelské Pomoraví na trase Střeň–Lhota n. M.–Hynkov–Horka n. M. Vedl Ing. Jiří Lazebníček, předseda PS. Doprava vlakem.
08. 06. 2002 Sekce Historická Olomouc. Vlastivědná vycházka po stopách olomoucké tereziánské bastionové pevnosti; pozůstatky pevnostních objektů na jižní straně městského centra. Vedl Ing. Jiří Zítka.
22. 06. 2002 Sekce Historická Olomouc. Vlastivědná vycházka: chrám sv. Michala a areál dominikánského kláštera včetně prostor dř. zemských institucí Markrabství moravského (sněmovna, soud, místnost zemských desek).

Mykologická poradna

9. 4–2. 12. 2002 Přírodovědná sekce. Houbařská poradna poradna pro veřejnost v domečku – pracovna VSMO na prvním nádvoří muzea. Poradna byla činná každé pondělí od 15.00–16.30 hod., poradce: Ing. Jiří Lazebníček (donedávna spolu se zakladatelem poradny prof. RNDr. Broni-

slavem Hlůzou, CSc.). Poradna má víc než třicetiletou tradici. Podle sdělení předsedy PS Ing. J. Lazebníčka poradnu navštěvovalo během pondělního provozu týdně 6–8 zájemců, někdy i více (v červenci až srpnu roku 2000 dokonce 24–26), počet určených hub se pohybuje mezi 5–45 druhy. Dosud nejpilnějším návštěvníkem poradny byl pan L. Kašpárek z Haukvic, který např. v r. 2000 nosil až do poloviny prosince po 30–60 druhů hub ze 'svých' lokalit v Litovelském Pomoraví. Předseda PS Ing. J. Lazebníček publikuje podrobné informace o poradně nejen populární formou v denním tisku, nýbrž pravidelně též v odborném tisku – např. v článku „Houby léta a podzimu r. 2000 na střední a severní Moravě“ (Mykologický sborník, roč. 2000, č. 2, s. 78–83) uveřejnil seznam více než dvou set druhů hub, které prošly olomouckou houbařskou poradnou. Úplný seznam vypracovaný Ing. Lazebníčkem je uložen v archivu České mykologické společnosti v Praze, Karmelitská 14. Tradice a rozsah olomouckého houbařského poradenství má v naší republice ten nejlepší zvuk. Díky svému zakladateli prof. Hlůzovi a dalším vědecky fundovaným pracovníkům v čele s Ing. Lazebníčkem je zařaditelné k celorepublikovým prioritám s úrovní akceptovatelnou i mezinárodně.

- 18.–22. 08. 2002 Letní seminář pro učitele. Pořadatel: Unie křesť. pedagogů České republiky, výbor VSMO. Přednášky spojené s exkurzemi: Olomouc – metropole Markrabství moravského do XVII. století (18. 8.), Olomoucké vysoké školy a dnešní univerzita (19. 8.), Klášterní Hradisko a Svatý Kopeček (21. 8.). Vedl předseda J. Musil.
- 05.–29. 9. 2002 Výstava barevných fotografií z cest Ing. Jiřího Lazebníčka, předsedy přírodovědné sekce (1. část): „Za přírodou a historickými památkami čtyř světadílů“, kterou sponzorsky podpořila firma FOTO MORAVA, spol. s r. o., dokumentující zahr. cesty autora v uplynulých 10 letech, kdy navštívil na 120 zemí 4 světadílů.
07. 09. 2002 Geologická sekce. Mineralogické setkání – výstava a burza minerálů, drahých kamenů a zkamenělin z klasických lokalit Evropy a celého světa. Vedl předseda sekce RNDr. Rostislav Morávek. Dům armády v Olomouci.
07. 09. 2002 Historická Olomouc. Vycházka po zachovalých stopách druhé fáze budování FORTOVÉ PEVNOSTI OLOMOUC z poč. druhé poloviny XIX. století. Vedl Ing. Jiří Zitka. Sraz u nového mostu v Černovíře.
28. 09. 2002 Historická Olomouc. Památná místa ústředního hřbitova v Olomouci-Neředíně. Vedl první místopředseda VSMO PhDr. Milan Tichák.
05. 10. 2002 Historická Olomouc, Mgr. Irena Marie Kubešová, ved. Historického ústavu VMO: Olomoucká radnice. Přednáška s exkurzí. Uvedl p. Ján Kadlec, předseda sekce HO.
11. 10. 2002 Sekce dějin lékařství s brněnskou pob. Společností pro dějiny věd a techniky. XVII. Zapletalův a Wondrákův medicínsko historický den. Program: Doc. PhDr. Věra Linhartová, CSc. /MU Brno/: Osobnost

prof. Bělehrádka, Doc. MUDr. Rudolf Ditmar, CSc.: Význam prof. Pavlíka pro českou a světovou ortopedii. PhDr. Bohuslav Smejkal: Moravští lékaři bibliofilové. PhDr. Roman Zapletal: Martin Ehrmann a první botanická zahrada v Olomouci. Prof. MUDr. Boris Mrňa, DrSc.: Osvícenství a psychiatrie. Koordinátor programu: Prof. MUDr. Zd. Kojecký, DrSc. Uvedl: Prof. MUDr. B. Mrňa, DrSc., předseda sekce DL a místopředseda VSMO. Organizace: p. Daniela Zavadilová, jednatelka sekce.

16. 10. 2002 Literární sekce. Setkání s přáteli u příležitosti životního jubilea Mgr. Elišky Blažejové. Besední sál Muzea umění. Uvedl: Mgr. Bohumír Kolář, předseda sekce Literární.
17. 10. 2002 Přírodovědná sekce. Jaroslav Diviš: Krajina a příroda Alp ze čtyř zemí. Přednáška s barevnými diapozitivy. Uvedl: Ing. Jiří Lazebníček, předseda sekce.
19. 10. 2002 Historická Olomouc. Dr. Antonín Gecík: Chrám sv. Michala s areálem. Přednáška s exkurzí. Uvedl p. Ján Kadlec, předseda sekce HO.
31. 10. 2002 Historická sekce. Seminář pro obecní kronikáře olomouckého okresu. Ve spolupráci s VMO, Státním okresním archívem a s podporou Magistrátu města Olomouce. Uvedli: PhDr. M. Hošková, CSc., ředitelka VMO a předseda. VSMO doc. J. Musil. Organizovala: PaedDr. L. Drtílková, členka HS.
14. 11. 2002 Historická Olomouc. MČ. PhDr. Roman Zaoral: Olomouc v době jagellonské. Uvedl p. J. Kadlec předseda sekce HO.
20. 11. 2002 Literární sekce. Setkání s přáteli u příležitosti životního jubilea Mgr. Bohumíra Koláře, předsedy literární sekce. Besed. sál MU.
21. 11. 2002 Historická Olomouc. MČ. Mgr. Richard Zatloukal: Archeologický výzkum na Václavském (dómském) náměstí v Olomouci. Přednáška s diapozitivy. Uvedl: p. Ján Kadlec, předseda sekce HO.

Závěrem

Kdybychom si dali za úkol srovnat rozsah, intenzitu, frekvenci a snad ještě navšívěnost akcí pořádaných sekcemi a výborem Vlastivědné společnosti muzejní, shledali bychom patrně povlovný nárůst ve všech vyslovených kritériích či ukazatelích (ekonom by k tomu patrně automaticky dodal 'efektivitu'). Proč to neudělat? Ale na druhé straně zase: k čemu to dělat? Důležité je, že Vlastivědná společnost existuje, že udržuje poměrně vysoký standard dobrovolné činnosti, při statisticky čistém výkazu téměř 750 aktivních členů. A to je zjištění velmi kladné a zdá se, že podstatné v období, kdy uvažujeme zcela reálně o důstojném a přitom finančně dostupném způsobu oslavení 120. výročí založení Vlasteneckého spolku muzejního v roce 2003, jehož jedinou dědičkou a střežitelkou tradic a odkazu je Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci. Prosíme vážené členy a příznivce VSMO, aby o výročí Společnosti přemýšleli a předsedovi a členům výboru, vedení sekci – ústně i písemně – dali vědět o svých představách, sdělili své návrhy a dobré myšlenky či podněty k tomu, jak by jubilejní rok VSMO měl probíhat. Sdělte, vážení přátelé a kolegové

kronika

své návrhy, jejich autorství Vám rádi přiznáme a zveřejníme. Otevírám tím svého druhu veřejnou poradou (říká se tomu také 'brain trust') na téma: „Moje představa jak oslavit sto dvacáté výročí založení VSMO v roce 2003:...“!

S obdivem k Vaším úspěchům při Vaší činnosti spojené s VSMO, s poděkováním za důvěru při volbě na členské schůzi v dubnu 2002, s přáním pevného zdraví, všeho dobrého do konce roku 2002 a také v roce 2003, Váš – v úctě a obdivu k Vaší práci – Jiří Musil.

Resümee

Arbeit des Ausschusses und der Sektionen, Agenda des Vorsitzenden

Die Tätigkeit der Heimatkundlichen Museums-gesellschaft in Olmütz (siehe weiter VSMO) ist in Übereinstimmung mit den Statuten und ohne größere Personal- und Organisationsänderungen im vergangenen Zeitabschnitt verlaufen. Die Arbeit in den Sektionen schweifte nicht vom Programm ab, das von dem Vorstand und Ausschuss verhandelt und angenommen wurde und das im üblichen Bulletin am Anfang des Jahres veröffentlicht wurde. Konstituierte Ausschussorgane der Gesellschaft tagten nach dem Plan oder in außergewöhnlichen Fällen nach dem aktuellen Bedarf. Das betraf die Revisions- und Kontrollkommission, den Redaktionsrat, die Editions-kommissionen und Sonderfahrtkommission. Ihre personale Zusammensetzung hat keine Abänderungen erfahren.

Prof. MUDr. Milan Slavětinský, CSc., s předsedou J. Musilem z 26. 11. 2001 v 00:30 hod. Snímek dokumentuje atmosféru posledního setkání dlouholetých přátel. (foto Marcela Musilová)

Der Vorsitzende erinnerte am Anfang des Jahres 2002 daran, dass er gerade vor einem Vierteljahrhundert im Frühjahr des Jahres 1977 von den Herren Prof. Kabelík und Ing. Caletka aufgefordert wurde, die Funktion des Vorsitzenden der Sektion Historische Stadt Olmütz anzunehmen, um das Eingehen dieser Sektion abzuwenden, derer geistlicher Vater, Herr Ing. Josef Kšir, vieljähriger und der letzte Vorsitzende des Vaterländischen Museumsvereines (und der erste Vorsitzende der Heimatkundlichen Museumsgesellschaft) war. Der Herr Doz. Musil drückte seine Freude aus, dass die Sektion nach ihrem Eingehen und ihrer Fusion mit der Historischen Sektion am Anfang der 90er Jahre im Jahre 2001 wiederaufgenommen wurde, und überdies, dass der damalige Erneuerer Herr Jan Kadlec war, an den er sich als auf agilem Mitglied aus dem Beginn seiner Mitgliedschaft in der Sektion erinnert.

Der Vorsitzende hat bei dem Magistrat der statutarischen Stadt Olmütz seinen Antrag auf Verleihung des Preises der Stadt Olmütz für das Jahr 2002 eingebracht. Er schlug die Herren Prof. PhDr. Milan Tognér, Mgr. Ladislav Werkmann und Mgr. Bohumir Kolář vor.

Mitgliederjahresversammlung von VSMO für die Periode 2000–2002

Die Frau Bohumila Kühnová, Ökonomin des Ausschusses und der Herr Ing. František Liber, Kassierer bereiteten den Bericht über den Stand der Mitgliederbasis, über die Wirtschaftsführung von VSMO, über den Stand der Kasse und des Haushalts für zukünftige Periode vor. VSMO hatte zum Datum der Mitgliederversammlung 736 Mitglieder. Der Herr Ing. Vítězslav Růžicka brachte den Bericht der Kontrollkommission vor und erklärte, dass die Wirtschaftsführung der Gesellschaft kontrolliert und in gehöriger Ordnung befunden wurde. Er hat empfohlen, dass Absolutorium dem abtretenden Ausschuss erteilt wird. Der Herr Mgr. B. Kolář machte die Mitteilung über die Editionstätigkeit (veröffentlichten und vorbereiteten Publikationen) im vorigen Zeitabschnitt. Es soll ein Almanach anlässlich des 100. Jahrestages der Gründung der tschechischen Realschule und anlässlich des 135. Jahrestages des Slawischen Gymnasiums und ein Sammelwerk der Beiträge aus dem Seminar zum 140. Jubiläumsfeier des Geburtstags des Herrn Prof. MUDr. Jan Kabelík im Jahre 2002 herausgegeben werden. Es werden zugleich Editionen der zwei Bibliophilendrucke vorbereitet, die auf regionale Schöpfung gerichtet sind: „Reiseandenken“ und „Gewidmet dem Mähren“, Gedichtsammlungen von Olmützer Autoren. Das Berichtsheft von VSMO wird im Zusammenhang mit der Jubiläumsfeier des 120. Gründungstages der Gesellschaft im Jahr 2003 herausgegeben.

VSMO veranstaltet ähnlich wie in vorigen Jahren viele Aktionen für ihre Mitglieder und für Nichtmitglieder: Konzerte, Ausstellungen, Sonderfahrten, Exkursionen, Fachvorträge u.a. Die Publikationstätigkeit ihrer Mitglieder ist auch umfangreich.

Zum Schluss

Wenn wir uns die Aufgabe gestellt hätten, den Umfang, die Intensität und Frequenz und etwa noch die Besucherzahl der Aktionen zu vergleichen, die von den Sektionen und dem Ausschuss von VSMO veranstaltet wurden, so würden wir offenbar allmähliches Anwachsen in allen ausgedrückten Kriterien vorfinden. Wichtig ist, dass die Heimatkundliche Museumsgesellschaft besteht, dass sie einen relativ großen Standard der freiwilligen Tätigkeit erhält, bei statistisch reinem Nachweis von 750 aktiven Mitgliedern. Das ist sehr wertvolle und wichtige Feststellung für diesen Zeitabschnitt, in dem wir gesonnen sind, die 120. Gründungsfeier des Vaterländischen Museumsvereines in würdevoller und dabei finanziell geeigneter Weise im Jahr 2003 feierlich begehen, dessen einziger Erbe und Behüter der Traditionen und des Vermächtnisses die Heimatkundliche Museumsgesellschaft ist.

Übersetzt von M. Papoušek

Vincenc Pořízka

(Vzpomínka k dvacátému výročí úmrtí světově známého a uznávaného indologa)

Josef Pořízka

ThDr. et PhDr. Vincenc Pořízka, před druhou světovou válkou docent Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci, po roce 1950 učitel hindštiny na Karlově univerzitě, jedna z největších autorit v oboru moderní indické filozofie patří k těm, na něž se již téměř zapomnělo.

Narodil se 9. listopadu 1905 v Drahanech v početné rodině domáckého krejčího. Dva z pěti chlapců získali vysokoškolské, tři středoškolské vzdělání. Vincenc Pořízka se po studiu na Arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži vzdělává na olomoucké bohoslovecké fakultě, v roce 1929 je vysvěcen na kněze. Poté se vrací na AG do Kroměříže a působí zde jako pedagog, prefekt aj. To mu pak umožnilo v letech 1932–33 studijně pobývat v papežském Orientálním ústavu v Římě. Vědecké ambice mladého prefekta, jeho znalosti orientálních jazyků a filozofie nezůstaly utajeny. V roce 1937 je jmenován docentem. V této době se objevují jeho první vědecké práce.

V roce 1938 odchází na Karlovu univerzitu studovat indologii. Navštěvuje přednášky V. Lesného, po uzavření vysokých škol pokračuje ve studiu ve večerních kurzech hindštiny a bengálštiny v Orientálním ústavu v Praze. Později sám přednáší. Po osvobození se do Olomouce již nevrací, rozhodne se pokračovat ve vědecké a pedagogické práci v Praze. Kněžskou činnost pak již vykonává pouze příležitostně. V Orientálním ústavu organizuje výzkumy, vyučuje na škole orientálních jazyků aj. Je činný jako člen zvláštní komise, která připravuje podklady pro české zeměpisné názvosloví vztahující se k Indii, působí i jako konzultant indické vlády v některých jazykových záležitostech.

Po otevření nového studijního oboru hinduistika na Filozofické fakultě UK byl Vincenc Pořízka pověřen přednáškami z hindské mluvnice a dějin hindské a urdské literatury. Stává se pak prvním vysokoškolským učitelem hindštiny nejen u nás, ale v celé střední Evropě. Jak později vzpomínal, neměl se o koho a o co opřít. Rozvíjí proto intenzivní badatelskou činnost. Výsledky studia se mu staly podkladem pro průkopnické hindistické práce, nesoucí punc nejvyšší vědecké úrovně (např. studie o genitivu v hindštině, o adjektivních a adverbálních participiích v hindské syntaxi aj.). Se značným zájmem byla přijata zvláště jeho pojednání o slovesném vidu v hindštině a bengálštině. Stala se východiskem aspektologických výzkumů téměř na celém světě.

Životním cílem Vincence Pořízky bylo sepsání hindo-česko-anglického slovníku. Jeho záměrem, který, jak připomínal, hlemýždím tempem realizoval, bylo sestavit takový slovník, v němž je každý delší nebo kratší heslový odstavec shrnutím studie o významové a mluvnické stránce každého jeho slova. Dodejme, že v současnosti je jeho rozsáhlý lexikografický materiál zpracováván a bude využit v novém hindském slovníku.

Doc. PhDr. et ThDr. Vincenc Pořízka na snímku z 18. 5. 1964

Významnou složkou vědecko-pedagogické činnosti V. Pořízky jsou jeho učebnice a čítanky, napsané se zřetelem k nejnovějším teoretickým poznatkům. Dosáhly značné obliby jak u studentů, tak u učitelů. Např. učebnice Hindština – Hindi Language Course (1963) vzbudila velmi příznivý ohlas téměř po celém světě. Její přepracované vydání z roku 1972 bylo Světovým hindistickým kongresem v Nagpuru v roce 1975 hodnoceno jako jedno z nejlepších svého druhu.

Pořízkovo pražské pracoviště se stalo postupem času jedním z nejvýznamnějších středisek světové hindistiky. „Pokračovateli mého díla nejsou Češi,“ trpce konstatoval V. Pořízka v době, kdy se jeho život nakláněl, „ale cizinci. Čechové mé dílo ignorují.“ Tato nevšimavost spolu s malostí některých kolegů – jeho bývalých žáků – mu ubližovaly stejně, jako duch a mechanismy komunistické totality. To vedlo mimo jiné k tomu, že vědec světové pověsti zůstával stále jen odborným asistentem. Ale ani na tom nebylo dost. Pro Pořízkovo jméno se nenašlo místo ani ve dvou akademických encyklopedických slovnících z osmdesátých let.

P. Vincenc Pořízka zemřel 22. srpna 1982 v Praze. Jeho pohřeb v Drahaně hodnotila komunistická Státní bezpečnost pro velkou účast kněží jako tichou demonstraci proti režimu.

Literatura

P o ř í z k a, J.: Vincenc Pořízka (1905–1982). Almanach vydáný k 10. výročí znovuoživení Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži, 1991–2001. 1. vyd. Kroměříž: AG, 2001.

Resümee

Der Herr ThDr. und PhDr. Vincenc Pořízka, vor dem Zweiten Weltkrieg Dozent an der Theologischen Fakultät von Cyrill und Methodius in Olmütz, nach dem Jahr 1950 der Hindilehrer an der Karlsuniversität in Prag, einer der maßgebenden Fachmänner im Fach der modernen indischen Philosophie gehört zu denen, die fast in Vergessenheit geraten. Er ist am 9. November 1905 in Drahan geboren. Nach seinem Studium an dem Erzbischöflichen Gymnasium in Kremsier studiert er an der Theologischen Fakultät in Olmütz. Er ist zum Priester im Jahr 1929 geweiht. Er kommt danach an das Erzbischöfliche Gymnasium in Kremsier zurück und wirkt hier als Pädagoge, Präfekt usw. Dadurch war für ihn möglich, in den Jahren 1932–33 an der päpstlichen orientalischen Hochschule in Rom zu studieren. Er ist zum Dozenten im Jahr 1937 ernannt, ein Jahr darauf beginnt er die Hindisprache an der Karlsuniversität zu studieren. Er kehrt nach der Befreiung nicht mehr nach Olmütz zurück und entscheidet sich für die Fortsetzung seiner wissenschaftlichen und pädagogischen Arbeit in Prag. Als das Studienfach für Hindisprache an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität neu eröffnet wurde, so bekam Vincenc Pořízka einen Lehrauftrag für Hindi-grammatik und Geschichte der Hindi- und Urduliteratur. Er wird dann zum ersten Hochschullehrer der Hindisprache nicht nur bei uns, sondern auch in ganz Mitteleuropa. Vincenc Pořízka strebte sein Lebensziel an, ein hindi-tschechisch-englisches Wörterbuch zu verfassen. Fügen wir bei, dass sein lexikographisches Material zur Zeit bearbeitet und im neuen Hindiwörterbuch ausgenutzt wird. Der Wissenschaftler von Weltruf arbeitete trotz seiner sämtlicher Fachtätigkeit immer nur als Fachassistent unter der vorigen Regime. Aber daran war es nicht genug. Für den Namen von Pořízka fand sich keine Stelle in zwei akademischen enzyklopädischen Wörterbüchern in den 80er Jahren. Vincenc Pořízka ist am 22. August 1982 in Prag gestorben. Seine Bestattung in Drahan bewertete die kommunistische Staatliche Sicherheit als ruhige Demonstration gegen das damals bestehende Regierungssystem.

Übersetzt von M. Papoušek

OBSAH

K autorství tzv. Rokického modelu čestného sloupu Nejsvětější Trojice v Olomouci	1
<i>Zur Autorschaft des sog. Rokitzkys Modells der Dreifaltigkeitssäule zu Olmütz</i>	
<i>Simona Jemelková</i>	
Secesní cin	9
<i>Sezessionszinn</i>	
<i>Xenie Sofková</i>	
Špitál na Svatém Kopečku	18
<i>Spital auf dem Heiligen Berg</i>	
<i>Jarmila Marková</i>	
Hudební zájmy a postoje učňů k hudbě	24
<i>Musikalische Interessen und Stellungen der Lehrlinge zur Musik</i>	
<i>Jiří V. Musil, Marcela Musilová</i>	
Nález zlatých mincí z Uničova – Šibeničnicku (Nálezy č. 3 533) v olomoucké numismatické sbírce	32
II. Ražby české a sedmihradských knížat	
<i>Fund der Goldmünzen aus Mährisch Neustadt-Galgenberg (Funde Nr. 3 533)</i>	
<i>in Olmützer numismatischer Sammlung</i>	
<i>II. Böhmisches Prägungen und Prägungen der Siebenbürger Herzoge</i>	
<i>Věra Michnová</i>	
Poznatky o lázních v 16. století v díle Tomáše Jordána z Klauznburka	48
<i>Remarks on 16th century baths in the work of Thomas Jordan of Clausenburg</i>	
<i>Radim Himmeler</i>	
Barokní sekretář z uměleckohistorické sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci	57
<i>Barocksekretär aus der kunsthistorischen Sammlung des Heimatkundemuseums in Olmütz</i>	
<i>Ivana Bartlová</i>	
Pozůstalost dr. Františka Příkryla v archivu VMO	59
<i>Verlassenschaft von Dr. František Příkryl im Archiv des Heimatkundemuseums in Olmütz</i>	
<i>Veronika Sovková</i>	
Sicílie není jen mafie (na rozhraní noci a rána 6.00 – 6.30 posledního dne našeho sicilského putování...)	62
<i>Rostislav Morávek, předseda geologické sekce VSMO</i>	
Škola, tradice, děti a mládež	64
<i>Schule, Tradition, Kinder und Jugendliche</i>	
<i>Drabomíra Holoušová</i>	
Loutkářský Klicpera	68
<i>„Figurentheater-Klicpera“</i>	
<i>Xenie Sofková</i>	
Pranýř na olomouckém Horním náměstí	69
<i>Pranger auf dem Oberring zu Olmütz</i>	
<i>Zdenka Bláhová</i>	
Doprovodné programy k výstavám pro děti a mládež v olomouckém muzeu	75
<i>Begleitprogramme für Kinder und Jugendliche zu den Ausstellungen des Heimatkundemuseums in Olmütz</i>	
<i>Ladmila Drtilková</i>	
Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci (Sdělení o činnosti v letech 2001–2002)	79
<i>Heimatkundliche Museumsgesellschaft in Olmütz (Mitteilung über ihre Tätigkeit in den Jahren 2001–2002)</i>	
<i>Jiří V. Musil</i>	
Vincenc Pořízka (Vzpomínka k dvacátému výročí úmrtí světově známého a uznávaného indologa)	91
<i>(Andenken an den zwanzigsten Todestag des weltbekannten und anerkannten Hindiwissenschafters)</i>	
<i>Josef Pořízka</i>	

Pokyny pro autory:

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci otiskují původní vědecké články a odborné práce přírodovědných i společenských oborů. Dále uveřejňují drobná odborná sdělení z uvedených oborů, recenze, články k jubileím atp.

Přednostně jsou uveřejňovány práce související s programem Vlastivědného muzea v Olomouci.

Úprava rukopisů

Rukopis musí obsahovat (1) nezkrácené jméno a příjmení autora, (2) český název příspěvku a jeho cizojazyčný překlad, (3) text odpovídající ČSN 0202 – úprava rukopisu pro sazbu. Příspěvky jsou psány strojem, černou páskou po jedné straně kancelářského papíru (ne průklepového) formát A4 (210 x 297 mm), 30 řádek na stránku s 60 úhozy na řádku. Text začíná 25–30 mm od horního okraje a 25–30 od levého okraje stránky; ukončen je nejméně 15 mm od dolního okraje. Titulky, ani žádná jiná slova v textu nepište velkými písmeny. Hierarchii titulků označte na okraji textu (např. T-1, T-2, T-3). Používejte kulaté závorky. Poznámkou „pet“ na okraji listu lze navrhnout petitové partie.

Tabulky zařadte za rukopis na zvláštních listech a označte je názvem a vysvětlivkami. Obrazové přílohy je nutno co nejvíce přizpůsobit zrcadlu Zpráv (tj. 165 x 240 mm). Kresby musí být tuší na bílém nebo průsvitném papíru. Síla čar a velikost písmen popisu musí být úměrná předpokládanému zmenšení. Fotografie (jen černobílé) musí být ostré a kontrastní na lesklém papíru. Na zadní straně je označte jménem autora, zkráceným názvem práce a číslem obrázku. Popisky k obrázkům (součást formátu!) jsou přiloženy na zvláštním listu s označením Obr. (fig.) – číslo – název (popř. datum a autor nebo pramen). Články mohou být zpracovány i na PC AT v prostředí WORD, AMI PRO nebo T602 (kódování v LATIN 2). Text musí být psán bez zarovnání vpravo, bez ohledu na počet úhozů v řádku. Při zpracování je nutné používat tabelátoru („Tab“ na klávesnici), ne mezerník. K disketě nezapomeňte přiložit vytištěný text, popřípadě poznámky.

Při psaní společenskovedních příspěvků je doporučeno používat poznámek (tj. číslo bez závorky nebo kroužku vysunuté nad řádek).

V přírodních vědách doporučujeme používat jména autora a letopočet v závorce. Základní pravidla citací obsahuje ČSN 01 0197 (Bibliografické citace). Seznam literatury obsahuje jen citované práce. Je-li tomu tak, je nutno tuto skutečnost výslovně uvést.

U původních prací připojte cizojazyčný souhrn, který informuje o obsahu práce a nových poznatcích. Připojte jej v některé ze světových řečí u všech článků, které mohou mít význam pro zahraniční čtenáře, neboť Zprávy VMO jsou odbírány i v cizině.

Po dohodě s redakcí je možno přijmout i celý cizojazyčný příspěvek s českým souhrnem.

Na konci příspěvku uveďte plnou adresu autora včetně adamičských titulů a poštovního směrovacího čísla (4).

Rukopis musí být dodán ve dvou exemplářích.

VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI

Náměstí Republiky 5, Olomouc, 771 73

Tel.: 585 51 51 11, fax: 585 22 27 43

e-mail: vmo@vmo.cz

Internet: www.vmo.cz

Návštěvní doba:

Duben – září mimo pondělí od 9 do 18 hodin,
Říjen – březen mimo pondělí a úterý od 10 do 17 hodin

Služby poskytované VMO:

Pronájem výstavních prostor pro pořádání výstav
organizacím i soukromým osobám.

★

Pronájem přednáškového sálu.

★

Vystavování vývozních povolení.

★

Konzultace s odbornými pracovníky
poskytované studentům středních a vysokých škol.

★

Odborné poradenství v rozsahu zastoupených oborů.

★

Terénní průvodcovská činnost (Přírodovědný ústav).

★

Přednášková činnost.

★

Péče o kulturní dědictví, jeho zhodnocení a prezentace.

★

Činnost v oblasti archeologické památkové péče.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci

ročník 2002, číslo 284

Vedoucí redaktor: PhDr. Miloslava Hošková, CSc.

Odpovědný redaktor: Mgr. Irena Marie Kubešová

Odborný a výkonný redaktor: Mgr. Irena Marie Kubešová

Grafická úprava: Jaroslav Závora

Grafická úprava obálky: Hana Mikulková

Adresa redakce: Vlastivědné muzeum v Olomouci

Náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, ČR

Tel.: +420 585 51 51 11

Fax: +420 585 22 27 43

E-mail: vmo@vmo.cz

Vydává: Vlastivědné muzeum v Olomouci

Pre-press: SSV STUDIO

Tisk: RETI

Mitteilungen des Heimatkundlichen Museums in Olomouc

Jahrgang 2002, Heft Nr. 284

Redaktion: PhDr. Miloslava Hošková, CSc.

Mgr. Irena Marie Kubešová

Anschrift der Redaktion:

Heimatkundliches Museum in Olomouc

Náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, CZ

Tel.: +420 585 51 51 11

Fax: +420 585 22 27 43

E-mail: vmo@vmo.cz

Reports of Museum of National History and Arts in Olomouc

Volume 2002, Number 284

Editor: PhDr. Miloslava Hošková, CSc.

Mgr. Irena Marie Kubešová

Address:

Museum of National History and Arts in Olomouc

Náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, CZ

Tel.: +420 585 51 51 11

Fax: +420 585 22 27 43

E-mail: vmo@vmo.cz

